

DELFLA BATAVORUM

historisch jaarboek

voor Delft

1995

Delfia Batavorum

Jaarboek 1995

Historisch Genootschap Delfia Batavorum
Delft 1996

Het Historisch Genootschap Delfia Batavorum draagt dit jaarboek op
aan

de heer J. Grakist

die gedurende vele jaren het secretariaat van het genootschap op voor-
treffelijke wijze heeft behartigd.

ISSN 0927-409X

Dit jaarboek is een uitgave van het Historisch Genootschap Delfia
Batavorum, secr. Pater Doumenstraat 9, 2286 PP Rijswijk

Redactie:

H.L. Houtzager, voorzitter

P.C.J. van der Krogt

H.W. van Leeuwen

M. van Noort, secretaris (Wilhelminalaan 214, 2625 KK Delft)

M.A. Verschuyf

Druk- en bindwerk: Visdruk, Alphen aan den Rijn

Inhoud

Ten geleide	4
Jaarverslag over 1995	5
<i>A.J.H. Rozemond</i> Kroniek over 1995	13
<i>K. van Kruining en G. Verhoeven</i> De Delftse stadsrechtertoorkonde van 1246 vertaald	25
<i>H.L. Houtzager</i> Delftse bijdragen aan de inwijding van de Leidse Universiteit op 8 februari 1575	63
<i>W.F. Weve</i> Het silogebouw van Calvé	75
Delftse topografie op de veiling	85
<i>E.J. Bult</i> Archeologische kroniek van Delft juni 1994-december 1994	93
<i>P.C.J. van der Krogt</i> Nieuwe straatnamen 1995	111
<i>J.A. Meter</i> Publikaties over Delft en Delvenaren 1995	117
Het gemeentebestuur van Delft, 1-1-1996 De Delftse bevolking	131
Over de auteurs	133
Naamregister	137

Ten geleide

De inhoud van het vijfde jaarboek van het Historisch genootschap Delfia Batavorum is wat de indeling betreft gelijk aan de vorige: de vaste rubrieken en een aantal artikelen over Delfts historie.

Van deze laatste neemt het artikel van K. van Kruiningen en G. Verhoeven over de Delftse oorkonde van 1246 een bijzondere plaats in; dit in verband met het 750-jarig bestaan van Delft in 1996.

Dat Delft op verschillende wijzen betrokken is geweest bij de inwijding van de Leidse Universiteit wordt beschreven in een bijdrage van H.L. Houtzager.

Het silogebouw van Calvé maakt sedert 1995 geen onderdeel meer uit van de skyline van Delft; W.F. Weve beschrijft de geschiedenis van dit imposante bouwwerk.

Een nieuwe rubriek geeft beschrijvingen van topografische afbeeldingen van Delft (prenten, schilderijen, e.d.) die in 1995 geveild zijn of anderszins aangeboden werden. Omdat het voor de gemeentelijke archiefdienst en het Stedelijk Museum 'Het Prinsenhof' financieel onmogelijk is al deze afbeeldingen aan te kopen meende de redactie door middel van signaleren en afbeelden een bijdrage te moeten leveren aan de bekendwording van dit vaak unieke materiaal.

Mede door de steun van de adverteerders en andere donateurs - waarvoor hartelijk dank - is deze uitgave tot stand gekomen. De redactiecommissie is de verschillende auteurs erkentelijk voor hun bijdragen en wenst de leden van het genootschap enige aangename uren toe bij het lezen van dit vijfde jaarboek.

De redactiecommissie van het genootschap Delfia Batavorum

Jaarverslag over 1995

Algemeen

In oktober van dit jaar bestond het genootschap 60 jaar. In verband met het 750-jarig bestaan van de stad Delft in 1996 is besloten de viering van dit lustrum te splitsen in een feestelijke bijeenkomst voor de leden rond oktober 1995 en een activiteit voor de Delftse bevolking bij het begin van de viering van 750 jaar Delft.

De leden vierden het lustrum op 30 september met een feestelijke familiedag in het Archeon in Alphen aan den Rijn. Op 27 april 1996 zal het genootschap naar buiten treden met een symposium onder de titel: *Kreatief met Delft*.

Daarnaast hebben de leden van Delfia Batavorum op voorstel van het bestuur een flink bedrag bijeengebracht om ter gelegenheid van het 750-jarig bestaan van de stad de Delftse bevolking iets van blijvende waarde aan te bieden wat verband houdt met de geschiedenis van de stad.

Veel aandacht is dit jaar besteed aan het ontwerpen van een nieuwe folder. In dit kader werd besloten het genootschap voortaan te noemen: 'Historisch Genootschap Delfia Batavorum', om daarmee in de naam het doel van de vereniging duidelijker tot uitdrukking te doen komen. De heer P.A. van Koppen ontwierp een aantal schetsen waaruit een keuze is gemaakt. Met de hulp van velen voor de hierin op te nemen foto's en de tekst is uiteindelijk een geslaagde folder ontstaan, die kort voor het einde van het verslagjaar gereed kwam.

De Jan Willem Blokpenning is dit jaar uitgereikt aan de Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft. Daarmee liet Delfia Batavorum de waardering blijken voor het werk dat de leden van deze werkgroep, die in september 12½ jaar bestond, verrichten in het belang van het conserveren en behouden van de archeologische vondsten in Delft.

Het bestuur vond drs. J.F. Dröge bereid een cursus te geven voor de leden over de stedebouwkundige geschiedenis van Delft en de architectuur van de historische gebouwen in de stad. De cursus wordt in het voorjaar van 1996 gegeven.

Een droevig bericht bereikte ons begin dit jaar: op 16 januari overleed na een langdurige ziekte de heer D. Wijbenga, auteur van o.a. drie delen *Delft, een verhaal van de stad en haar bewoners*. Hij was de eerste die door het genootschap werd onderscheiden met de Jan Willem Blokpenning. Dit vanwege zijn verdiensten voor 'het bevorderen van de kennis

van en de belangstelling voor de geschiedenis van de stad Delft'.

Lezingen

Bij het organiseren van de lezingen bleek het moeilijk voldoende sprekers te vinden die bereid waren voor de leden van Delfia Batavorum een geschikt verhaal te vertellen. Als gevolg daarvan zijn dit jaar slechts vijf lezingen gehouden. Dit aantal werd echter gecompenseerd door een groter aantal excursies. De leden konden in totaal viermaal deelnemen aan een excursie van wisselende omvang.

- Op 22 februari gaf de heer M.W. Hazeveld een dia-presentatie onder de titel *Delft Prinsenstad*. Bij deze audio-visuele lezing werd gebruik gemaakt van twee diaprojectoren met in elkaar vloeiende beelden, waarbij beelden en muziek elkaar aanvulden.

- Op 19 april verzorgde drs. J.W. Moerman een lezing met dia's over *De Delftse landmeter/kaarttekenaar Jan Jansz. Potter*. De in Delft geboren Jan Jansz. Potter was van 1560 tot 1590 voornamelijk werkzaam in Delfland. Naast talloze losse kaarten liet hij vijf kaartboeken na. Deze kaarten vormen een belangrijke bron voor regionaal-historisch onderzoek.

- Op 30 mei hield drs. Th.M. van Mierlo van het Kampens gemeentearchief een lezing over de stad Kampen. Dit als inleiding op de excursie naar Ketelhaven en Kampen op 9 en 10 juni.

- Op 22 november sprak de heer J. Wadum, hoofdrestaurator van het koninklijk kabinet van schilderijen 'Mauritshuis'. In zijn lezing met dia's, onder de titel *Restauratie schilderijen Mauritshuis*, behandelde hij de kunsthistorische en restauratietechnische aspecten van twee schilderijen van Vermeer. *Gezicht op Delft* en *Het meisje met de tulband*, beide in bezit van het Mauritshuis en te zien op de grote Vermeer-tentoonstelling in 1996.

- Tenslotte was op 13 december een lezing met dia's georganiseerd in de Synagoge aan de Koornmarkt over *Het leven in de Hof van Delft*. Helaas was de spreekster op het laatste ogenblik door familieomstandigheden verhinderd. Mevrouw B. Turksma, actief in de 'Stichting tot behoud van de Synagoge in Delft', was bereid op zo korte termijn een voordracht te houden over de Delftse Synagoge en de joodse gemeenschap in Nederland en Delft in het bijzonder.

Excursies

- Op 17 mei werd een kleine excursie georganiseerd naar de nieuwe werkruimte van de stads-archeoloog aan de Hooikade 2. De leden konden niet alleen de betere behuizing van drs. E. Bult en zijn medewerkers bezichtigen, maar ook de vele daar tentoongestelde opgegraven objecten. Dit als voorbereiding op de familiedag in Archeon in september.

- De grote jaarlijkse excursie ging dit jaar naar Ketelhaven en Kampen.

Op 9 en op 10 juni ging een gezelschap leden van Delfia Batavorum per bus naar de IJsselmeerpolders. Via Muiderberg en langs de Oostvaardersplassen in de Flevopolder ging de reis naar Ketelhaven, voor een bezoek aan het Rijksmuseum voor Scheepsarcheologie. Vervolgens naar Kampen. Al wandelend door deze oude Hanzestad genoot het gezelschap van de vele monumenten, waarvan een aantal ook van binnen was te bezichtigen.

- In het kader van de lustrumviering ging op 30 september een flinke groep leden, al of niet met hun kinderen, naar Alphen aan den Rijn. In het archeologisch themapark Archeon werd het 12de lustrum van Delfia Batavorum feestelijk gevierd met een familiedag. Onder leiding van deskundige gidsen liepen de deelnemers door het park en bezochten een nabegruwde nederzetting uit de prehistorie, bewoond door prehistorische jagers. Vervolgens een aantal gebouwen uit de Romeinse tijd, met een badhuis, een herberg en een amfitheater waarin een gladiatorengevecht werd opgevoerd. Tenslotte het middeleeuwse stadje Gravendam met huizen van diverse ambachtslieden. In het middeleeuws klooster genoten de deelnemers van een feestelijke middeleeuwse lunch.

- Tenslotte werd op 21 oktober de Grote Kerk van Maassluis bezocht. De restauratie van het schilderwerk in deze kerk is uitgevoerd door de heer P. de Ruyter. Hij gaf aan de hand van dia's een lezing over de geschiedenis en het herstel van de kerk en verzorgde de rondleiding.

Publikaties

De redactiecommissie is er ook dit jaar weer uitstekend in geslaagd een jaarboek samen te stellen. Het vierde in de reeks. Voor het eerst zijn dit jaar ook advertenties opgenomen, om daarmee de financiering te vergemakkelijken. De secretaris van de commissie bood het eerste exemplaar aan tijdens de jaarvergadering op 15 maart. Dit vierde jaarboek is opgedragen aan de heer A.C. Kleyweg, van het Stadskoffyhuis, voor zijn stimulerende inzet om de geschiedenis van Delft uit te dragen.

Van het mededelingenblad verschenen dit jaar, de 18de jaargang, acht nummers. Behalve de aankondigingen van lezingen, excursies en andere mededelingen zijn ook diverse varia opgenomen, waarvan kennisneming door de leden van belang wordt geacht.

De bibliotheek

Het bestuur was al enige tijd geleden tot de conclusie gekomen dat de zeer uitgebreide bibliotheek een groot aantal boeken bevat die geen enkele relatie hebben met de stad Delft of omgeving. De bestuursleden hebben de verzameling daarom gesplitst in een deel dat in de bibliotheek van Delfia Batavorum past en een deel dat daar in feite niet in thuis hoort. Wegens ruimtegebrek worden deze boeken aan de leden verkocht. Na afloop van

de jaarvergadering op 15 maart is een veiling gehouden van een groot deel van deze boeken. Het restant is en wordt bij volgende lezingen ten verkoop aangeboden.

Het ledenbestand

Het aantal leden vertoonde in 1995 een teruggang van 894 per 1 januari tot 858 per 31 december. In totaal 76 leden moesten worden uitgeschreven, waarvan 10 door overlijden. Van de overige 66 zegden ongeveer de helft hun lidmaatschap op. De rest moest worden uitgeschreven ofwel omdat een aantal leden verhuisde zonder nieuw adres op te geven ofwel omdat ook na herhaalde herinnering de contributie niet werd betaald. Gelukkig konden 40 nieuwe leden in het bestand worden bijgeschreven.

Het bestuur

De ledenvergadering besloot op voorstel van het bestuur het aantal bestuursleden uit te breiden en weer op negen te brengen. De heer dr. W.C.M. Zwennis werd gekozen als algemeen-adjunct. Hij zal na een jaar de secretaris op kunnen volgen. Omdat zijn kandidaatstelling voor de algemene ledenvergadering op 15 maart niet tijdig mogelijk was vond de verkiezing plaats in een extra ledenvergadering op 19 april. Op zaterdag 9 december organiseerde het bestuur een bijeenkomst met de leden van de verschillende commissies om het onderling contact te verstevigen. In De Nonnerie konden de commissieleden onder het genot van een drankje en een hapje elkaar ontmoeten.

Jaarverslag van de Commissie Behoud Stadsschoon

In 1995 kwam de commissie zeven keer bijeen om te spreken over met name de volgende beleidsvoornemens van de gemeente. Ten aanzien van de integratie van de Welstandscommissie en de Monumentencommissie gaf de commissie de voorkeur aan een kleiner samengestelde commissie (twee nieuwbouwarchitecten, twee restauratiearchitecten en één stedenbouwkundige) met een betere ambtelijke ondersteuning. Op dit punt is onder meer contact opgenomen met de voorzitter van de Monumentencommissie.

Met betrekking tot het plan voor een autoluwe binnenstad heeft de commissie zich bij de inspraak uitgesproken tegen het plan voor een parkeergarage aan de Nieuwe Langendijk. Het voorontwerp van het bestemmingsplan voor de parkeergarage aan de Phoenixstraat is door de commissie becommentarieerd.

De commissie heeft bezwaar gemaakt tegen het bouwplan voor de overkapping van de zogenoemde Kruidentuin van het Prinsenhof. Ook zijn burgemeester en wethouders gewezen op de magere aanleg en het matige

onderhoud van de Prinsenhofstuin.

Bij de gemeenteraad heeft de commissie haar zienswijze op het ontwerpbestemmingsplan *Technische Herziening Komplan 1996* ingediend. Daarbij is gesteld dat het plan niet voldoende duidelijke waarborgen bood voor het handhaven (of herstellen) van de visuele kwaliteit van de binnenstad (beschermd stadsgezicht). Verder heeft de commissie zich gekeerd tegen de planregeling die verdere horeca-ontwikkelingen aan de Oude Delft en de Koornmarkt toelaat.

Tenslotte is de gemeenteraad gewezen op zijn inconsequente reclamebeleid door aan de ene kant de plaatsing van billboards her en der toe te staan en aan de andere kant de reclame-uitingen van de middenstand in de binnenstad door middel van regelgeving aan te willen pakken.

P. Roodenrys
Mr. G.E. van Walbeek
Mr. H.J. Phaff
P.C. Voigt
L. van der
Dir. Dr. J.H. de Krom
C.D. Goudappel
A.J.M. van Pelt
G.D. Kuntz
Meer. J.M. de Witte Krom
Dir. A.J.H. Broekman

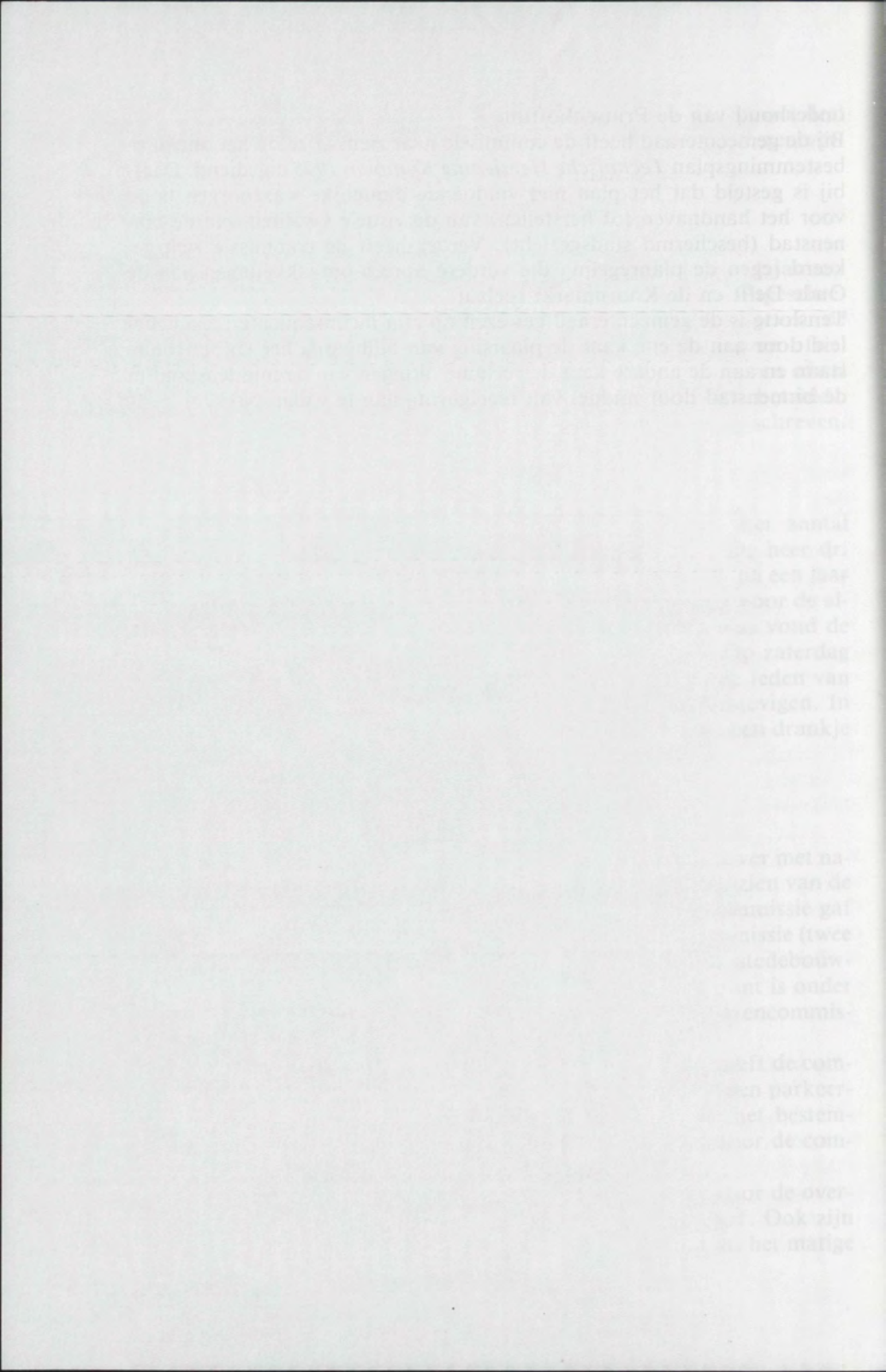
Commissie Behoud Stadschara
Dr. J.G. Wegman
Dr. M. Tillmans
Dr. L.K. Abels
Mw. P.C. van der Meulen-Wolffraen
Dr. B.D. Verboegen
Dr. F.N. Vroom

Jubileumcommissie
Prof. dr. J.J. van Loef
Meer. W.J.H.J. Leijten-van den Bosch
Dir. M. Vanra
Meer. mr. H.W.A. de Groot Op den Boven

Reclamecommissie
Dir. H.L. Houtman
Dir. P.C.T. van der Pijp
Dir. H.W. van Leeuwen
Dir. M. van Noord
Dr. M.A. Verbeek

Publiekrechtelijke
Dir. P.A. van Goyen
Dir. B.W. Reijnders

Verenigingen van Delftse Bureverru in de Commissie
Museumvereniging en in de Archeologische Werkgroep
Dr. H.H. Van

Bestuur Delfia Batavorum:

Voorzitter: dr. M.A. Verschuyf

Secretaris: dhr. J. Grakist

Penningmeester: ir. J.F.van Heel

Tweede voorzitter: mevr. W. van Reijen-Mienis

Tweede secretaris: mevr. ir. E.M.C. Emeis

Lezingen: dhr. P. Koops

Excursies: mevr. mr. G.W.A. de Groot-Op den Brouw

Commissie Behoud Stadsschoon: ir. J.G. Wegner

Alg.Adjunct: dr. W.C.M. Zwennis

Ereleden:

P. Bouwmeester †

Mr. G.E. van Walsum †

Mr. H.E. Phaff

P.C.Visser †

J. van Oel †

Jkvr. Dr. C.H. de Jonge †

C.D. Goudappel

A.J.J.M. van Peer †

G.G. Kunz †

Mevr. J.M de Wijs-Kamp †

Drs. A.J.H. Rozemond

Commissie Behoud Stadsschoon

Ir. J.G. Wegner

Ir. M. Tillema

Ir. J.K. Abels

Mw. P.C. van der Heijden-Wolfhagen

Ir. B.D. Verbrugge

Ir. F.N. Vroom

Redactiecommissie:

Dr. H.L. Houtzager

Dr. P.C.J. van der Krogt

Dhr. H.W. van Leeuwen

Dhr. M. van Noort

Dr. M.A. Verschuyf

Jubileumcommissie:

Prof.dr. J.J. van Loef

Mevr. W.J.B.I. Leupen-van den Bosch

Dr.ir. M. Tienstra

Mevr. mr. G.W.A. de Groot-Op den Brouw

Publiciteitscommissie:

Dhr. P.A. van Koppen

Drs. B.W. Raymakers

Vertegenwoordiger van Delfia Batavorum in de Commissie
Monumentendag en in de Archeologische Werkgroep:

Ir. H.H. Vos

JACOB KARPER's
HAVERSTRO
PASTILLES

(bereid volgens recept)

*Het beste middel tegen verkoudheid,
hoesten en pijn in de borst en keel*

Per 100 gram 150 cent

Drogisterij

J.W. Elsenaar

Hugo de Grootstraat 92 2613 TW Delft

Tel.: 015 - 2120777

Kroniek over 1995

samengesteld door drs. A.J.H.Rozemond

Januari

- 1 Herman Weijers verlaat het onderwijs - hij was directeur van de Jan Vermeerschool aan de Voldersgracht - en begint aan een loopbaan als manager van een nieuw evenementenbureau.
- 1 De stichting Bijstand In Moeilijke Omstandigheden (BIMO) is na 104 jaar opgeheven; enerzijds omdat niemand zich meer voor vrijwilligerswerk beschikbaar stelt en vrijwel geen aanvragen voor financiële steun binnen komen, anderzijds omdat de goedlopende maaltijdvoorziening aan hulpbehoevenden overgedragen moest worden aan de Raad van Ouderenwerk.
- 5 Op 75-jarige leeftijd overlijdt ir. J.A.C.E. van Roermund, oud-directeur van de Topografische Dienst. Hij was van 1958 tot 1975 lid van de gemeenteraad voor de Partij van de Arbeid.
- 8 De viering van het 50-jarig bestaan van Scouting Willem de Zwijger begint met de opening van een nieuw clubhuis De Dillenburg aan het Baden Powellpad.
- 10 Ir. J. Hooijmans promoveert aan de T.U. op een proefschrift over lasen. Hij is de 2.500ste promovendus bij deze instelling. De eerste doctorshoofstuk werd uitgereikt in juli 1906, nadat het jaar daarvoor de Polytechnische School omgezet was in een hogeschool, daarmee het recht verkrijgend doctorstitels toe te kennen.
- 13 De T.U. herdenkt de honderdste geboortedag van Prof.dr. J.M. Burgers (1895-1981), die van 1918 tot 1955 hoogleraar in de aero- en hydrodynamica aan deze instelling was. Burgers was dus al hoogleraar op 23-jarige leeftijd.
- 16 Op 81-jarige leeftijd overlijdt D. Wijbenga, oud-hoofd van de Antonie van Leeuwenhoekschool. Na zijn pensionering heeft hij enige boekwerken en artikelen over de geschiedenis van Delft geschreven, waarvoor hij, als eerste, door het historisch Genootschap Delfia Bataforum werd begiftigd met de J.W. Blokpenning van die vereniging.

D. Wijbenga in 1986 (Foto: Randstad).

- 26 De gemeenteraad besluit om een deel van de winkels de mogelijkheid te geven alle zondagen open te zijn.
- 27 Wethouder Bonthuis opent samen met een deelnemer aan het dagactiviteitscentrum het nieuwe Willem Felsoord, het dagverblijf voor verstandelijk gehandicapten van de Van der Woudenstichting aan het Linnaeuspad. Het oude brandde in 1993 tot de grond toe af.

Februari

- 1 De Rutgers Stichting beëindigt haar werkzaamheden in Delft. Dat is een gevolg van de stopzetting van de Rijkssubsidie. De stichting geniet (landelijke) bekendheid wegens de hulpverlening op medisch-sexuologisch gebied.
- 9 Wethouder Boelens slaat de eerste paal in de grond voor de tweede fase van de woningbouwlocatie Hooikade/Zuideinde. Op dit voormalig bedrijventerrein, waar fabrieken als Asepta en Braat stonden, moeten 332 huizen komen.
- 10 Op 87-jarige leeftijd overlijdt A. van Leeuwen, erelid van het zangkoor Deo Sacrum van de Maria van Jesse-Parochie en drager van de eremedaille van de Nederlandse Sint-Gregorius-vereniging, bisdom Rotterdam.
- 19 Voor het eerst mogen alle winkels in het toeristisch gebied rond de Markt hun deuren op zondag openen. Slechts een paar winkeliers maken van de extra openingstijden gebruik.

- 23 De protestants-christelijke basisschool Max Havelaar wordt officieel geopend. De school is ontstaan uit een fusie van de Elout van Soeterwoudeschool, de dr. H. Bavinckschool en de Prins Bernhardschool.
- 23 Wethouder Van Leeuwen opent de nieuwe werkruimte van de stadsarcheoloog Epko Bult aan de Hooikade, hoek Van Leeuwenhoeksingel.
- 24 Burgemeester Van Walsum heit een twintig meter lange groene koker de grond in. Met dit alternatief voor de traditionele heipaal - de koker wordt later volgestort met beton - geeft hij het startsein voor de nieuwbouw van het bedrijfspand van Energie Delfland, dat naast de hoofdvestiging aan het Edisonplein komt te staan.
- 26 De Delftse Anke-Janine Landman verovert in Heerenveen het Nederlands kampioenschap shorttrack op de duizend meter.
- 26 Na een ruim vier uur durende zitting besluit de gemeenteraad vijf parkeergarages te bouwen, een zeer omstreden project, dat beoogt een groot deel van de binnenstad autoluw te maken.

Maart

- 3 De fietsbrug over de Schie op de grens van Delft met Rotterdam is gereed en wordt officieel in gebruik gesteld. Later kreeg deze brug de naam Kandelaarbrug.
- 3 De stichting Mooi Weer Spelen heeft de Culturele Prijs Zuid-Holland gewonnen. De stichting organiseert jaarlijks een straattheaterfestival, waarbij de stad als podium wordt gebruikt.
- 4 Het koor Die Delftsche Sangers viert het 60-jarig jubileum met een uitvoering van L'Elisir d'Amore van Donizetti in de Aula van de T.U.
- 8 Het Faculteits Vrouwen Overleg van de faculteit Technische Natuurkunde wordt tijdens een door de T.U. Delft georganiseerde internationale vrouwendag onderscheiden met de Antonia Korvezee-prijs. Het Overleg bestaat 10 jaar en maakt zich sterk voor gelijke behandeling van mannen en vrouwen aan de universiteit. Antonia Korvezee was de eerste vrouwelijke hoogleraar aan de T.U.
- 8 Met behulp van een grote kraan wordt het ruim vijf ton wegende kunstwerk van de Delftse kunstenaar Hans La Hey op het dak van het nieuwe politiebureau aan de Jacoba van Beierenlaan geplaatst. Het kunstwerk is een geschenk van de gemeente aan de politie.

- 9 De nieuwe boerderij bij de Maurice Maeterlinckschool wordt onder grote belangstelling geopend. Op de boerderij kunnen de leerlingen van de Mytyschool op praktische wijze kennis maken met de biologie.
- 12 De atletiekvereniging De Koplopers houdt voor de honderdste maal de Kopjesloop, die traditioneel in de Delftse Hout wordt gelopen.
- 13 Op 73-jarige leeftijd overlijdt I.J.R.H.J. Roosjen, oud-pastoor van de Oud-Katholieke Kerk op het Bagijnhof.
- 15 Arie Kleyweg neemt het eerste exemplaar van het Jaarboek 1994 van het Genootschap Delfia Batavorum in ontvangst. Jaarlijks wordt het eerste exemplaar opgedragen aan iemand, die zich heeft ingezet de geschiedenis van Delft uit te dragen.
- 17 Mevrouw I. Hees-Rijsterborgh neemt afscheid als penningmeester van de Volksuniversiteit Delft. Vanaf de oprichting in 1965 heeft zij deel uitgemaakt van het bestuur. Daarnaast vervulde zij nog enige andere bestuursfuncties in de sociale sector. Voor dit alles mocht zij uit handen van de burgemeester de gemeentepenning in ontvangst nemen.
- 24 De basketballers van DAS worden kampioen van de eerste divisie en promoveren daarmee naar de promotie-divisie.

Burgemeester Van Walsum opent het nieuwe tennispark.

April

- 1 Burgemeester Van Walsum opent het nieuwe sportpark van de Delftse Tennis Bond aan de Van Rossemweg. Het oude park moest wijken voor de aanleg van een ecologische wijk.

- 12 De firma Kloeg uit de Broerhuisstraat, gespecialiseerd in de verhuur en de verkoop van gelegenheidskleding, mag zich voortaan Koninklijk noemen. Burgemeester Van Walsum overhandigt in het stadhuis aan het echtpaar Kloeg het bij de titel behorend wapenbord.
- 18 De oudste inwonerster van Delft, mevrouw M.C.F. Versmissen-van Winckel, viert haar 104de verjaardag.
- 21 Burgemeester Van Walsum opent in het gebouw van de Gemeentelijke Archiefdienst een tentoonstelling over de bevrijding van Delft in 1945. Een belangrijk onderdeel van de expositie vormt een collectie foto's, waarvan een gedeelte is afgedrukt in het boek *Het uur U* en waarvan de vindplaats tot voor kort niet bekend was.
- 22 In het kader van de landelijke open archiefdag nemen velen - ruim 500 - een kijkje in het gebouw van de Gemeentelijke Archiefdienst aan de Oude Delft 169. Als extra attractie worden oude films vertoond.
- 25 Het Stedelijk Museum Het Prinsenhof koopt bij het Haagse Venduehuis een paneeltje van het huis Altena van de schilder Jan ten Compe. Het schilderijtje, groot 26 bij 30 cm., vormt een belangrijke aanvulling op de bestaande collectie.
- 27 Ds. A. Bijkerk neemt in een speciale dienst afscheid van de Christelijk Gereformeerde Kerk. Hij gaat per 1 mei met emeritaat.
- 29 Een vloot van meer dan twintig Hercules-vliegtuigen, Dakota's, Lancasters en Spitfires vliegt over de Markt, daarmee in herinnering brengend de 'Operatie Manna' van precies vijftig jaar geleden. Toen kregen de geallieerden van de Duitsers toestemming voedsel te droppen boven het hongerend westen des lands.
- 30 Anna Jonker viert het feit, dat zij zestig jaar geleden intrad in de orde der zusters Augustinessen met een eucharistieviering in de Kapellezaal van het Reinier de Graaf Gasthuis. Daags te voren werd zij onderscheiden met de eremedaille, verbonden aan de orde van Oranje-Nassau.
- 30 Ook in Delft wordt Koninginnedag uitgebreid gevierd.

Mei

- 1 John Geus start met zijn werkzaamheden als directeur van de provinciale V.V.V. Zuid-Holland. Hij volgt daarin Joost Stokvis op, die na de scheiding tussen de Delftse en de provinciale V.V.V.'s alleen directeur van de plaatselijke V.V.V. is gebleven.

7 Voor de vijfde maal in zes jaar tijds veroveren de dames van de rugbyclub Thor het landskampioenschap.

8 Op uitnodiging van B. en W. zijn de Engelse (destijds) sergeant Carr en de Canadese (destijds) kapitein George de gast van het gemeentebestuur. Dit ter gelegenheid van de 50ste herdenking van de bevrijding. Volgens de overlevering is Delft op 8 mei bevrijd door de Canadezen, maar de Engelsen waren al eerder in de stad, doch niet als zodanig herkend.

Bezoek Engelse oud-militair Harry Carr (Foto: Fred Nijs).

11 Stichting Smor, het podium voor geïmproviseerde en hedendaagse muziek, geeft voor het laatst een concert in het Waagtheater. De komende sluiting van het theater betekent tevens het einde aan een reeks van 341 concerten, die Smor gedurende ruim 20 jaar organiseerde.

13 Molen de Roos is het Delftse start- en eindpunt van de landelijke fietsdag en van de nationale molendag. Ongeveer honderd mensen maken daarvan gebruik.

16 Studenten van de Vliegtuigbouwkundige Studievereniging 'Leonardo da Vinci' hebben het tot nu toe grootste papieren vliegtuig ter wereld

gebouwd. Hiermee verbreken zij met een succesvolle vlucht van bijna 35 meter officieel het wereldrecord. Het evenement vindt plaats in het kader van het tiende lustrum van de vereniging.

- 21 Delftenaar Rik Bisschop passeert als eerste de finish in de achtste editie van de Golden Tenloop, georganiseerd door de Koplopers.
- 23 De Duitse bondskanselier Helmut Kohl, die een officieel bezoek aan Nederland brengt, is ook eventjes in Delft, waar hij op de Camaretten wel een 'Schnapps', maar geen zoute haring nuttigt.
- 27 Oud-wethouder P. Kamps ontvangt de gemeente-penning wegens de vele verdiensten aan Delft bewezen.
- 30 Tussen de Hoogheemraadschappen van Delfland en Schieland heeft een grenswijziging plaats gevonden. De nieuwe grens loopt langs de Delfshavense Schie tussen de Doenkade en de Parksluizen.

Juni

- 1 Delft heeft een nieuwe vorm van vervoer: de BelMobil. Deze is speciaal ontwikkeld voor Delftenaren met een handicap, die geen gebruik kunnen maken van het openbaar vervoer.
- 4 Op 82-jarige leeftijd overlijdt Th.J.J. van Ierschot. Hij was gedurende twintig jaar als leraar en adjunct-directeur verbonden aan de voormalige Katholieke Technische School 'Sasbout Vosmeer'.
- 11 Op het sportcomplex van de T.U. aan de Mekelweg vindt de jaarlijkse Fleuriade plaats. Dit festijn beoogt niet alleen de sport te promoten, maar de deelnemers ook kennis te laten maken met elkaars cultuur.
- 12 Met het slaan van de eerste paal door Wouter en Piet van den Berg is een stap gezet op de weg naar een nieuw pand voor bakkerij Kees van den Berg, dat komt te liggen aan de Schieweg nabij de Kruithuisweg.
- 17 Korfbalvereniging 'Excelsior' viert haar 75-jarig bestaan. De club is, evenals het showkorps 'Excelsior' ontstaan als afdeling van de vereniging 'Excelsior Gymnastiek'. Sinds de jaren tachtig treden de drie afdelingen zelfstandig op en hebben niets meer met elkaar te maken.
- 17 Paul Jan van Gelder - alias Olaf Gelder - neemt uit handen van burgemeester Van Walsum de ere-medaille in goud verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau in ontvangst ter gelegenheid van zijn 50-jarig jubileum als journalist.

- 18 Na 21 seizoenen sluit het Waagtheater zijn deuren om plaats te maken voor het nieuwe Theater de Veste. Ook aan het werk van de Stichting Geëerd Publiek komt hiermede na vijf jaar een einde.
- 19 Wethouder Van Leeuwen opent de theeschenkerij 'Het Rieten Dak' in de Delftse Hout, gelegen op nagenoeg dezelfde plaats als waar zijn in 1989 door brand verwoeste voorganger heeft gestaan.
- 26 Burgemeester De Prieëlle van Pijnacker en wethouder Bonthuis van Delft tekenen een intentieverklaring tot samenwerking op het gebied van het archiefwezen. Begonnen wordt met de overdracht aan Delft van het oudste, meest kwetsbare gedeelte van het archief van Pijnacker, dat thans in een niet-geklimatologiseerde ruimte ligt.
- 27 A. de Haan, directeur van de coöperatieve uitvaartvereniging 'De Laatste Eer' maakt gebruik van de VUT-regeling en legt na een dienstverband van dertig jaar zijn functie neer.
- 30 Bij gelegenheid van zijn pensionering als hoofd-inkoop bij de Apotheek Haagse Ziekenhuizen ontvangt A.J. van Gerrevink uit handen van burgemeester Van Walsum de eremedaille in goud, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau. In Delft was hij onder meer bestuurslid van de Delftsche Schoolvereniging en van de V.V.D., afdeling Delft, en voorzitter van de hockeyclub 'Hudito'.

Juli

- 1 De scholengemeenschap Hugo Grotius heeft met haar produktie 'Nexis Incorporated' het Haags Scholieren Theaterfestival 1995 gewonnen.
- 19 De 83-jarige Kees Bronmeijer loopt voor de 25ste keer de Nijmeegse Vierdaagse.
- 23 Ir. Ketelaar opent de 22ste expositie van de werkgroep 'Goud van Oud'. Hij was hiervoor uitgenodigd, omdat hij destijds een van de (vijf) initiatiefnemers was.
- 27 De beeldbepalende lichtreclame op het dak van de Calvé-silo is daarvan verwijderd, omdat de silo binnenkort afgebroken zal worden. Daar er in Delft voor de lichtreclame geen geschikte plek was te vinden is zij per boot vervoerd naar een vestiging van Calvé (Unilever) in Rotterdam. Daar zal zij vanaf de Maasboulevard goed zichtbaar zijn.

Augustus

- 1 Verschillende basisscholen worden wegens een te gering aantal leerlin-

gen genoodzaakt een fusie aan te gaan met een andere 'noodlijdende' school. Zo gaan de Jac.P. Thijsseschool en de Hugo de Groot school samen verder onder de naam Freinetschool, de Prinses Ireneschool en de Wegwijzer onder de naam het Mozaïek en De Genestetschool en de Van Miereveltschool als Openbare Basisschool Vrijenban.

Ed Strelitski (Foto: Sijthoff Pers).

- 1 Op 86-jarige leeftijd overlijdt Ed Strelitski. In Delft begonnen als tekenleraar M.O., was hij daarna van 1962 tot zijn pensionering in 1973 directeur van het door de Vereniging tot het bevorderen van onderwijs in handenarbeid en vrije expressie geëxploiteerd centrum 'De Hazelhorst', aanvankelijk beter bekend onder de naam 'De Zaagschool'. Daarnaast was hij vele jaren regisseur van de toneelvereniging 'De Flits'. Ook met de Kunstkring was hij nauw verbonden.
- 5 Het jaarlijkse Bach-concert van organist Jan J. van den Berg vindt niet zoals gebruikelijk plaats in de Nieuwe Kerk, maar in de Waalse Kerk. Het orgel in de Nieuwe Kerk was niet beschikbaar.
- 19 De voetbalclub DHC wint de Stad Delft Bokaal 1995. In de finale verslaat zij Vitesse Delft met 1-0.

September

- 1 Bea en Arie van Dijk sluiten de deuren van hun bedrijf aan de Buiten-

- watersloot. Na 30 jaar nemen zij hiermee afscheid van de laatste zeilmakerij in Delft.
- 14 De burgemeester van 's-Gravenhage als korpsbeheerder van de politie Haaglanden en zijn collega van Delft als hoofd van de Delftse afdeling verrichten de openingshandeling van het nieuwe politiebureau aan de Jacoba van Beierenlaan.
 - 14 De verkoop van het Kruithuiscomplex aan het Haags Kunstcentrum Link gaat niet door. Vorig jaar oktober besloot de gemeenteraad over te gaan tot verkoop. Ondanks een jaar onderhandelen kunnen partijen het niet eens worden.
 - 15 Bij werkzaamheden in de Kruidentuin van Het Prinsenhof is de stadsarcheoloog Epko Bult gestuit op restanten van vijf huizen uit het eind van de veertiende eeuw. In een van deze huizen is kort na 1400 het Sint Agathaklooster gesticht.
 - 21 De voorzitter van het college van bestuur van de T.U.Delft dr. N. Voogd reikt het ingenieursdiploma uit aan M. Broest, die daarmee de 50.000ste Delftse ingenieur wordt.
 - 22 Dezelfde voorzitter opent het nieuwe cultureel centrum van de T.U. 'Mekelweg 10'.
 - 27 Burgemeester Van Walsum slaat in Utrecht de eerste Delftse duit. De munt heeft een waarde van vijf gulden en wordt uitgegeven in het kader van de viering van Delft 750 jaar stadsrechten.
 - 30 In verband met zijn 12½-jarig bestaan krijgt de Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft de J.W. Blokpenning van het historisch genootschap Delfia Batavorum. De penning wordt toegekend aan een persoon of een organisatie, die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor het behoud van het cultureel erfgoed van Delft en omgeving alsmede het bevorderen van de kennis van en de belangstelling voor de geschiedenis van de stad Delft. Het genootschap zelf viert op deze dag zijn 60-jarig bestaan met een excursie naar het Archeon te Alphen aan den Rijn.

Oktober

- 1 De rector van de scholengemeenschap Hugo Grotius, drs. M.A.P. Oosterdag, verlaat Delft om rector te worden van het Stedelijk Gymnasium in Breda. Hij is elf jaar rector in Delft geweest. Bij zijn afscheid krijgt hij de gemeente-penning van Delft.

- 6 Op 77-jarige leeftijd overlijdt ds. H.J. Heijnen, Gereformeerd predikant. Van 1979 tot 1983 was hij als geestelijk verzorger verbonden aan het Reinier de Graaf Gasthuis.
- 11 Bij Calvé aan de Wateringsevest wordt begonnen met de sloop van het uit 1916 daterende silo-gebouw. Daarmee verdwijnt een markant punt in de sky-line van Delft.
- 25 De gemeente-archivaris dr. G. Verhoeven overhandigt het eerste exemplaar van de eerste aflevering van het verzamelwerk *Ach Lieve Tijd. 750 jaar Delft en de Delftenaren* aan burgemeester Van Walsum. Het werk bestaat uit achttien afleveringen. Het is tot stand gekomen op initiatief van de Gemeentelijke Archiefdienst en in samenwerking met de Gemeente Musea Delft en Uitgeverij Waanders te Zwolle, in het kader van 750 jaar Delft.

November

- 4 De Delftse duit wordt in gebruik genomen. Het muntstuk is binnen Delft wettig betaalmiddel tot oktober 1996.
- 4 In de Lindenhof wordt een modeshow gehouden door de bewoners van de Craeyenburch, een tehuis voor verstandelijk gehandicapten in Nootdorp, ten bate van een te bouwen manege. De organisatie lag in handen van de serviceclub Roteract-Delft-Pijnacker.
- 6 Op 75-jarige leeftijd overlijdt J. Dijkman, oud-speler en oud- en erevoorzitter van de voetbalclub DHC.
- 11 De Christelijke Muziekvereniging Soli Deo Gloria geeft in het Techniek Museum Delft een jubileumconcert ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan.
- 18 Theater De Veste, de nieuwe schouwburg van Delft, houdt dit week-einde open dagen.
- 24 Jaap van Zweden en het Amsterdams Saxophone Quartet nemen als eersten het podium van Theater De Veste in gebruik.

December

- 9 De Delftsche Schaakclub, waar Jan Timman ooit zijn eerste schreden op het schaakbord heeft gezet, viert haar 100-jarig bestaan met een druk bezochte receptie.
- 10 Burgemeester Van Walsum en de Turkse ambassadeur in Nederland, Z. Ceilkol, openen de nieuwe moskee aan de Martinus Nijhofflaan.

Het bedehuis heet de Sultan Ahmetmoskee, naar een Turkse vorst, die leefde van 1590 tot 1617.

- 18 De Delftse studentenvereniging 'Leonardo da Vinci' krijgt uit handen van prins Bernhard een erediploma van het Generaal Sniijders Fonds voor de bouw van het Lambach-vliegtuig, dat onlangs zijn eerste vlucht heeft gemaakt. Het fonds kent eenmaal in de drie jaar een gouden eremedaille met oorkonde toe aan (een) Nederlander(s), die zich verdienstelijk heeft/hebben gemaakt voor de militaire- en burgerluchtvaart.
- 20 Het Reinier de Graaf Gasthuis en het Diaconessenhuis te Voorburg zetten de eerste stap tot een vergaande samenwerking. In het Bethelgebouw wordt daartoe een fusieovereenkomst getekend.
- 21 Bij de Gemeentelijke Archiefdienst wordt het 4.000ste bezoek geregistreerd - een nieuw record. In totaal hebben dit jaar 1587 bezoekers 4.073 bezoeken aan de studiezaal gebracht.

De Delftse stadskeur van 1246 vertaald¹

Kees van Kruining en Gerrit Verhoeven

Inleiding

Op 15 april 1246 verleende graaf Willem II een stadskeur aan Delft. Het origineel van de oorkonde waarmee dit heuglijke feit werd bekrachtigd, wordt bewaard bij de Gemeentelijke Archiefdienst.² Dit staat hier nu wel heel stellig, maar in de jaren twintig van deze eeuw was zo'n uitlating niet onomstreden. De geleerden C.D.J. Brandt en O. Oppermann beoogden toen dat het document een vervalsing zou zijn uit het eind van de dertiende eeuw. Inmiddels zijn hun opvattingen afdoende weerlegd en kan Delft zich weer rustig beroemen op het bezit van zijn originele stadskeur.³ Deze bestaat uit een vel perkament van ongeveer 60 centimeter hoog en 45 centimeter breed, beschreven met 61 regels Latijnse tekst. Het originele charter - de technische term voor een oorkonde op perkament met zegel - werd slechts zelden tevoorschijn gehaald in de periode dat de inhoud nog 'actueel' was. In de middeleeuwen werd het waarschijnlijk met de andere stedelijke keuren en privileges bewaard in 'de toern'. Wij weten niet met zekerheid of dit de toren van het stadhuis of die van de Oude Kerk was. De eerste ligt het meest voor de hand, maar in de laatste bewaarde het Hoogheemraadschap van Delfland zijn belangrijkste documenten.⁴ Het is niet ondenkbaar dat dit orgaan zich aansloot bij de praktijk van het Delftse stadsbestuur. De voornaamste reden voor de keuze van zo'n afgezonderde bergplaats zal de veiligheid zijn geweest. In een tijd dat de meeste huizen van hout waren, was het gevaar van een stadsbrand groot, zoals bleek in 1536. Tot de weinige stenen gebouwen behoorden het stadhuis en de Oude Kerk; van beide was de toren de veiligste plaats. Zeker sinds het eind van de zestiende eeuw berustten de privileges in het stadhuis aan de Markt, en wel in 'die casse int secreet'. In dit geheime vertrek stond een kast met drie sloten. De sleutels daarvan berustten bij de oudste burgemeester, de oudste schepen en de tesorier, die slechts gezamenlijk toegang hadden tot de inhoud.⁵ Wie toentertijd om wat voor reden dan ook was geïnteresseerd in de inhoud van de stadskeur, moest zich doorgaans behelpen met afschriften, waarvan er in de loop der eeuwen talloze zijn gemaakt. De meeste waren niet gebaseerd op de definitieve tekst in het plechtig uitgevaardigde charter, maar op het ontwerp. Dat werd in Delft bewaard en deed dienst als privilegeboek; het origineel van dit belangwekkende document is helaas verloren gegaan.⁶ Hoewel hij weinig werd geraadpleegd, is de originele stadskeur in de loop

Oorkonde van 15 april 1246, waarbij graaf Willem II stadsrecht verleent aan Delft. Gemeentelijke Archiefdienst Delft, Archief Stadsbestuur, Eerste Afdeling, inv.nr 66.

der eeuwen zwaar gehavend. Zo is het zegel van de graaf, dat ter bekrachtiging onderaan het stuk werd gehangen, al sinds mensenheugenis zoek. In 1860 schreef de toenmalige gemeentearchivaris J. Soutendam dat het charter 'zeer gelacereerd' (gescheurd) was. In de jaren dertig van de twintigste eeuw werd een primitieve restauratie uitgevoerd. Het perkament werd aan voor- en achterzijde beplakt met transparant vloeipapier. Het geheel werd op dik papier geplakt en opgerold bewaard.

In 1978 werd het charter zo goed en zo kwaad als het ging opnieuw gerestaureerd. Het papier en de lijm hadden gezorgd voor ernstige verbruining van het perkament, dat bovendien sterk was verhoornd en daardoor brokkelig was geworden. Bij elke aanraking lieten er meer fragmenten los. Een aantal daarvan is zoekgeraakt, zodat al met al heel wat tekst verloren is gegaan. Het charter werd nu gevlaakt en de talrijke gaten werden opgevuld met perkamentpap. Vervolgens onderging het een aantal conserverende behandelingen. Ondanks alle goede bedoelingen deden sommige van de - overigens hoogstnoodzakelijke - ingrepen eerder kwaad dan goed, waardoor nog meer tekstverlies optrad. Resultaat was wel dat de oorkonde weer kon worden geraadpleegd, wat lange tijd nauwelijks mogelijk was geweest.⁷

Al is het originele charter zwaar beschadigd, de tekst is volledig bekend uit de talrijke afschriften, zoals gezegd meest gemaakt naar het ontwerp. Diverse malen verscheen de oorkonde reeds in druk, het laatst en het degelijkst in de editie van J.G. Kruisheer in het *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299*.⁸ Omdat niet iedereen over deze uitgave zal beschikken en om onze vertaling in hedendaags Nederlands zoveel mogelijk controleerbaar te maken, hebben wij de Latijnse tekst uit dit *Oorkondenboek* overgenomen. Het enige verschil is gelegen in de markering van de lacunes. Kruisheer gaf door plaatsing tussen rechte haken aan welke passages door beschadiging onleesbaar waren toen hij het stuk raadpleegde in 1973. Door verdere slijtage en door de restauratie van 1978 is meer tekstverlies opgetreden. Wij markeren de thans bestaande lacunes. Voor de verantwoording van de invulling van de ontbrekende passages verwijzen wij naar de editie van Kruisheer. De meeste reconstructies zijn gebaseerd op een oorkonde die werd uitgevaardigd tussen 1 en 11 april 1449, waarbij hertog Philips de Goede, de toenmalige graaf van Holland, de Delftse stadskeur bevestigde, onder nagenoeg letterlijke aanhaling van het stuk van 1246.⁹

Kruisheer heeft in de noten aangegeven waar woorden zijn weggevallen bij het redigeren of bij het in het net schrijven van de oorkonde. Hij heeft deze hiaten aangevuld naar de Haarlemse tekst, waarop de Delftse is gebaseerd. Wij signaleren deze correcties wel met zoveel woorden in de noten bij de Latijnse tekst, maar nemen ze stilzwijgend op in de vertaling. Bij het vertalen gaan wij uit van de door Kruisheer uitgegeven Latijnse tekst. Wij proberen deze zo nauwkeurig mogelijk te volgen. Dit betekent soms handhaving van plechtige woorden, enigszins ouderwets aandoende

uitdrukkingen en minder soepele zinnen. Het recht doen aan het origineel weegt voor ons echter zwaarder dan het streven naar vlot Nederlands. Al in de middeleeuwen ontstond er behoefte aan een vertaling van de stadskeur. Er is een privilegeboek bewaard uit het tweede kwart van de vijftiende eeuw, waarin de tekst van het ontwerp is afgeschreven en vertaald.¹⁰ Na elk met rode inkt geschreven Latijns artikel volgt in zwart de Middelnederlandse tekst. Wij hebben deze vertaling integraal opgenomen, niet alleen om te laten zien hoe de stadskeur in de late middeleeuwen werd gelezen, maar ook hoe de tekst toen in artikelen werd verdeeld. De nummering in dit privilegeboek, voor zover bekend de oudste onderverdeling, wijkt nogal af van die in het *Oorkondenboek*, die pas in de twintigste eeuw werd ontwikkeld en is afgeleid van de indeling van het Haarlemse stadsrecht.¹¹ In het Delftse privilegeboek wordt elk artikel voorafgegaan door een nummer in Romeinse cijfers. Vóór de stadskeur is een inhoudsopgave opgenomen, waarin elk artikel behalve door het nummer ook wordt aangeduid door een titel.¹² Voor de duidelijkheid geven wij de nummers weer in Arabische cijfers en plaatsen wij de titels boven het desbetreffende artikel. Achter de nummers plaatsen wij tussen haakjes de artikelnummers van de Latijnse en de Nederlandse editie. In de Middelnederlandse versie is een aantal woorden uit het Latijnse voorbeeld onvertaald gebleven. Deze zijn niet gesignaleerd in onze noten, wel in die van het *Oorkondenboek*. Wel geven wij aan waar de Middelnederlandse tekst uitvoeriger is door opneming van zogenaamde glossen oftewel toelichtingen.¹³

Een toelichting op de voorgeschiedenis, de strekking en de historische betekenis van de stadskeur moet in dit bestek achterwege blijven. Aan al deze aspecten wordt een apart boekje gewijd door de Gemeentelijke Archiefdienst.

Nederlandse vertaling

In de naam van de heilige en ongedeelde Drieëenheid.

Ik, Willem, bij de gratie Gods graaf van Holland, maak bekend zowel aan hen die nu als aan hen die in de toekomst leven, dat ik na uitvoerig beraad met mijn edele en trouwe leenmannen aan mijn trouwe poorters³³ van Delft de vrijheid heb toegestaan die in dit privilege is vervat, en ik en mijn nageslacht zullen deze trouw in acht nemen, namelijk

1. dat de voornoemde poorters overal in mijn land voor hun zaken die in de stadsvrijheid zijn gebracht, of zij zullen worden uitgevoerd of ook ingevoerd, vrij zullen zijn van elke tol of elke heffing van tol.

2. Indien iemand een burger een proces aandoet, zal die dienaangaande niets krijgen dan een schepenvonnis; ik noch de mijnen zullen dienaangaande een ander eisen.

3. Indien iemand een burger onrecht of geweld aandoet aangaande diens zaken die hij rechtmatig en onbetwist bezit, zal de rechter van Delft met alle poorters, arm en rijk, daarheen gaan en het genoemde onrecht bestraffen zonder dat zij mij of de mijnen daarmee zullen beledigen.

4. Voor wie te Delft poorter wil worden, waarvandaan hij ook komt, die de eed van trouw aan mij en mijn erfgenamen en de stad Delft heeft afgelegd, zullen de poorten en de toegangen openstaan na betaling van vijf schelling aan de stad, vier penning aan de schout en twee aan de bode, uitgezonderd degenen die in Noord-Holland wonen die de graaf jaarbede betalen, en uitgezonderd degenen wier heer hen binnen een jaar en een dag teruggeist en die na een jaar en een dag vrij zullen blijven als hun heren hen niet hebben teruggeëist; als het voorgaande is volbracht en vervuld, zullen zij het recht van de stad volledig genieten.

5. Elke poorter zullen veertig dagen toekomen om te zaaien en evenveel dagen om de oogst binnen te halen; als die dagen zijn verstreken moet hij binnen de stadsvrijheid terugkeren. Evenzo komen degene die recent poorter is geworden, veertig dagen toe om zijn zaken binnen de stadsvrijheid te brengen.

6. Wanneer een poorter een proces wordt aangedaan, zal hij gedaagd worden door de rechter of de bode om voor het gerecht te verschijnen na twee weken vanaf de dag van de dagvaarding. De gedaagde poorter kan echter op de dag van de dagvaarding vooruitlopen of hem vervroegen, maar indien hij wil, komen hem twee weken van rechtswege toe. De voornoemde manier van dagen moet worden begrepen als uitsluitend geldig tussen poorters.

7. Indien echter een vreemdeling een aanklacht indient bij de rechter tegen een poorter, zal deze de vreemdeling recht doen binnen drie dagen voor het gemak van de vreemdeling.

8. Wanneer een poorter of een vreemdeling zich aan een kwestie met al-

Latijnse tekst

In nomine sancte et individue Trinitatis.

Ego, Wilhelmus, Dei gratia comes Hollandie, notum faci[o tam pre]sentibus quam futuri[s] quod cum magna deliberatione hominum meorum nobilium et fidelium fidelibus oppidanis meis [de] Delf consc[essi]¹⁴ libertatem que in presenti] privilegio continetur, // et ego eam et posteritas mea fideliter observabo, videlicet

1. quod dicti oppidani ubique infra terram meam de bonis suis [infra liberi]tatem adductis, vel [ext]raducetur¹⁵ vel etiam que in[t]raducuntur, liberi erunt ab omni theloneo vel ab omni [ex]actione thelonei.

2. Item [si quis aliquem burgensem traxer]it in causam, nichil // inde habebit nisi iudicium scabinorum, nec ego nec mei aliud inde requiremus.

3. Si quis alicui burgensi iniuriam aut violenciam [fe]c[er]it [de] bonis suis que iust[e et si]ne qu[ere]la possiderit, villicus de Delf cum universis oppidanis, pauperibus et divitibus, illuc pergunt et dictam iniuriam [corrigent sine] mea vel meorum offensione. //

4. Quicumque apud Delf [opi]danus fieri voluerit, de quacumque parte venerit, mihi et meis heredibus ac oppido de Delf prestito fidelitatis i[urament]o, porte et ingressus eide[m] p[ate]bunt sol[utis] oppido V solidis, sculteto IIIIor denariis et preconii duobus, exceptis hominibus in Northollandia manentibus qui solvunt co[m]muni precari]am annualem, et exceptis illis // hominibus quos [dominus eorum] infra annum et diem repetierit, qui post annum et diem liberi permanebunt sine dominorum repetitione; pre[dictis] perac[tis et complet]is iure oppidi perf[ruentur].

5. [Cui]libet oppidano cedent XL dies ad seminandum et totidem dies ad messes colligendas; quibus diebus elapsis inf[ra libertatem rev]ertatur. Similiter oppidano // noviter facto cedunt X[L dies] ad inducendum res suas infra libertatem.

6. Cum aliquis oppidanus trahitur in causam, citabitur per vill[i]cum vel [per precon]em venturus ad iudic[ium post] duas [eb]domadas a die citationis. Oppidanus vero citatus potest diem anticipare citationis vel abbreviare, sed s[i] velit, [cedunt] ei due ebdomade de iure. // Dictus modus citationis intelligendus solummodo inter oppidanos.

7. Si vero extraneus conquestus fuerit coram villico de oppidano, faciet [extraneo iusticiam inf]ra tercium diem propter com[modum extranei].

8. [C]um oppidanus sive extraneus de aliqua causa sola manu et propria

leen zijn eigen eed onschuldig moet verklaren, moet hij zich voor het gerecht onverwijld onschuldig verklaren; indien hij zich echter met getuigen onschuldig moet verklaren, komt hem een uitstel van twee weken toe voor beraad, met dien verstande dat een poorter kan getuigen en een ander niet; maar tegen een vreemdeling kan een poorter wel getuigen, evenals tegen een poorter. Een gewone poorter die getuigt, is gehouden te zweren, maar een schepen of een gezworene zal niet zweren om te getuigen, maar herinnerd worden aan de ambtseed die hij heeft gedaan.

9. Wanneer iemand wordt gedaagd wegens een geldkwestie, moet hij gedaagd worden door de rechter of de bode, in het bijzijn van ten minste twee poorters, en in de dagvaarding moet het geldbedrag worden getaxeerd waarvoor hij wordt gedaagd; indien de gedaagde op de voor hem vastgestelde dag niet verschijnt, heeft de eiser zoveel geld gewonnen als hij taxeerde in de dagvaarding tegen de gedaagde; en omdat de gedaagde niet is verschenen, moet hij aan de rechter als boete drie schelling betalen, aan de stad twee schelling, en als schadeloosstelling twee schelling aan de eiser.

10. Indien tijnsplichtige lieden van een andere heer dan van mij voor het gerecht worden gedaagd door mijn rechter, kan hun eigen heer hen onttrekken aan het gerecht, mits hij met zekere trouw belooft hen te berechten binnen de eerstvolgende vijftien dagen; indien hij dat niet doet, zal hij hen niet meer kunnen onttrekken aan de rechtspraak van de stad.

11. Door wie een poorter ook aangeklaagd wordt, hij zal zich met alleen een eigen eed onschuldig kunnen verklaren, tenzij hij wordt aangeklaagd wegens beloofde hand, wat in de volkstaal *geweddehand* wordt genoemd, of tenzij hij door de schepenen schuldig wordt bevonden.

12. Wanneer iemand die wegens een erfkwestie voor het gerecht wordt gedaagd, op de eerste voor hem vastgestelde dag niet voor het gerecht verschijnt, moet hij voor de tweede keer worden gedaagd; en indien hij ten tweeden male niet verschijnt, zal hij voor de derde keer worden gedaagd; en indien hij dan verschijnt, is hij gehouden voor beide keren verzuim aan de rechter vier schelling te betalen, namelijk twee voor elke keer; indien hij echter de derde keer niet komt, verliest de gedaagde het proces, en het erf waarvoor hij gedaagd was, zal de gedaagde worden ontzegd; indien echter de eiser op een dag van dagvaarding niet verschijnt, verliest hij het proces zonder meer.

13. Wanneer iemand moet zweren in een geldkwestie, zal hij de zaak kunnen verliezen en verspelen indien hij in woorden verkeerd zweert of tegen de manier van zweren ingaat. Indien echter een poorter moet zweren over een erfkwestie, kan hij bij de eerste of de tweede keer zweren niet verliezen, maar indien hij de derde keer van de verschuldigde manier van zweren afwijkt en verkeerd zweert, verliest hij de zaak en zal het erf waarvoor hem een proces was aangedaan aan hem worden ontzegd en toegevoegd aan de eiser; en zo vaak als hij verkeerd zweert, zo vaak zal hij betalen aan de rechter twee schelling en aan de stad twee schelling.

se debet excusare, debet se excusare in iudicio inc[ontinenti]; si vero per testes se debeat excusare, cedunt // ei inducie deliberatorie duarum ebdomadarum, ita tamen quod oppidanus p[otest] ferre [te]stimonium et non alius; s[ed cont]ra [ex]tra[neu]m bene [potest o]ppid[anus] ferre [testi]monium et contra oppidanum. S[im]plex oppidanus iurare tenetur ferens testimonium; scabinus vero vel iuratus non iurabit ferendo testimonium sed monebitur [per iurame]ntum factum.

9. Cum quis scitatur¹⁶ // de re pecuniali, debet citari per villicum vel percanem¹⁷, prese[n]tibus duobus oppidanis [ad] min[us], et in citatione debet taxari summa] pecunie [pro qua] citatur; et si citatus [die sibi prefix]o no]n comparuerit, conqueren[s] tantum pecunie obtinuit qua[n]tum taxavit in citatione contra citatum; et quia citatus non com[pa]ruit, d[ebe]t villico de banno tres solidos // et oppido duos solidos, et pro satisfactione duos solidos conquerenti.

10. Item si censuales homines alic[ui]us domini alterius a me citati fuerint ad iud[icium a meo] villi[co], dominus eorum specialis poterit eos de [iudicio e]ripere, ita qu[od] promittat certa fide de ipsis facere iusticiam infra proximam quindenam; qu[od si non] fecerit, ulterius non poterit eos eripere // ab opidi iurisdictione.

11. Item a quocumque oppidanus convenitur, sola manu propria se poterit ex[cusare], ni[si de promissa] manu quod vulgo g[ewedde]hand [dicitur con]veniatur vel nisi per scabinos convincatur.

12. Cum vero aliquis super hereditate aliqua ad iudicium citatus prima die sibi [prefixa ad iu]dicium non comparuerit, citandus est secundo; // et si secundo non comparuerit, citabitur tercio; et si tunc non¹⁸ venerit, tenetur de utroque excessu villico solvere I[III]or solidos, scilicet de quolibet duos; si vero terc[io] non venerit, cadit citatus a causa, et hereditas pro qua [citatus] fuit, ipsi [ci]tato abiudicabitur; si vero conquerens aliqua die c[itat]ionis non comparuerit, cadit penitus a causa.

13. Cum // quis debet iurare de re pecuniali, poterit cadere a causa et causam am[ittere] si verbotenus male iuraverit vel contra modum iurandi venerit. Si vero oppidanus super hereditate iurare debeat, [in] primo vel in secundo iuramento cadere non potest, sed tercio si ¹⁹ modum iurandi excesserit et mal[e] iuraverit, // cadit a causa, et hereditas super qua tractus fuit in causam, ipsi abiudicabitur et adiudicabitur conquerenti; et quociens male iur[av]erit, tociens solvet villico duos solidos et oppido duos[s].

14. Bovendien zijn in de stad Delft drie jaargedingen ingesteld, het eerste op de eerste dinsdag na Driekoningen, het tweede op de eerste dinsdag na het octaaf van Pasen, het derde op de eerste dinsdag na het octaaf van Sint Johannes. Deze zijn hiertoe ingesteld opdat elke poorter die enig erf bezit in elk van die drie gedingen kan verschijnen, zodat hij aangaande het erf kan worden aangeklaagd indien er iemand is die het hem betwist; indien hij echter niet wordt aangeklaagd op één van de genoemde drie gedingen, zal hij daarna bij schepenvonnis het voornoemde erf ongestoord bezitten. De genoemde gedingen moeten in de kerk worden afgekondigd. Het ongestoorde bezit van een erf kan echter uitsluitend worden bevestigd en volkomen bewezen door schepenen of gezworenen.

15. Indien in de stad twist ontstaat en de rechter tussenbeide komt en gebiedt de vrede van de graaf te onderhouden voor twee weken, en die wordt onderhouden, en de rechter gebiedt de tweede keer de vrede van de graaf te onderhouden voor twee weken, en de derde keer voor twee weken, de vierde keer echter voor een jaar en een dag, de vijfde keer voor een jaar en een dag en de zesde keer voor een jaar en een dag, en één van de twistenden handelt tegen dit gebod, dan zal hij aan mij tien pond betalen en aan de stad één pond. Indien beiden dit gebod schenden, zal elk van hen aan mij tien pond betalen en elk van beiden aan de stad één pond. Wie de vrede binnen de stadsvrijheid breekt, zal aan mij tien pond betalen, aan de benadeelde tien pond en zal van een hand worden beroofd; aan de stad zal hij twee pond betalen, indien hij hieraan door de schepenen schuldig wordt bevonden.

16. Indien iemand een ander binnen de stadsvrijheid verwondt met een moordwapen en indien hij vervolgens door twee schepenen schuldig wordt bevonden, zal hij aan mij tien pond betalen, aan de benadeelde één en aan de stad één, en zal hij van een hand worden beroofd.

17. Indien iemand, alleen of met meer mensen, een ander in diens woning belaagt en aldaar doodt, zullen deze misdadiger en al zijn helpers in deze misdaad en al hun zaken aan mijn genade en macht zijn overgeleverd. Indien iemand daarentegen, alleen of met meer van zijn verwanten, een ander in diens woning verwondt maar niet doodt, zal de misdadiger aan mij tien pond betalen, aan de stad één pond, de benadeelde zal hij het vergoeden volgens schepenvonnis; elk van zijn helpers echter zal aan mij vijftienveertig schelling betalen, aan de stad tien schelling, de gewonde zal hij het vergoeden volgens schepenvonnis. Indien iemand de heer des huizes in diens woning belaagt, zal hij aan de belaagde tien pond geven, aan mij tien en aan de stad één pond, indien hij dat gewapenderhand en met geweld doet en door twee schepenen daaraan schuldig wordt bevonden. Indien iemand een ander in andermans huis belaagt, zal de belager mij tien pond vergoeden, de heer des huizes tien pond, de belaagde tien, en de stad zal hij één pond geven, indien hij dat gewapenderhand en met geweld doet en door twee schepenen schuldig wordt bevonden.

18. Indien degene die in zijn eigen woning wordt aangevallen, gedreven

14. Insuper in oppido de Delf tria [s]unt constituta iudicia an[n]ua, prim[um] proxima feria tertia post Epi[pha]niam, secundum // proxima feria tertia post octabas Pasche, tertium proxima feria tertia post octabas Iohannis, que ad hoc sunt instituta ut quilibet oppid[anus] possidens [ali]quam hereditatem compareat in quolibet istorum trium iudiciorum ut conveniatur, si si[t] qui ipsum impetat, super hereditate; si vero non conveniatur in aliquo dictorum trium // iudiciorum, ipse postmodum secundum iudicium scabinorum quiete hereditatem prefatam optinebit. Et dicta iudicia in ecclesia sunt [ind]icen[d]a. Q[uieta] vero hered[itati]s possessio non poterit confirmari et perfecte approbari nisi per scabinos vel iuratos.

15. Verum si lis oria[tur] [in op]ido, et villicus superve- //nerit et pacem comitis per duas ebdomas²⁰ servari preceperit, et servata fuerit, et secundo per duas ebdomas, et tercio per [duas ebdoma]das, qu[ar]to vero per ann[um] et unum diem, quinto per annum et unum diem, et sexto per annum et unum diem villicus pacem comi[ti]s servari [preceperit], et alter litigancium // contra hoc preceptum venerit, solvet mihi X libras, oppido unam libram. Si ambo hoc preceptum fregerint, quilibet eorum solvet mihi X [libras et] uterque eorum oppido unam libram. [Q]ui treugas infra libertatem fregerit, solvet mihi X libras, leso X libras, et manu privabitur; oppido quoque solvet d[uas] libras, si de] hoc per scabinos fuerit // convictus.

16. Si quis aliquem infra libertatem cum morthwapene vulne[rav]erit, si per duos scabinos inde convictus fuerit, solvet mihi X libras, les[o] unam et oppido unam, et manu [pri]vabitur.

17. Preterea si quis aliquem infra mansionem suam solus vel cum pluribus quesierit et eundem ibidem occi[derit], ille] malefactor cum omnibus // in dicto malefacto et universis bonis²¹ sibi assistentibus in mea erunt gratia et potestate. Si quis vero aliquem infra mansionem [sua]m vulneraverit solus vel cum p[er]juribus amicis suis et non ad mortem, malefactor solvet mihi X libras, oppido unam libram, leso secundum arbitrium sc[abinorum] emendabit; quilibet // vero complic[um] su[orum] solvet mihi XLV [solidos, oppido X solidos], leso vero secundum ²² scabinorum emendabit. Si quis dominum domus in domo quesie[erit], dabit quesito X libras, mihi X, oppido unam libram, si hoc fiat manu armata et hoc pugnante, si de hoc per duos scabinos con[vincat]ur; [si quis aliquem] ad domum alterius // quesierit, quesitor emendabit mihi X libras, [domino domus X libras], quesito X, et oppido dabit unam libram, si hoc fiat manu pugnante et arma[ta] et per duos scabin[os] convincatur.

18. Si is qui in propria mans[io]ne inpetitur, necessitate compulsus se de-

door de noodzaak om zich te verdedigen, de indringer en al diens aldaar aanwezige helpers doodt, zal hij voor elke dode aan mij vier penning geven, en ik of mijn opvolgers zullen hem beschermen, met de verwanten van de gedoden verzoenen en een duurzame vrede tot stand brengen.

19. Elke misdadiger die door twee schepenen aan zijn schurkerij schuldig wordt bevonden, moet hoofd om hoofd, oog om oog en gelijk lid om gelijk lid van zijn eigen lichaam verliezen.

20. Indien iemand daarentegen zware en halsmisdaden begaat en voor diefstal, brandstichting, roof, of toediening van vergif of iets anders delijks wordt gegrepen en door twee schepenen schuldig wordt bevonden, zal hij het hoofd verliezen; indien iemand echter hiervan is beschuldigd maar niet door twee schepenen schuldig bevonden, zal hij zich met alleen een eed onschuldig kunnen verklaren.

21. Indien iemand een dief in zijn huis grijpt, zal hij, indien hij kan, de dief vasthouden en zeven van zijn burens erbij roepen, en de vastgebonden dief zolang vasthouden met hulp van zijn burens tot hij hem op klaarlichte dag aan de rechter zal kunnen uitleveren, met het voorwerp dat hij gestolen heeft op de rug van de dief gebonden, en de rechter moet de dief behandelen volgens schepenvonnis.

22. Indien een poorter die zijn schulden niet kan betalen voor de rechter aangaande de schulden wordt aangesproken, moet de rechter de schuldenaar aan de hoede van de bode toevertrouwen voor twee weken verzekerde bewaring; wanneer die twee weken zijn verstreken, zal de rechter de schuldenaar ter beschikking stellen aan de schuldeiser, met als voorwaarde dat de schuldeiser de schuldenaar de kost zal geven, zonder zijn lichaam te kwellen, en hij zal hem vasthouden totdat hij met hem schikt of totdat hij zijn schulden betaalt.

23. Indien een vreemdeling voor de schepenen een schuld erkent en hij, hoewel daartoe gemaand, niet zorgt voor betaling, zal hij om de veertien dagen voor het gerecht van Delft worden gedaagd, tot drie maal toe; indien hij niet voor het gerecht verschijnt, zal de schuldenaar bij verstek worden veroordeeld en nooit meer van de veroordeling worden ontslagen totdat hij aan mij drie pond betaalt, zijn schuld aan de schuldeiser en aan de stad tien schelling, en hij zal het de schuldeiser vergoeden overeenkomstig het oordeel van de schepenen en de rechter. Indien de veroordeelde in de stad komt, zal de rechter met de schepenen en de poorters de veroordeelde arresteren wegens de schuld, de schade en de verstekboete, om hem in goede en verzekerde bewaring te houden tot hij voor alle bovengemelde zaken volledige genoegdoening verschaft.

24. Indien de veroordeelde ongehoorzaam de stad mijdt, zal de rechter, als hij daartoe voldoende bij machte is, met de poorters de veroordeelde dwingen uit de zaken van de veroordeelde de schuld, de schade en de verstekboete te betalen; indien hij daartoe niet bij machte is, zal ik bij mijn eerstvolgende bezoek alle voornoemde zaken doen betalen.

25. Indien iemand ten overstaan van de rechter voor het gerecht ver-

fendendo invasorem et omnes suos complices i[bidem exis]tentes occide-
rit, de // quolibet occiso dabit mihi IIIIor denarios, et ego vel mei succes-
sores eundem defendemus et reconciliabimus parentibus occisorum et
[firm]am pacem faciemus.

19. Item quilibet m[a]lefactor de malicia sua convictus per duos scabinos,
capud pro capite, oculum pro oculo et simile membrum pro simili mem-
bro de proprio corpore suo debet amittere. //

20. Si quis vero graves et capitales excessus perpetraverit, sive in furto,
sive in incendio, sive in rapina, sive in exhibitione veneni vel alicuius mor-
tiferi deprehensus fuerit et per duos scabinos convictus, capud perdet; si
quis vero super hoc accusatus fuerit et non convictus per duos scabinos,
sola manu se [poterit] exp[urgar]e.

21. Si quis furem // domo sua deprehenderit, furem, si pot[er]it, tenebit
et VII de vicinis suis advocabit, et furem ligatum tam diu cum vicinis suis
tenebit quod clara luce eum poterit villico presentare, re quam fuerit fu-
ratus in dorso furis ligata, et villicus debet furem secundum iudicium sca-
binorum per[tractare].

22. [Quicu]mque oppidanus // debita sua non valens solvere, si coram
villico super debitis conveniatur, villicus debet debitorem custodie preco-
nis deputare per duas [ebdo]madas servandum; quibus elapsis villicus tra-
det debitorem in potestatem creditoris, ita quod ille debitorem suum pas-
cet non vexando corpus eius, et ten[eb]it eum donec secum componat //
vel debita sua solvat.

23. Si quis extraneus coram scabinis debitum certificaverit et monitus sol-
vere non curaverit, citabitur ad pretorium de Delf de quindena in quinde-
nam per tres quindenae; si ad iudicium non comparuerit, debitor bannietur
nec umquam absolvetur a banno donec mihi solverit III libras, [et]
d[e]bi[tu]m cr[e]ditori, et oppido X solidos, // et dampnum emendabit
creditori²³ per scabinos et iusticiarii. Si bannitus infra oppidum venerit,
iusticiarius cum scabinis et oppidanis bannitum p[ro] debito, dampno et
pro banno [ar]restabit, in bona et firma custodia eum conservando donec
omnia predicta persolvat.

24. Item si bannitus contumax o[pi]d[u]m [vit]averit, iusticiarius cum //
oppidanis de bonis banniti debitum, dampnum et bannum, si ad hoc satis
potens fuerit, bannitum solvere compellet; si potens non fuerit, in proxi-
mo [a]dventu meo faciam solvi universa prenotata.

25. Si quis coram vil[li]co ad iudicium compar[ur]e[rit] et aliquam emen-

schijnt en een aan de rechter te betalen boete krijgt opgelegd, zal de rechter van hem borgen eisen, ten eerste, ten tweede en ten derde male, en indien hij zegt dat hij geen personen heeft die hij als borgen kan stellen, is hij niet gehouden de rechter iets van de boeten te betalen; indien hij echter zwijgt en geen borgen stelt, zal de rechter hem arresteren en met de schepenen aan de bode in verzekerde bewaring geven, en de bode is gehouden hem in bewaring te houden en daarover verantwoording af te leggen aan de rechter.

26. Indien een poorter voor het gerecht wordt aangeklaagd ten overstaan van de rechter en een aan de rechter te betalen boete krijgt opgelegd, en de poorter bezit zoveel als hem ten gunste van de rechter is opgelegd, dan zal hij het gerecht kunnen verlaten zonder het stellen van een borg; indien hij echter niet zoveel bezit heeft, moet hij met een borg zekerheid verschaffen.

27. Indien iemand in het gerecht de schepenen tegenspreekt of zich in het gerecht verzet tegen hun na gezamenlijk overleg uitgesproken vonnis, zal hij aan mij tien pond betalen, aan elk van de schepenen één pond en aan de stad één pond.

28. Wie iemand binnen de stadsvrijheid een vuistslag geeft, zal, indien hij door twee schepenen schuldig wordt bevonden, mij één pond betalen, de geslagene één pond en de stad vijf schelling, tenzij allen vinden dat hij vanwege zijn brutaliteit zwaarder moet worden gestraft.

29. Wie niet op het luiden van de klok afkomt wanneer die voor het algemeen belang wordt geluid, zal aan mij tien schelling betalen en aan de stad drie schelling.

30. Indien een poorter wordt gedood, zal tweeëndertig pond worden betaald door de bloedverwanten van de misdadiger, en alle zaken van de misdadiger zullen aan mij vervallen; indien hij in zijn eigen huis wordt gedood en daar belaagd is, zal vierenzestig pond worden betaald. Indien een schepen wordt gedood, zal tweeënveertig pond worden betaald; indien een schepen in zijn eigen huis wordt belaagd en daar wordt gedood, zal vierentachtig pond worden betaald. En van elke doodslag zal de stad uit de zaken van de verwanten van de dader één pond ontvangen.

31. Indien iemand binnen de stadsvrijheid van Delft vecht, zal hij worden gedwongen het daar te vergoeden, of hij zal verbannen worden.

32. Wie een mes of een moordwapen binnen deze stadsvrijheid draagt, zal aan mij tien pond betalen en aan de stad tien schelling. Wie het mes in woede trekt, zal aan mij vijftien pond betalen en aan de stad tien schelling. Wie een ander ermee verwondt, zal een hand verliezen en aan de stad twintig schelling betalen. Wie een ander ermee doodt, zal, indien hij wordt gegrepen, worden gedood.

33. Indien iemand een herberg binnengaat en daar drinkt, moet de waard hem wijn geven naar de verschuldigde maat; en wanneer die poorter naar believen drinkt en na het opmaken van de rekening niets heeft waarvan hij kan betalen, mag hij weggaan tot de volgende ochtend, om aan de

dam demeruerit erga villicum, villicus exig[et] ab [il]lo fideiussores primo, secundo // et tercio, et ille dicat se non habere quos det fideiussores, talis non tenetur villico aliquid solvere de bannis; si vero tacuerit et fideiussores non exhibuerit, villicus illum captum c[um] scabin[is] [com]mittet preconi in loco tuto, et preco tenetur illum servare et de eo villico respondere.

26. Si oppid[anus] i[n] iudicio conv[en]iatur coram villico // et emendam erga villicum demeruerit, et oppidanus tantum habeat quantum demeruit erga villicum, talis poterit a iudicio recedere sine f[i]deiussoris exhibitione; si vero [tal]is tantum boni non habeat, oportet ipsum prestare fideiussoriam cautionem.

27. Si quis in iudicio obloquitur [scabinis] vel sententiam ipsorum de // communi consilio promulgatam in i[ud]icio contradixerit, mihi solvet X libras [et] cuilibet scabinorum [un]am libram et oppido unam libram.

28. Qui[cu]mque d[ede]rit alapam alicui infra liber[tate]m, [s]i per du[os] s[ca]binos convictus fuerit, mihi unam libram, percusso unam libram, oppido V solidos persolvat, nisi v[ideatur] uni[v]ersis quod propter suam superbiam gravius // sit puniendus.

29. Quicumque ad pulsationem campane pro communi utilitate pulsate non venerit, solvet mihi X solidos et oppido III solidos.

30. Si [op]pid[anus] interficiatur, solvetur [XXXII] libris a consanguineis m[ale]factoris, et omnia bona malef[ac]toris erunt mea; si in propria domo interficiatur et quesitus ibi[dem] fuerit, solvetur [LXIII] libris. Si scabinus in- //terficiatur, solvetur [XLII] libris; si scabinus ad domum suam quesitus ibidem fuerit in[ter]fectus, solvetur [LXXXIII] libris. Et de quolibet homicidio habebit opp[er]idum de bo[n]is [amicorum] interfe[cto]ris [li]bram unam.

31. Si quis pugnaverit infra libertatem de Delf, cogetur ibi[dem] emendare, vel bannietur.

32. Quicumque [cani]pulum [vel] mor[th]wap[e]n infra // hanc libertatem portaverit, solvet mihi X libras et oppido X solidos. Quicumque irato [anim]o traxerit canipulum, solvet mihi XV libras, oppido X [so]lidos. Quicumque aliquem inde vul[n]er[aver]it, [am]ittet manum et oppido dabit XX solidos. Qui [al]ium inde interfecerit, si captus fuerit, interficietur.

33. Si quis taberna[m] intra]verit et [b]ibat ibidem, // caupo debet ei vinum secundum debitam mensuram porrigere; et cum ille oppidanus [ad] libitum biberit et facta computatione unde solvat non habuerit, usque mane recedat, cauponi vinum suum ante meridiem crastine diei solutu-

waard zijn wijn te betalen vóór de middag van de dag erna; indien hij echter vóór het genoemde tijdstip aan de waard zijn wijn niet betaalt en een klacht daarover wordt ingediend bij de rechter, kan de schuldenaar worden gedwongen de wijn aan de waard te betalen, en twee schelling aan hem als schadeloosstelling, aan de rechter drie en aan de stad twaalf penning.

34. Wie wordt beschuldigd van een valse maat en daaraan door twee schepenen schuldig wordt bevonden, is gehouden aan mij drie pond te vergoeden en aan de stad vijf schelling.

35. Aangaande erven die gelegen zijn binnen de stadsvrijheid, zal echter tussen de poorters van Delft de tot nu toe heersende gewoonte in acht worden genomen, met de toevoeging dat erven van poorters volgens erfrecht zullen toevallen aan de naaste van de eigen bloedverwantschap, hetzij zoon of dochter.

36. De poorters moeten tevreden zijn met het land dat zij nu hebben en mogen geen ander kopen van vreemdelingen. Indien hun echter door huwelijk of erfopvolging enig land aankomt van hen die buiten de stadsvrijheid wonen, moeten zij dit binnen het eerstvolgende jaar verkopen aan mensen die mij bede schuldig zijn.

37. Indien iemand een ander binnen deze stadsvrijheid uit nijd en met opzet een kwetsuur toebrengt of verwondt terwijl de klok voor het algemeen belang wordt geluid of binnen drie dagen na het luiden van de klok, zal hij het mij vergoeden met vijf pond en de benadeelde met vijf, en aan de stad zal hij één pond geven, indien hij door twee schepenen schuldig wordt bevonden.

38. Indien iemand datgene waar de rechter recht op heeft met geweld uit het gerecht wegvoert en hieraan door twee schepenen schuldig wordt bevonden, zal hij het mij vergoeden met vijftien pond en de stad met één pond.

39. Een poorter die een vrouw heeft die gewoon is te bakken of te brouwen, zal brood met een hoeveelheid van één oven kunnen verliezen, en evenzo één brouwsel bier, met dien verstande dat haar man daartegen geen actie kan ondernemen. Evenzo indien de vrouw van een poorter gewoon is wollen garen of linnen te kopen of te verkopen, zal hij door haar een gewicht aan garen kunnen verliezen dat *steen* wordt genoemd. Indien daarentegen de vrouw van een poorter niet gewoon is handel te drijven, zal haar man door haar wettelijk niet meer schade kunnen lijden dan vier penning.

40. Indien een gestolen zaak in beslag wordt genomen bij een betrouwbaar iemand die als geloofwaardig bekend staat, en de ware eigenaar die zaak door getuigen herkrijgt, zal de man bij wie de gestolen zaak is aangetroffen, zich tot drie keer toe onschuldig kunnen verklaren, met dien verstande echter dat die man voortaan geen eed meer zal kunnen afleggen in enige rechtszaak; en de man die zijn zaak heeft herkregeen, zal de rechter twee schelling en de bode vier penning geven.

rus; si autem ante predictum tempus vinum cauponi non persolver[it et q]uerimonia // de hoc ad villicum delata fuerit, debitor ille cogatur vinum solvere cau[poni, et duos solid]os eidem pro satisfactione, villico III et oppido [X]II [den]arios.

34. Qui de aliqua fa[l]sa mensura accusatus fuerit [et] de hoc per d[uo]s scabinos convictus, tenetur mihi tribus libris emendare, oppido V solidis.

35. De hered[it]ate [ver]o inter oppidanos de Delf // que iacet infra libertatem, consuetudo observabitur hactenus observata, hoc [addito quod hereditas] oppidanorum ad proximum sue consanguinitatis, sive filius fuerit sive filia, iure hereditario devolvetur.

36. C[ontenti sint opida]ni ²⁴ [prediis] que [n]unc habent, nec emant alia ab extran[eis]. S[i] qua vero per conn]ubia [vel] per successio-//nem hereditariam ab eis qui manent extra libertatem, ad eos devenerint, infra proximum annum vendant ea hominibus mihi precariam d[e]bentibus.

37. Si qui[s] aliquem infra hanc libertatem leserit vel v[ul]neraverit [per invidiam et hoc volu]ntarie dum campana pulsatur pro communi utilitate au[t infra tres dies] post pulsationem // campane, si per scabinos duos convincatur, emend[ab]it mihi V libris et leso [V], et oppido unam libram dabit.

38. S[i] quis ius villici a iudicio v[iole]nter transtulerit et super ²⁵ duos [scabinos conv]ictus fuerit, em[endabit] michi quindecim libris, o[ppido] una libra.

39. Oppidanus uxorem [ha]bens que [pist]ar[e vel braxare consu]evit, poterit panem iuxta // plenitudinem unius furni amittere, et sic cervisiam unam, ita quod maritus suus [no]n [poter]it contra hoc h[a]bere actionem. Eodem modo si [uxor oppida]ni [fil]ia lanea vel linea emere vel [vendere consu]evit, is poterit pondus filorum quod l[apis] vocatur, p[er] ea ²⁶ am[i]ttre. Si vero uxor alicuius oppidani ne[gociari non soleat], maritus eius dampnum // quatuor denariorum tantum publice per eam incurret.

40. Si res furtiv[a] deprehen[sa fuerit] sub [aliquo] fideli qui legitimus [reputatur, et verus] possessor rem illam per testes obtinuerit, vir ille sub quo fuit res furtiva inventa, p[ot]er[it] s[ic] excusare tercio, ita tamen quod vir ille d[e] cet]ero [i]ur[amentum in aliquo casu presta]re non poterit, // et vir qui rem suam obtinuit, duos solidos villic]o et I[III]or denarios conferet p[re]coni.

41. Geen vreemdeling, of het nu een ridder is of iemand anders, zal een burger van Delft op enigerlei wijze tot een tweekamp kunnen uitdagen, evenmin een poorter een poorter, waar dan ook binnen mijn gebied of mijn heerschappij of die van mijn opvolgers.
42. Indien iemand een ander binnen de vrijheid van voornoemde stad met een scherp wapen of iets anders doodt en dat wegwerpt, zal hij zijn onschuld kunnen aantonen, tenzij hij door twee schepenen of meer schuldig wordt bevonden aan die doodslag; indien daaruit echter een aanklacht voortkomt, moet hij drie maal veertien dagen en drie dagen naar de rechtszaal en voor het gerecht worden gedaagd; indien hij binnen deze termijn niet verschijnt, zal hij worden veroordeeld en tot vogelvrije worden verklaard; maar indien de misdadiger binnen de termijn waarin hij voor het gerecht wordt gedaagd, een vrijgeleide vraagt van de rechter, maar die niet krijgt, kan hij volstrekt niet worden veroordeeld.
43. Een vreemdeling zal geen getuigenis kunnen afleggen tegen een poorter.
44. Indien een vrouw die met geweld is aangerand een aanklacht indient zonder zeven getuigen, zowel mannen als vrouwen, rechtschappen en eerbaar, moet zij geen voortgang hebben in haar klacht.
45. Indien een burger zaken die hem in onderpand zijn gegeven, onbetwist bezit gedurende een jaar en langer, en een ander hem aanklaagt aangaande de voornoemde zaken, dan zal men hem schepenvonnissen wijzen.
46. Indien twee personen voor het een of ander procederen ten overstaan van de rechter, moet degene die het proces verliest, aan de ander, die het heeft gewonnen, diens onkosten vergoeden; en degene die het heeft gewonnen, zal zijn onkosten taxeren in overleg met de rechter en de schepenen.
47. De bode zal een poorter niet voor het gerecht kunnen dagen, tenzij aan diens huis in het bijzijn van twee of meer poorters.
48. De bode zal niet bij het beraad van de schepenen aanwezig zijn, tenzij hij daarbij wordt geroepen.
49. Niemand zal het vonnis van een schepen, dat met raad van andere schepenen is afgekondigd, vernietigen.
50. Indien een vrouw met zeven getuigen, zowel mannen als vrouwen, rechtschappen en eerbaar, een man wegens gewelddadige aanranding voor het gerecht schuldig bevindt, moet die verkrachter worden onthoofd.
51. Indien een poorter een erf van iemand koopt in het bijzijn van schepenen en het onbetwist een jaar en een dag of langer in bezit heeft, is de bezitter van dat erf na de genoemde termijn, ook indien hij dienaangaande wordt aangeklaagd, niet gehouden aan iemand verantwoording af te leggen.
52. Wie in het bijzijn van twee poorters door de rechter of de bode in de stad is gearresteerd en zonder verlof van de rechter uit de stad vertrekt, zal, indien hij door twee schepenen schuldig wordt bevonden, aan mij tien pond betalen en aan de stad één pond als vergoeding.

41. [Item nullus extraneus, nec miles nec aliquis alius, poterit] alique[m] b[urgensem de] Delf [a]l[iquo] [modo ad duellum provo]care, neque oppidanus o[pid]anum, [usque infra terram] meam aut meam potest[a]tem vel meorum su[cc]ess[orum].

42. [Si quis ali]quem infra liber-//tatem predicti oppidi acuto instrumento vel alio peremerit, et illud abi[ecerit], e[xc]usa[cionem pote]rit exhibere nisi per duos [sca]binos vel [pl]ures fuerit convictus de illo homicidio; [verum] si querimonia inde fiat, ter [quatuor]decim et trib[us] diebus ad pretorium et ad iudicium debet v[ocari; si ad dict]um terminum // non comparuerit, diiud[ic]abitur et pro proscripto reputabitur; sed si infra terminum ad q[ue]m predictus malefacto[r] ad iudicium v[ocatur, con]ductum r[equisie]rit a villico, nec obtinuerit, nequaquam poterit diu[di]cari].

43. [Extraneus] contra oppidanum t[estimonium non poterit perhib]ere.

44. Si femina vi oppressa [q]uer[im]oniam [fecerit sine VII] testib[us], tam // viris quam mulieribus, probis et honestis, processum in querimonia sua h[abe]re n[on debet].

45. [Si] b[urgensi]s bona sibi titulo p[ignor]is obligata possederit sine reclamacione pe[r annum] [et amplius, et] aliquis ipsum co[n]veniat de dictis bonis], fiet ei iudicium scabinorum.

46. Si d[uo] coram villico s[uper] aliquo litigaverint, // qui cadit a causa debet [re]l[i]quo, qui optinuit, expensas solvere; et qui obtinuit, [taxab]it expensas de concilio] villici et scabinorum.

47. Prec[o non] poterit citare oppidanum ad iudicium nisi [ad] domum ipsius cum du[obus] opidanis vel pluribus].

48. [Nec] preco²⁷ ad consilium scabinorum acce[det] nisi [vocatus fuerit].

49. Sententiam scabini // de consilio aliorum promulgatam nemo cassabit.

50. Si virum aliquem fe[m]ina de oppressione violenta septem tes[tibus], tam viris quam mulieribus, probis et honestis, in iudicio convicerit, ille violator de[bet] decollari.

51. S[i quis] opidanus patrimoniu[m] vel hereditatem alicuius [mercatus] f[uerit] [prese]ntibus scabinis et sine re-//clamacione per annum [et] diem [vel amplius] posside[rit], poss[es]sor ipsius patrimon[ii] post dictum terminum, et si s[uper] hoc conveniatur, nulli tenetur respondere.

52. Quicumque coram duobus oppidanis a villico villico²⁸ vel pre[cone] in opido arrestatus], sine licencia villici ab op[ido] recesserit, si per duos] s[ca]binos // convictus f[uerit], solvet mihi X libras et opido unam ad emendam].

53. Indien iemand een ander wegens een schuld voor het gerecht daagt en dienaangaande geschikte getuigen heeft, zijn alleen de getuigen gehouden door een eed getuigenis af te leggen; de eiser daarentegen is niet gehouden te zweren.

54. Elke keur die de schepenen in overleg met mij of met de rechter van Delft in het algemeen belang uitvaardigen, zal als rechtsgeldig in acht worden genomen, mits zij niet leidt tot aantasting van mijn recht.

55. Een ridder en ieder ander kan binnen de stadsvrijheid van Delft worden gearresteerd wegens een schuld die voor schepenen van Delft is erkend, maar een ridder kan niet worden gearresteerd voor enige schuld, erkend of niet erkend, zolang hij op zijn paard zit of zich bevindt op de muur van het kerkhof of op het kerkhof.

56. Omdat ik aan de poorters van Delft uit eigen vrije wil deze vrijheid heb toegestaan, zullen zij jaarlijks aan mijn geliefde tante jonkvrouw Rikarde of aan mij na haar dood vijftig pond Hollands betalen; en indien ik een vrouw neem of ridder word of naar het hof van de keizer ga, zullen zij bij elk van die drie gelegenheden aan mij of aan mijn wettige opvolger als graaf van Holland twintig pond Hollands betalen; indien echter mijn broer een vrouw neemt of ridder wordt of indien één van mijn zusters of van mijn zoons, behalve de landsheer, of van mijn dochters trouwt, zullen zij vijftien pond betalen bij elk van die gelegenheden.

57. Op mijn heervaart zullen zij mij dienen met eenenveertig mannen. Door de betaling van de voornoemde penning zullen zij vrij zijn van alle bede of inning van bede, en door de dienst op mijn heervaart zullen zij vrij en gevrijwaard blijven van alle dienst die gemeenlijk *hofdienst* wordt genoemd.

58. Ik noch iemand van mijn opvolgers zal in de toekomst de pacht van mijn poorters van binnen de vrijheid van Delft gelegen erven kunnen verhogen.

59. Geen vreemde koopman, te weten iemand die buiten de stadsvrijheid van Delft woont, zal kunnen staan op de weekmarkt, uitgezonderd de jaarmarkten, om hun koopwaren uit te stallen, of zij nu verkopers van linnen of wollen lakens zijn of kooplieden van welk gilde dan ook.

60. De vijftig pond echter die jaarlijks moet worden betaald aan jonkvrouw Rikarde of aan mij na haar dood, zal door schepenen in overleg met mijn rechter worden omgeslagen; daarvan zal de ene helft worden betaald bij het begin van de eerste jaarmarkt in Delft, op het feest van de heilige Odulfus, de andere helft op de jaarmarkt te Valkenburg.

61. Bovendien, indien iemand van de poorters onderdak biedt aan een vreemdeling die bij een andere poorter in de schuld staat, en indien de poorter aan wie de schuld verschuldigd is, zijn medepoorter maant om de schuldenaar geen onderdak te bieden tot hij hem betaald heeft, en indien hij na zijn maning de schuldenaar onderdak biedt, is hij, indien hij hieraan door twee schepenen schuldig wordt bevonden, gehouden de schuldeiser de schuld te betalen van de schuldenaar die hij zo onderdak heeft geboden.

53. [Qu]icumque aliqu[em] d[e] deb[itu] in iudicio conveni[nt] super hoc teste[s] idoneos habet, suo²⁹ iuramento testes tenentur testimonium perh[ibere], actor vero iurare non te[netur].

54. [Item quamcumque] electionem iur[is] sca[bini] de cons[ilio] meo vel villici de Delff pro comm[uni] // utilita[te] ordinaverint, r[ata] observab[itur], ita q[uod] in preiudicium mei iuris no[n] redundet.

55. Miles et quilibet alter inf[r]a libertatem de Delf potest arrestari pro debito coram scabinis de Delf certifi[cato], sed miles, quamdiu sedet super equum] suu[m] vel supra murum cymiterii] vel super cimit[e]//rium, pro aliquo debito certificato v[el] non certifi[ca]to non po[te]st arrestari.

56. Et quoniam oppid[ani]s de Delf de mea libera voluntate concessi hanc libertatem, solvent annuatim karissime amite mee domicelle [Ricardi, vel michi post] eius³⁰, quinquaginta libras Hollandie; et si uxorem] duxero vel miles // factus fuero vel ad c[uriam] imperator]is access[er]o, ad quodlibet istorum trium [mih]i [vel me]o legitimo successori comiti Hollandie solvent XX libras Hollandensium; verum si frater meus [uxore]m [duceret vel miles fieret vel si aliqua sororum mearum³¹ filiorum meorum, preter domin]um terre, vel filiarum // mearum nups[erit], sol[vent] quindecim libras ad quo]dlibet istorum.

57. In expeditione v[er]o] mea servient mihi cum quadraginta et uno hominibus. Per solutionem dictorum denari[orum] liberi erunt ab omni [p]re[car]ia et precarie exactione, per servicium vero ad meam expeditionem l]iberi ab omni servicio com- // muniter quod dicitur [hofdienst, permanebunt et] immunes.

58. Nec ego quidem vel quisquam successorum meorum pactum hereditatis oppidanorum meorum, infra libertat[em] de Delf iacent[is], potero in posterum augere].

59. [Item nullus mercator extraneus, scilicet qui manet extra libertat]em de [D]elf, poterit stare // in foro ebdomadali, [exceptis nundinis annuallib]us, ut exponant res suas venales, sive sint lineorum vel laneorum pannorum venditores vel cuiuscumque fuerint officii mercatores.

60. [Q]uinquaginta vero libre solve[nde] annuatim domicelle Ricardi vel michi post eius obitum], ab sc[abinis] de con]sil[io] villici mei taxat]//bunt[ur], quarum una medietas in primis nundinis in Delf [intran]tibus in fes[to] beati Odulfi, alia vero medietas in nundinis apud Valkenborh persolveretur.

61. Insuper si qu[is] oppidanorum aliquem extraneum i[n] hospicio suo receperit alii opidano debito obligatum, si op[er]idanus, cui debetur debitum, // monuerit cooppidanum suum quod [non recipiat i]n hospicio suo suum debitorem donec ei persolverit, si post monitionem suam debitorem i[n] hospicio receperit, si de hoc per duos scabi[nos] convictus fue]rit, tenetur solvere cre[dit]ori debitum debitoris in hospicio taliter rece]pti.

62. Voorts moeten allen nog weten dat ik gebied dat de genoemde vrijheid en alle dingen die in dit handvest zijn vervat en alle misdaden en rechtsaantasting door de rechter en de schepenen worden berecht en afgehandeld, indien zij daartoe bij machte zijn; indien zij echter door hun onmacht een inbreuk hierop gedogen, zal ik, en mijn nageslacht na mij, met gebruik van mijn sterke arm zo'n inbreuk en misdaad getrouw herstellen.

Opdat niemand in de toekomst op deze handeling van mij en op de bovengenoemde tussen mij en de poorters van Delft gesloten overeenkomst inbreuk kan maken, heb ik de genoemde poorters van Delft dit handvest gegeven, ter bescherming bekrachtigd met mijn zegel.

Deze zaken zijn gedaan te Delft, in het huis van mijn geliefde tante jonkvrouw Rikarde, in het jaar van de menswording van de Heer twaalfhonderd zesenvieftig, op de dag na Tiburcius en Valerianus.

62. Adhec etiam noverint univ[er]s[us] quod dictam libertatem et omnia que in presenti pagina continentur et omn[es] excessus sive forefacta precipio per villicum et scabinos corrigi et terminari, si ad hec fu[er]int potentes; si vero per inpotenciam suam de[fectum in hoc sustinuerint, talem] defectum et excessus, adhibito ad hoc mee // potencie brachio, ego et posteritas m[ea post] me [fi]deliter emendabo.

Et ne ³² [in] posterum hoc factum meum et prenotatam condicionem inter me et oppidanos d[e Delff ordi]natam possit infringere, mem[ora]tis opp[ida]nis de Delff presentem pa[gin]am [cont]uli sigilli mei munimine // roboratam.

Acta sunt [hec apud Delf] in domo karissime matertere mee, domicelle Richardis, anno dominice incarnationis millesimo ducentes[imo qua]dragesimo sexto, in crastin[o] Tibu[rcii et Valeriani].

*Graaf Willem II
(uit: P. Scriverius, Die Chronike
van Holland, Amsterdam 1663).*

Zegel van Rikarde, jonkvrouwe van Holland.

Middelnederlandse vertaling

Inden name der heiligher ende onghedeelder Drieuoudicheit.

Ic, Willem, graue van Hollant, make cond allen den luden, so den jegenwoerdighen so den toe comenden, dat ic mit groten berade mijnre edelre luden ende ghetrouwe hebbe ghegheven mynen ghetrouwen poerters van Delff alsulke vrihede alsoe in dese jegenwoerdighe hantueste ghehouden is, die ic ende myne nacomelinghe trouweliken houden sel.

1 (1). Eerst van tol vri te varen

Ende aldus dat deze voirseide poerters ouer al binnen mynen lande van haren goede, binnen der vrihede ghebrocht of dat wt worde ghevoert, vry sullen wesen van tolne of van alre ofbrekinghe van tolne.

2 (2). Dat een poerter scependom sel hebben

So wye een burgher trecket in saken, die ne salre nyet of hebben dan scependom, noch ic noch die myne en sulre anders nyet of versoken.

3 (3). Hoemen cracht ghedaen enen poerter weder staen sel

So wye enen burgher onrecht doet of cracht an sijn goet dat hi sonder claghe mit recht beseten heeft, so sel die rechter van Delff met ygheliken poerters, arm ende rike, daer varen ende doen beteren dat onrecht sonder mijnre belghenscepe of der mijnre.

4 (4). Hoemen poerter werden sel

So wie poerter wilde worden te Delff, van waen hi comet, die sel mi ende mijn erfname trouwe zweren ende dan selmen hem die poerte ende die inganghe opluken, enter poerte sel hi gheuen V s., den scoutte IIII d. ende den bode II d., wtghenomen die liede die den graue ghelden iaerlixte bede, ende wtghenomen die luden die haer here binnen iaer ende dach weder eeschen, die oec vri bliuen na iaer ende dach sonder weder eeschen der heren; ende als dese stucken voldaan sijn, so sel dustanighen man ghebrucken der poerte recht.

5 (5). Hoe langhe een poerter wt mach wesen syn oest te doen

Elc poerter sel hebben XL daghe te sayen ende XL daghe te mayen; ende alsoe die daghe om sijn comen, so moet hi weder keren binnen der vrihede. Ende alsoe ghelike sel een poerter die nyewelanghe poerter is ghemaect, hebben XL daghe te brenghen sijn goet binnen der vrihede.

6 (6). Hoemen een poerter sel daghen en hoe hi syn dach vercorten mach

Als enich poerter wert ghetrect in saken, so selmen daghen biden rechter of bi den bode te comen voer tgherechte binnen vertinnachten van dien daghe daer hi op ghedaghet wort. Poerter die ghedaghet is, die mach si-

nen dach der daghinghe vergripen ende corten, also dat hi voir gherechte mach komen eer sine twee weken om comen,³⁴ mer wil hi, soe heuet hi twee weken vorste van recht. Dese voerseide manyere van daghen is alle ne te verstaen onder die poerters.

7 (7). Van te daghen een wthems man

Want es dat sake dat een wthems man hem beclaghet voer den rechter van enen poerter, soe sel die rechter den wthemsen man recht doen binnen den dorden daghe om gheuoech des wthems mans.

8 (8). Van onschulde te doen

Als een poerter of wthems man hem onschuldich sel maken van enigher saken mit eenre hant ende sijn selfs hant, so sel hi hem thans int gherechte ontschuldich maken; mer ist dat sake dat hi hem bi oerconde onschuldich sel maken, so sel hi hebben verst II weken hem te beraden, also nochtan dat poerter mach draghen oerconde ieghens wthems ende ieghen poerters.

9 (8). Wyen men schuldich is te eden om tuuch te dreghen

Een simpel poerter die oerconde sel draghen, die es schuldich daer toe te zweren; mer een scepen oft een zwoen diene sullen nyet zweren van oerconde te draghen, mer men selse manen bi haren ede die si ghedaen hebben.

10 (9). Datmen die somme vanden goede sel moeten nomen

Als yement wort ghedaecht van haeliken goede, dat moet wesen biden rechter of biden bode, twee poerters te minsten te ieghenwoerde, ende inder daghinghe soe selmen taxeren die summe vanden penninghen daer men omme daghet; ende is dat die ghedaghet es, tsinen daghe nyet voirt en coemt, so heuet die clagher ghewonnen alsoe grote summe van penninghen alse taxeert was inder daghinghe; ende want die ghedaghet nyet voirt en qwam, soe es hi sculdich den rechter III s., der poerte II s., den clagher II s. om hem ghenoech te doen.

11 (10). Van tynsbaerlude of scotbaerlude die ghedaghet worden

Voert es dat sake dat enighe cinsliede of scotbaer liede enich anders heren behaluen my ghedaghet worden vanden rechter voir gherecht, soe machse haer sonderlinghe here nemen vanden gherechte, alsoe dat hi beloue mit seker trouwen van hem recht te doen binnen den naesten XIIIII daghen; es dat hi des nyet en doet, so ne mach hi se nyet meer nemen vander poert recht.

12 (11). Hoe een poerter syn onschult doen sel

Voert van wien dat een poerter beclaghet wort, die mach hem onschuldich maken mit sijns selfs ene hant, en si dat hi beclaghet wort van be-

loefder hant alse van gheweddehant, off dat hi met scepenen wort verwonnen.

13 (12). Die daghinghe van erue

Als yement van enigher erue ghedaghet word voir gherecht ende hi dan ten eersten daghe nyet voirt en comet, so selmen daghen anderweruen, ende es dat hi anderwerf nyet voert en comt, so selmen daghen derde- werf, ende es dat hi dan niet voert en coemt, van elken versitten es hi schuldich II s. van versitten; ende van dat hi derdewerf nyet voirt en coemt, soe vallet hi van sijne zaken daer hi om ghedaghet was ende sel hem worden ontwijst; es oeck dat zake dat die clagher enighen dach versitte, alsoe dat hi nyet voert en coemt, die beuallet altemael van zijne zaken.

14 (13). Te zweren van pennincklike goede

Als yement zweren sel van pennincklike goede, die mach vallen van sijne zaken ende sine zaken verliesen, es dat hi woerdelinghe qualiken zweert off ieghens die manyeren van zweeren toe coemt.

15 (13). Te zweren van erue

Es dat zake dat een poerter van erue zweeren sal diene mach inden eersten ede noch inden anderen nyet beuallen, mer ist dat hi derdewerf die manyer van zweeren nyet en hout ende hi qualiken zweert, so vallet hi van sijne zaken, ende terue daer hi off ghetrecket es in zaken, dat wort hem ontwijst ende wort den clagher toe ghewijst; ende alsoe menichweruen als hi qualiken zweert, moet hi gheuen den rechter II s. enter poerten II s.

16 (14). Vanden gadinghen

Voert jnder poerten van Delff soe sijn gheset drie jairlix gadinghe, teerste des naesten dinxdaghes na Dertiendaghe, tander des naesten dinxdaghes nader octaue van Paesschen dat men hiet Beloken Paesschen,³⁵ derdes es dinxdaghes nader octaue Sinte Jans Baptiste. Dese gadinghe siin daer toe gheset dat elke poerter die erue besit, voirtcome in elck van desen drie gadinghe ende antwoerden moghen van sinen erue, es dat men se ansprect ende beclaghet. Es oeck dat hi nyet beclaghet en word in enighen van desen drie gadinghen, soe mach hi voert meer na scepenen vonnesse rustelick siin erue behouden ende besitten. Ende dese voirseyde gadinghe selmen in dier tijt houden in die kerck.

17 (14). Die confirmacie van rustelic besit

Rustelick besitten van eruen mach nyet worden gheconfirmiert noch volcomelick ghemaect en sij bi scepen ende bi ghezwoeren.

18 (15). Hoemen vrede leyt van twist die binnen Delff valt

Es dat saken dat enich twist riset in die poerte, ende die rechter daer op

comt ende bied tsgrauen vrede te houden II weken, ende ghehouden wort, anderwerf II weken ende derdewerf II weken, vierdewerf iaer ende dach, vijftewerf iaer ende dach, sestewerf iaer ende dach die rechter des grauen vrede ghebiedt te houden, es dat sake dat dan die een of die ander van dien die daer te twiste sijn, ieghens dat ghebodt doet, die sel my ghelden X lb. ende der poerten een lb.

19 (15). Die vrede brect binnen Delff

Die vrede breket binnen der vrihede, die sel my gheuen X lb. ende den ghequetsten X lb. entie hant sel hi verliesen, der poerten sel hi oec gheuen II lb., es dat hi bi scepen verwonnen wort.

20 (16). Wye den anderen wont mit wapen

So wye den anderen wond binnen der vrihede mit moertwapen, es dat hi daer of verwonnen wort bi twee scepenen, die sel my ghelden X lb., den ghequetsten een lb., der poerten een lb., ende die hant verloren.

21 (17). Die den anderen zoket binnen synre woninghe

Voert so wye den anderen binnen sijnre woninghe, allene of mit meer luden soket ende hine daer verslaet, die ondadighe ende alle sijn hulpers inder ondaet ende al haer goet sel wesen in mijnre ghenaden ende macht.

22 (17). Die den wond binnen synre woninghe

Es dat sake dat yement den anderen wond binnen sijnre woninghen, allene of mit meer sijnre vrienden ende nyet ter doot, die ondadighe sel my gheuen X lb., der poerte een lb., den ghequetsten sel hij beteren na scepen wijsdom; ende elc van sinen hulpers selt my beteren mit XLV s., der poerte mit X s. enten quetsten na der scepenen wijsdom ende na haren goet denken.

23 (17). Wye den huysheer zoket in syn woninghe

So wye den huysheer soken in sijnre woninghe, die sel my ghelden X lb. enten ghesochten X lb. enter poerten een lb., es dat gheschiet met wapender hant ende vechtende, es dathi verwonnen wort mit tween scepenen.

24 (17). Wye yement zoket tot eens anders mans thuis

So wye die yement soket tot eens anders mans huys, die selt my beteren mit X lb., den ghesochten sel hi ghelden X lb., den huysheer X lb. ende der poerten een lb., es dat sake dattet ghescyet met ghevechtender ende ghewapender hant ende dat hi verwonnen wort bi tween scepenen.

25 (18). Die hem in syn eyghen huys verweert

Es dat zake die yement in sine eyghene woninghe wort angestreden, ende hi om den noot hem seluen te beschermen dien aenvechter ende alle sijn hulpers die dair mit hem sijn, aldair verslaet, van elken verslegghen sel hi

gheuen IIII d., ende ic of myne nacomelinghe sellen dien beschermen ende versoenen ieghens die maghe der verslaghen ende sullen hem pays vaste maken.

26 (19). *Die quethede te berechten hoeft om hoeft*

Voert elc der ondadigher die van sijnre ondaet verwonnen wort bi twee scepenen, die sel verliesen thoef om thoef, oghe om oghe ende ghelike lit om ghelike lit van sijns selfs lichaem.

27 (20). *Correxi van zwaer ende hoeftmisdaden*

So wye zwaer of hoeftmisdade doet, het si in diefte, het si in roue of in brande of in verghiffenisse venijns of enichs dodelics dinghes, ende hi daer mede begrepen wort ende verwonnen bij twee scepenen, die sel thoef verliesen; so wye oec van dustanighen misdaden ghewroghet wort ende nyet verwonnen, die mach hem onschuldich maken mit eenre hant.

28 (21). *Wye enen dief in syn huys begrypt*

So wye eenen dief begrijpt in sijn huys, die sel den dief houden, mach hi, ende VII van siinre ghebuere daer toe roepen, ende dien dief sel hi houden alsoe langhe ghebonden mit sine ghebueren dat hine by claren daghe presentieren moghen den rechter mitten goede dat hi ghestolen hadde op sinen rugghe ghebonden, ende die rechter sel den dief na scepenen vonnes handelen.³⁶

29 (22). *Van poerter die syn scout nyet betalen mach*

Elc poerter die sine scout nyet ghelden en mach, es dat hi voir den rechter vander scout beclaghet wort, die rechter sel den scoudenair beuelen den bode, te houden ende te hoeden II weken; ende alsoe die omme comen sijn, soe selne die rechter gheuen in des gheens macht diemen die schout schuldich is, alsoe dat hi dien scoudenair voeden sel, sinen lichame nyet te moeyen, ende houden sel entien male dat hi met hem effene ende ouer een draghe of dat hi hem seluen sine scout betale.

30 (23-24). *Een wthems man die syn scout nyet betalen mach*

Soe wat wthems man scout versekert voir scepen ende hi, daer of vermaent, mene³⁷ roeket te ghelden, dien selmen daghen voir tgherechte van Delff van viertinnachten tote viertinnachten tote drien viertinnachten; ende es dat hi dan nyet voert en comt, soe selmen den scoudenair verbannen soe dat hi nimmermeer ghevried en wort van dien ban ontien dat hi my ghegouden heuet III lb., entie scult den burgher ente poerte X s., enten burgher die men die scout schuldich is, sel hi beteren die scade nader scepen entes rechten wijsdom ende goet dencken. Es oec dat sake dat tie verbannen binnen der poerte comt, so sel die rechter mitten scepenen den verbanden voer scout ende scade ende ban arresteren ende houden in goeden vasten hoede ontien dat hi dese voirseide sticken heeft vergou-

den. Voirt is dat sake dat die verbande houaerdelick ende versmadelick comt in die poerte, soe sel die rechter mitten poerters den verbanden doen ghelden scout ende scade enten ban van sinen goede, es dat die rechter des machtich es; es oeck dat sake dat die rechter nyet machtich en es, soe sel hi in mijnre naester coemst doen ghelden alle dese voirseide sticken.

31 (25). Een wthems man die boeten verboert voir den rechter

So wye voerden rechter toten ghedinghen voirt coemt ende enyghе buete verbuert ieghens den rechter, die rechter sel van hem eyschen borghe eenwerue, anderwerue ende derdewerf; es dat die ghene seghet dat hi ghene borghe en heuet die hi hem setten mach, alsulc man en es nyet sculdich te ghelden den rechter van boeten; mer ist dat hi zwighet ende ghene borghe en settet, so sellen die rechter vanghen ende ghevanghen beuelen mitten scepen den bode in eenre zeker stede, entie bode selne houden ende dair of den rechter antwoerden.

32 (26). Een poerter die boeten verboert voer ghedinghe

Es dat zake dat een poerter wort beclaghет in ghedinghe voerden rechter ende enyghе boete voerden rechter verbuert, es dat die poerter al so vele heuet als hi verbuert heuet, so mach hi wech gaen vanden ghedinghe sonder borghe; mer ist dat hi nyet so vele en heuet, soe moet hi zekerhede gheuen bi borghen.

33 (27). Wye scepen vonnesse weder riep

So wye in ghedinghe die scepene verspreckt off hare vonnesse van ghemenen rade wtghegheuen, inden ghedinghe weder seghet, die sel my gheuen X lb. ende elc scepene een lb. ende der poerte een lb.

34 (28). Wye een vuusten slach gheuet

Soe wye eenen vuusten slach of een hantslach yement gheuet binnen der vrihede, es dat hi by twee scepenen verwonnen wort, die sel my gheuen een lb. ende den ghesleghe een lb. enter poerten V s., ten si dat het gheleijc dencken dat hi om sine houaerdie si zwaerliker te pinen.

35 (29). Wye totter clocken lude nyet en comet

So wye toter cloclude om des ghemenen oerbaers gheluyt nyet en comt, die moet my ghelden X s. enter poert III s.

36 (30). Watmen enen simpel poerter betalen sel die verslegghen wort

Es dat zake dat een poerter wort verslegghen, die selmen ghelden XXXII lb. vanden maghen des ondadichs, ende alle sijn goet des handadichs sel mijn wesen; es dat hi in sijn eyghen huys wort verslegghen ende hi daer ghesocht wort, soe selmen ghelden XLIII lb. Es dat een scepen wort verslegghen, dien selmen ghelden XLII lb.; es dat sake dat hi in sijn huys ghesocht is ende daer verslagghen wort, soe selmen ghelden LXXXIII lb. En-

Hertog Philips van Bourgondië (uit: P. Scriverius, Die Chronike van Holland, Amsterdam 1663).

de van elker manslacht sel die poerte hebben een lb. vanden goeden sijne vrienden des handadigs.

37 (31). *Die vecht binnen der vriheit dwinghen te soenen*

So wye dat vecht binnen der vrihede van Delff, dien selmen dwinghen daer te beterne ofmen salne bannen.

38 (32). *Wye een knyf draghet*

So wye een knijff off moerdwapen binnen der vrihede draecht, die sel my gheuen X lb. enter poerten X s.

39 (32). *Wye een knyf trecket*

So wye mit grammen moede trecken enen knijf, sel my gheuen XV lb. enter poerten X s.

40 (32). *Wye daer mede wond*

So wye daer mede yement wond, die sel verliesen die hant enter poerten sel hi gheuen XX s.

41 (32). *Wye den anderen verslaet ende ghevanghen word*

Soe wye den anderen daer mede verslaet, es dat hi ghevanghen wort, sel worden versleghen.

42 (33). *Wye in tauaerne gaet hoe hi betalen sal*

Soe wye in tauaerne gaet ende daer drincket, die tauernier sel hem gheuen den wijn nae rechter mate; ende als die poerter nae sine ghenoechte heuet ghedroncken ende gherekent, es dat hi nyet en heuet daer hi mede gheldet, hi gae wech tote ochtens, als voir middaghe des anderen daghes te ghelden den tauernyer sinen wijn; es oeck dat hi voer die tijt den tauernyer sinen wijn nyet en ghelt ende des claghe den rechter wort ghebrocht, dien scoudenaer selmen dwinghen den tauernyer den wijn te ghelden ende hem te gheuen II s. om hem ghenoech te doen, den rechter IIIs. enter poerte XII d.

43 (34). *Wye van valscher mate ghewroghet worde*

Soe wye van enygher valscher mate wort ghewroecht ende daer off bi twee scepen verwonnen wort, die is my schuldich III lb. ente poerte V s.

44 (35). *Hoe der poorter goeden eruen sullen*

Van erue onder die poerters van Delff dat binnen der vrihede leghet, selmen houden die woente alsoe als hier toe ghehouden is, daer toe ghedaen datter poerter eruen comen sel mit erues rechte totten naesten der maghescip datmen hiet den naghel naest,³⁸ het si zone off dochter.³⁹

45 (36). *Dat die poerters gheen hoflant moeten vry copen*

Die poerters sellen hem laten ghenoghen mitten eyghen dat si nv hebben, noch sine moeten anders ghene copen van dien van buten. Es oeck dat hem enich eyghen bi huelic off bi erflike toecoemst van den ghenen die buten der vriede wonen, toecoemt, dat moeten si vercopen binnen den naesten iaer den ghene die my bede sijn schuldich.

46 (37). Van te vechten als men die clocke ludet

Soe wye yement inder vrieden quetst ofte wond bi nyde off dat al willens als men die clocke luyd om die ghemene oerbair off binnen drien daghen nader clocke lude, ende bi twee scepenen wort verwonnen, die selt my beteren mit V lb. enter poerte sel hi gheuen een lb.

47 (38). Wye des scouten recht mit cracht ondroghe

Waert oeck dat yement des schouten recht mit recht vanden vonnesse ondroghe, ende hi daer off bi twee scepenen verwonnen worde, selt my beteren mit XV lb. enter poerten een lb.

48 (39). Wat eens poerters wyf verbueren mach

Poerter die een wijf heeft die te backen of te brouwen ghewone es, die mach een baclick broots verliesen ende alsoe een broulic biers, ende daer ieghens sone mach haer man ghene achtighe hebben. In dier manieren, es dat zake dat een poerters wijf es ghewone te copen of te vercopene wolen gaerne ofte linnen, die mach een wechte datmen heet een steen, verliesen. Mer es dat zake dat enichs poerters wijf is die nyene pleghet come-scip, haer man ne mach bi haer nyet meer te scade verboren dan IIII d.

49 (40). Van dieflic goet begrepen onder enen trouwen man

Es dat zake dat enich dieflic goet begrepen wort onder eenen ghetrouwen ende wittachtich man gheheten is, entie wittachtich besitter of die here dat goet bi oerconde vint, die man onder wyen dat dieflike goet ghevonden es, die mach hem onsculdich maken totten derden male, alsoe nochtan dat die man voert meer ghenen eet gheuen en mach in gheen gheualle, entie man die sijn goet heeft ghewonnen die sel den rechter gheuen II s. ende den bode IIII d.

50 (41). Datmen ghenen poerter campen mach

Voert ne gheen man van buten, noch ridder noch yement anders, en sel enighen burgher van Delff in enigher manieren moghen ropen te campe, noch poerter eenen poerter, erghent binnen mynen lande off binnen mijnre macht ofte mijnre nacomelinghe.

51 (42-43). Hoe dat een man dach heeft die den anderen verslaet

Soe wye den anderen binnen der vriede der poerten mit eenen scarpen wapen of mit eenen ander verslaet ende dat wapen wech werpt, hi mach sine onscout doen, het ne si dat hi bi twee scepenen verwonnen wort ofte

meer van dier manslacht; es dat zake dat daer off claghe comt, soe selmen ropen voer tgherechte III viertinnachten ende drie daghe; ende comt hi binnen dien termynen nyet voirt, so selmen verweisen ende ouer ballinc houden ende tuutlaghen legghen. Dit schijnt aldus te verstaen dat hi ballinc moet wesen C iaer ende eenen dach. Dat machmen prouen aldus bi reden: want die graue in desen rechte seghet datmen dustanighen man verweisen sel, ende want tferwisen gaet an des mans lyf, soe schinet te verstaen also dat hi ballinc off tuutlaghe wesen sal also langhe tijt alse de menschen leuen verslyt; die tyt is hondert iair aldichte. Dat machmen verclaren bi eenre ander reden: dit woert in Latine *prescriptio*, dat meer dan een dinck betekent, want ghi sult weten dat *prescriptio* in Latine es een ghesette tyt daer een mensche binnen verliesen ofte winnen die *herede* van enen goede, als off een man een erue besit iaer ende dach rustelick ende sonder claghe, dat hi mitter ghesetter tijt ghewonnen heeft dat erue, datmen mach segghen in Latijn: *Illa hereditas est prescripta*. Aldus ghedane *prescriptio* set die paeus in sinen gherechte som van III iaren, som van XXX iaren. Ende want *prescriptio* aldus menigherande tyt beteykenen mach, soe schynt dit woert *pro prescripto* in desen rechte aldus te verstaen als hier voren gheset is.⁴⁰ Voert is dat zake dat dese ondadighe binnen dese voirseyde termyne begheert voer tgherechte te comen ende gheleide versoket van den rechter ende hieren nyet en mach vercrighen, sone selmen nyet moghen verweisen. Eene wthems man sel ghene oerconde moghen doen tieghen eenen poerter.

52 (44). *Een wyf die claghet van vercraft*

Es dat sake dat een wijff claghe doet van vercraft, diene sel ghenen voortganc hebben in haerre claghe, en si dat si VII oerconde, soe man soe wijff, goeder lude ende eerachtighe, hebbe.

53 (45). *Goet dat taen wedde gheset word⁴¹*

Es dat sake dat een burgher goet dat hem taenwedde gheset is, besit iair ende dach, ende yement van dien goede beclaghet, die selmen doen scependom.

54 (46). *Dat winner syn cost mach verhalen opten verlieser*

Es dat sake dat si twee dinghen voer den rechter om enigherhande dinck, die vander zake beuallet, die sel den anderen ghelden sinen cost; entie den sake verwinnet, die sel taxeren sinen scade ende sinen cost bi rade des rechters enter scepen.

55 (47-48). *Hoe die bode die lude daghen sal*

Die puer ensel nyet moghen daghen eneghen poerter voir tgherechte, het ne si te syne huse mit twee poerters off meere. Noch die puer en moet nyet ter scepen rade gaen, hi en wort daer toe gheropen.

56 (49). *Scepen vonnes nyement wederropen sel*

Scepen vonnes bi rade ander scepenen wtghegheuen, en sel nyement caseren off te wedersegghen.⁴²

57 (50). *Hoemen ouer een vercrachter rechten sal*

Es dat sake dat enich wijff enighen man van crafte mit rechte verwint mit VII oerconden, soe man soe wijf, goeder lieden ende eerachtich, die vercrachter sel worden onthoeft.

58 (51). *Poerter van goede dat hi iair ende dach besit*

Soe wat poerter vaderlick goet ofte yements erue coept, die scepene te ieghenwoerde, ende sonder wederropen iaer ende dach besit off meer, die besitter des goets na dien termijn, al es datten yement beclaghet dair off, hi en es nyement schuldich daer off tantwoerden.

59 (52). *Die beset is ende sonder oerlof vter stede vaert*

Soe wye voer twee poerters vanden rechter off vanden bode inder poerte wort ghearresteert ende beset, ende sonder oerlof des rechters vter poerten vaert, es dat hi verwonnen wort bi twee scepenen, die sel my ghelden X lb. enter poerten I lb.

60 (53). *Dat die ghene die oerconden sel draghen moet zweren*

Soe wye in ghedinghe off in gherechte van scoude yement beclaghet ende daer op goede oerconde heuet, die oerconde selre toe zweeren, mer die clagher en es nyet schuldich te zweeren.

61 (54). *Wes die scepen koeren dat dat vaste ende ghestade is*

Voert soe wat juer van rechte die scepenen bi mynen rade off te mijns rechters van Delff om die ghemene oerbaer ordineren ende setten, die sel vaste worden ghehouden, alsoe dat si in die scade mijns recht nyet en comt.

62 (55). *In wat maten men een ridder besetten mach*

Elc ridder mach beset worden binnen der vrihede van Delff om scout voer scepenen ghezekert, mer een ridder, also langhe als hi op siin paert si off also langhe als hi es op die mure des kerchoefs of op die kerchoue, die mach nyet worden beset om enighe scout, ghesekert off onghesekert.

63 (56-57). *Watmen myn here gheuen sel ter bede ende den dienst in heer-vaerde*

Ende want ic dese poerte van Delff van mynen vryen wille hebbe ghegheuen dese vrihede, soe sulsi iaerlics ghelden mijnre lieuer moyen, Rycarde ionfrou van Hollant, off my na hore doot, LI lb. Hollants; ende es sake dat ic een wijf neme off ridder worde of dat ic tot keyzers houequame, tot elck van dese suldi my off wittachtighe nacomende graue van

Hollant ghelden XL lb. Hollants; mar is dat sake dat mijn broeder een wijff name off ridder worde, off enich van mijnre susteren off enich mijnre zonen, behaluen den heren vanden lande, off enich mijnre dochtere huwelick comen, soe sulsi gheuen XV lb. tot elc van desen. Ende in mijnre heeruaert sulsi my dienen mit XLI mannen. Biden verghelden der voerseyder penninghen sullen si vri bliuen van alre bede ende van alre ofbrekinghe bi bede, ende bi dien dienst die si my doen te mierre heeruaert, soe sullen si vri bliuen ende bewaert van allen mynen dienst datmen hiet hofdienst.

64 (58). Datmen den pacht nyet meren en sel

Noch ich noch nyement miere nacomender en sellen moeten meerren den pacht off te huere van erue mijnre poerters dat binnen der vrihede leghet.

65 (59). Wye in die weec marcte staen moghen

Voert ne gheen wthems coopman, als die wonen buten der vrihede van Delff, en sel moeten staen in die weke marct, wtghenomen die iair marcten, also dat si haer goet ondoen of togghen te vercopen, sijn si van linnen off van wollen laken vercopers of wat ambochte dat si coeplude sijn.

66 (60). Hoeneer men die L lb. betalen sel

Die LI⁴³ lb. die iairlix sijn te ghelden ioncfrou Ricaerden off my na hare doot, die sullen van scepenen bi rade des rechter worden ghetaxeert ende gheset; des selmen ghelden die een helft in die eerste Delf marct die in gaet te Sinte Odulfs dach, ende die ander helft in die marct te Valkenburch.

67 (61). Wye yement in syn herberghe ontfaet die een ander poerter sculdich is

Hier bouen soe wat poerter yement in sijn herberghe ontfaet die eenen anderen poerter verwillecoert es in scoude, es dat die poerter diemen die schout schuldich is, vermaent sinen samen poerter dat hi sinen scudenaer nyet en ontfa in sier herberghe hent het si dat hi hem vergouden heeft, es dan dat sake dat hi ontfaet dien man na sulker maninghe in sijnre herberghe ende daer off wort verwonnen bi twee scepenen, soe es hi schuldich den borgher te ghelden die scout des scoudenaers alsoe des mans scout die hi aldus ontfaen heeft in sijn herberghe.

68 (62). Dat onse here mach corrigeren dat recht nyet corrigiert en heeft

Tot allen desen soe moet yghelick bekennen dat dese voirseyde vrihede ende alle sticken die in dese ieghenwoerdighe hantueste sijn ghehouden ende ouerdaden ende misdade ghebiede biden rechter ende biden scepenen te verbeteren ende te enden, es dat si daer toe machtich sijn; es oec sake dat si bi hare ommacht dustanighe dinghen ghedogghen, soe sel ic ende myne nacomende trouwelick verbeteren dustane broke ende ouerdaet

mitten arme miere machtichede daer toe te gaen.

69. Die zeghelie vander hantuest

Ende op dat hier namels dit fait ende dese voirscreuen voerwaerden tuschen my entie poerters van Delff nyement en moghe breken, so hebbe ic dese voirseide poerters van Delff dese ieghenwoerdighe hantueste ghegheuen mit bewaringhe mijns zegels vast gemaect.

70. Hoeneer tghesciede

Dese dinghen waren ghedaen te Delff in ons Heeren jair dusent CC ende XLVI, des anderen daghes na Sinte Tyburcius ende Valeriaens dach.⁴⁴

Noten

1. Graag danken wij mr drs C.L. Hoogewerf en dr J.G. Kruisheer, die dit artikel van vele opbouwend-kritische aantekeningen voorzagen. In overleg met Kruisheer hebben wij besloten de term 'stadsrecht' niet te gebruiken, om de suggestie te vermijden dat het hier zou gaan om een rechtscategorie. Op deze terminologische kwestie komt Kruisheer terug in een artikel dat één dezer dagen verschijnt in een bundel over de Delftse stadskeur.
2. Gemeentelijke Archiefdienst Delft (hierna: GAD), Archief Stadsbestuur, Eerste afdeling, inv.nr 66. Een reproductie van de originele oorkonde op ware grootte wordt uitgegeven door de GAD.
3. Zie over deze discussie J.G. Kruisheer, *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299 II, 1222 tot 1256* (Assen/Maastricht 1986) (hierna: *OHZ*) de kopnoot bij nr 680.
4. C. Postma, *Het hoogheemraadschap van Delfland in de middeleeuwen, 1289-1589* (Hilversum, 1989) 121-122.
5. Zie de inleiding op de handgeschreven inventaris van Archief Stadsbestuur, Eerste Afdeling, door G. Morre, ter inzage in de studiezaal van de GAD.
6. Zie hierover Jaap Kruisheer, *Het ontstaan van de stadsrechtsoorkonden van Haarlem, Delft en Alkmaar* (Amsterdam/Oxford/New York, 1985) 31-39 en 53-56.
7. Over de restauraties: 'Verslag van de restauratie van het Stadscharter van Delft', *De Restaurator* 10 (1980) 107-120.
8. Zie noot 3.
9. GAD, Archief Stadsbestuur, Eerste afdeling, inv.nr 122.
10. GAD, Handschrift 39 A 21, folio 1-17.
11. Sommige artikelen uit *OHZ* II, nr 680 zijn in het privilegeboek verdeeld over meer nummers (8 = 8/9; 13 = 14/15; 14 = 16/17; 15 = 18/19; 17 = 21/22/23/24; 32 = 38/39/40/41). Omgekeerd zijn in het privilegeboek sommige artikelen die in *OHZ* II, nr 680 apart zijn genummerd samengevoegd (23/24 = 30; 42/43 = 51; 47/48 = 55; 56/57 = 63). In het privilegeboek hebben de zegelformule en de datumregel de nummers 69 en 70 gekregen.

12. GAD, Handschrift 39 A 21, folio 1^{r-v}: *Dit is die tafel van coninck Willems hantuest, ghemaect mit ghetal op elcke partikel.*
13. Zie in de Middelnederlandse vertaling de artikelen 6, 16, 44 en 51.
14. Lees: *concessi.*
15. OHZ II, nr 680: lees *extraducentur.*
16. OHZ II, nr 680: lees *citatur.*
17. OHZ II, nr 680: lees *preconem.*
18. OHZ II, nr 680: het woord *non* staat hier ten onrechte. Het is door ons niet vertaald.
19. OHZ II, nr 680: hier is het woord *debitum* weggefallen.
20. OHZ II, nr 680: lees *ebdomadas.*
21. OHZ II, nr 680: de passage *et iudicis bonis* dient te staan na *assistentibus.*
22. OHZ II, nr 680: hier is het woord *iudicium* weggefallen.
23. OHZ II, nr 680: het vervolg te lezen als *secundum arbitrium scabinorum et iusticiarii.*
24. OHZ II, nr 680: hier is het woord *de* weggefallen.
25. OHZ II, nr 680: hier zijn de woorden *hoc per* weggefallen.
26. OHZ II, nr 680: lees *eam.*
27. OHZ II, nr 680: in plaats van *Nec preco* dient *Nemo* te worden gelezen; in zijn *Het ontstaan van de stadsrechoorkonden*, 36 noot 70 trekt Kruisheer deze suggestie in.
28. Dit woord staat ten onrechte dubbel.
29. OHZ II, nr 680: lees *solī.*
30. OHZ II, nr 680: hier is het woord *obitum* weggefallen.
31. OHZ II, nr 680: hier is het woord *vel* weggefallen.
32. OHZ II, nr 680: hier is het woord *quis* weggefallen.
33. De woorden *oppidanus* en *burgensis* betekenen allebei poorter of burger, in die tijd hoogstwaarschijnlijk identieke begrippen. Wij hebben er echter voor gekozen *oppidanus* te vertalen door poorter en *burgensis* door burger, omdat dit ook in de Middelnederlandse versie is gedaan.
34. De passage *also --- comen* is een aanvulling ter toelichting.
35. De passage *dat men hiet Beloken Paesschen* is een aanvulling ter toelichting.
36. In de marge: *Questio: of hi hem schuldich is te eyschen.* Het is niet geheel duidelijk of deze vraag slaat op artikel 29 of 30.
37. OHZ II, nr 680: lees *niene* (niet en).
38. De passage *datmen hiet den naghel naest* is een aanvulling ter toelichting.
39. In de marge: *Contrarium retro* (in tegenstelling tot het voorafgaande).
40. De passage *Dit schijnt --- gheset is* is een aanvulling ter toelichting.
41. In de tafel corresponderen de titels van 53-57 niet met de inhoud van de artikelen. De nummers 53-56 hebben de titels van 54-57; de titel van 53 is verbonden aan 57. In deze orde is de juiste orde hersteld.
42. Tussen de Latijnse tekst en de vertaling van dit artikel: *Supplle non expressam quomodo debet iudicari* (Vul aan dat niet is bepaald hoe het moet worden be-recht).
43. Dit moet een verschrijving zijn voor *L.*
44. Hierna een ongenummerd artikel dat niet voorkomt in de Latijnse tekst: *Soe wat man hem seluen recht doet an enich anders mans goet, die selt my beteren mit III lb. enter poerten een lb.*

Delftse bijdragen aan de inwijding van de Leidse Universiteit op 8 februari 1575

Dr H.L. Houtzager

Inleiding

Als dank voor de weerstand die de Leidse burgers in 1574 hadden geboden tijdens het beleg door de Spaanse troepen, werd de Sleutelstad beloond met een universiteit. Op 8 februari 1575, vier maanden na het ontzet van Leiden, werd de universiteit feestelijk geopend met een grote plechtigheid. De Leidse burgers hadden die dag vrij. Huizen werden versierd, de straten schoongemaakt en triomfbogen opgericht.

Op 28 december 1574 had de prins van Oranje een brief geschreven aan de Staten van Holland en Zeeland, waarin hij melding maakt van de noodzaak een academie op te richten, die aanvankelijk in de behoefte aan hogere ambtenaren en predikanten moest voorzien. In het octrooi van 6 januari 1575 op naam van koning Philips II afgekondigd, wordt echter reeds gesproken van: '... een vrije openbare Schoole ende Universiteyt, ghelijck wij die zelve aldaer ordonneeren, ende oprechten bijdesen, omme in de selffde Schoole, ende Universiteyt vrijelick ende openbaerlick de scientien der Godtheyt, in de Rechten, ende Medicinen, mitsgaders der Philosophien ... gelesen ende geleert te werden'.

Om politieke redenen diende er haast gemaakt te worden met de stichting, daar men vreesde dat Philips geen toestemming tot de oprichting van de universiteit zou geven en men hem voor een fait accompli wilde stellen voordat de op handen zijnde vredesonderhandelingen zouden plaatsvinden. Inderdaad zijn in 1576 in Breda vredesonderhandelingen geopend, die echter niet tot het gewenste resultaat hebben geleid, namelijk vrede tussen Spanje en de noordelijke Nederlanden. Dit is de reden dat de oprichting zich binnen zes weken heeft afgespeeld.

In allerijl werden er uitnodigingen rondgestuurd naar geleerden met het verzoek om een hoogleraarspost te aanvaarden en om enkele colleges te geven aan dit eerste centrum van wetenschappelijk hoger onderwijs in de noordelijke Nederlanden.

Met dit doel schreven burgemeesters en regeerders van Leiden op 30 januari 1575 een door de curator Hoogeveen ondertekende brief aan twee Delftse medici, te weten Pieter van Foreest en Laurens van Oirschot.

De inhoud van deze brief luidt:

Den Eersamen hooghgeleerden seer voorsienigen Heere Mr. Peeter van Foreest, der medicynen doctoer, residerende tot Delft.

Eersame, hooghgeleerde ende seer voorsienig Heere. Wy en connen uwer Eer. niet ten vollen bedancken van den goeden yver, lust ende arbeyt bij uwer Eer. gedragen ende aengenomen tot vereeringe ende voorderinge der nieuwer Universiteyt deser stede. Ende en hebben daeromme niet connen naelaten uwer Eer. by desen te adverteren, dat den dach van de Inauguratie der voorsz. Academie opten achtsten dach der tocoemender maent gedaen sal werden, ende die declamatie ende lessen daernaer gedaen sullen worden, sulcx als by gemeen consent bevonden sal worden best te dienen, ende versoucken daeromme seer ernstelyck by desen, dat uwer Eer. believve jegens denselfden dagh alhier te commen ende ons met eenen te laten weten, waer dat uwer E. believen sullen gelogeert te worden.

Eersame, hooghgeleerde ende seer voorsienige Heere, Onse Heere Godt Almachtich spare uwer Eer. tot voorspoet ende salicheyt.

Uyt Leyden den naestlesten Januari 1575.

Een brief van dezelfde strekking werd geschreven aan Van Oirschot. Op 3 februari 1575 antwoordt Van Foreest dat hij de uitnodiging aan-

fig. 1.

De inwijding van de universiteit werd opgeluisterd met een grote optocht. In de stoet liepen hoogwaardigheidsbekleders en de eerste professoren mee, welke laatsten voor het merendeel slechts tijdelijk waren aangetrokken om bij de officiële opening op 8 februari 1575 aanwezig te zijn.

Van deze optocht werd een kopergravure gemaakt; op dit detail van de prent zijn Pieter van Foreest en Laurens van Oirschot afgebeeld.

neemt. Een schriftelijk antwoord van Van Oirschot is ons niet overgebleven, doch we weten wel dat hij op 8 februari 1575 evenals Van Foreest de inwijdingsplechtigheid heeft opgeluisterd met zijn aanwezigheid en in de feestelijke optocht heeft meegelopen (fig. 1).

Pieter van Foreest (1521-1597)

Geboren uit een oud patriciërsgezicht in Alkmaar heeft Pieter van Foreest na een korte universitaire opleiding in Leuven, waar hem onder meer de basiskennis der geneeskunde werd bijgebracht, gedurende bijna tien jaar een studiereis gemaakt door Italië en Frankrijk (fig. 2).

In Bologna promoveerde hij op 29 november 1543 tot doctor in de geneeskunde en in Padua volgde hij er de lessen van zijn grote landgenoot Andreas Vesalius, die kort tevoren zijn boek: *De Humani Corporis Fabrica* (Basel, 1543) had gepubliceerd. In Padua kwam hij voor het eerst in contact met patiënten en volgde hij er het klinisch onderwijs. Na een voettocht naar Rome gemaakt te hebben in gezelschap van Valerius Cordus bracht de jonge doctor het geleerde in praktijk in het Nosocomium Sancta Maria della Consolazione (ziekenhuis van de Heilige Maria der Vertrouwing), dat onder leiding stond van zijn landgenoot Gijsbert van der Horst.

In maart 1545 treffen we Van Foreest aan in Parijs onder het gehoor van de vermaarde hoogleraar Sylvius, die hem een aanbeveling meegaf om zich in Pithiviers, een kleine plaats in de buurt van Orléans, als medicus practicus te vestigen. In mei 1546 is Van Foreest weer terug in Alkmaar, waar hij gedurende twaalf jaar op succesvolle wijze de geneeskundige praktijk heeft uitgeoefend.

fig. 2.
Pieter van Foreest,
gravure van H. Goltzius uit 1586.

Juist in de tijd, waarin de pest het felst woedde, in februari 1558, arriveerde Van Foreest in Delft, daarheen geroepen als stadsdoctor door de Delftse overheid. Zij entree in de stad toonde hem al dadelijk wat hem te wachten stond. Van de Haagpoort waardoor hij binnenkwam tot aan de Oude Kerk kwam hij zeven maal een lijkstoet tegen. Niet minder blijkt de verschrikkelijke staat, waarin de stad toen verkeerde uit zijn opmerking, dat de armen om een doodkist vochten, gelijk zij het een jaar tevoren om voedsel hadden gedaan en dat wel zeventig lijken in één graf werden gelegd. Forestus merkt op in zijn *Opera omnia* het zesde boek op pagina 160: 'vidimus coemeterium adeo cadaveribus mortuorum repletum ut muros qui templum cingebant, aequaret altitudine' (wij zagen dat op het kerkhof de doden waren opgestapeld zo hoog als de muren rondom de kerk).

Daar een der oorzaken van de pest in het grachtwater moest worden gezocht - over het overbrengen van de pestbacterie door de rattenvlo op de mens was men nog onkundig - zegt Van Foreest: 'heb ik de regeerders van de stad aangeraden in het heetst van de zomer, de watergangen (sluizen en verlaten) meerdere malen open te doen zetten. Terecht hebben zij ook bij de stadswallen een molen opgericht, alleen met het doel het water door de stadsgrachten heen te stuwen, in beweging te brengen en op deze wijze bederf te voorkomen'.

Bijna 40 jaar heeft Van Foreest in Delft praktijk uitgeoefend in welke periode hij ook verschillende malen door de prins van Oranje is geconsulteerd. Na de moord op de prins door Balthazar Gerards op 10 juli 1584 heeft Van Foreest obductie gedaan op het lijk van de prins en dit gebalsemd, alvorens het lichaam werd bijgezet in de grafkelder in de Nieuwe Kerk te Delft.

Oud en teleurgesteld in zijn werk en privéleven, bracht Van Foreest zijn laatste levensjaren in Alkmaar door, waar hij op 10 maart 1597 overleed. Drie dagen later werd deze Hippocrates Batavus in de Grote of St. Laurenskerk te Alkmaar begraven.

Op zijn zerk leze men:

Evictus fato cubat hac sub mole Forestus Hippocrates Batavus si fuit ille fuit.

Welke spreuk door de Leeuwarder stadschirurgijn en literator, Roukema (1669-1743) als volgt werd vertaald:

Hier onder deze steen daar ligt Forestus as

Die 't Nederland verkwikte of 't Hippocrates was.

Laurens van Oirschot

Is het vorenstaande slechts een summier overzicht van het vele dat over Pieter van Foreest bekend is; over zijn Delftse confrater-arts Laurens van Oirschot zijn wij veel minder goed geïnformeerd. Noch zijn geboortjaar, noch zijn jaar van overlijden zijn bekend en ook zijn we niet op de

hoogte van de universiteit waar hij heeft gestudeerd.

Het is zeer waarschijnlijk, dat Laurens van Oirschot evenals Pieter van Foreest ook uit Alkmaar afkomstig was; doch in ieder geval heeft hij in Alkmaar de geneeskunde uitgeoefend zoals uit de titel van zijn almanak blijkt.

Het is namelijk bekend, dat op 13 november 1565 de Delftse drukker Symon Jansz. de toestemming kreeg tot het drukken van een 'prognosticatie ende almanack' voor het jaar 1566, 'gemaectt ende gecalculeert opten meridiaan der stede Alcmaer bij doctor Laurens van Oirschot derzelve stede doctor ende medecijn'.

Men zou hieruit kunnen afleiden, dat Van Oirschot in 1565 zijn voorspelling en almanak voor het jaar 1566 op papier heeft gezet in 1565, naar Delft is verhuisd en zijn manuscript, na hiervoor de kerkelijke goedkeuring gekregen te hebben, bij de bovengenoemde Delftse drukker heeft laten zetten en uitgeven.

Om te voorkomen, dat in zulk een boekwerk dingen stonden die niet strookten met de leer van de kerk, diende een visitatie, in dit geval door 'Martino Duncanus Kempensis, pastoer in de ouder kercken der stede van Delft' plaats te vinden.

Ook aan Van Foreest is zulk een vergunning verstrekt en wel door de Geheime Raad der keizers in 1555 tot het doen drukken en verspreiden van een prognosticatie en almanak.

In 1572 verscheen opnieuw een: *Almanack, ende prognosticatie van den Jare ons Herren MDLXXII*, van de hand van Van Oirschot thans 'ghecalculeert opten meridiaan der vermaerde stadt van Delft'.

Het boekje is verlucht met een houtsnede van een astrologische man en een kalender is toegevoegd. Mogelijk dat Van Foreest, Van Oirschot in 1565 verzocht naar Delft te komen en wellicht heeft de eerste ook bemiddeling verleend bij de aanstelling van Van Oirschot tot doctor in het Gasthuis.

In 1570 ontving hij uit handen van de burgemeesters van Delft zijn aanstelling tot gasthuisdoctor. De tekst van het memoriaal van burgemeesters luidt als volgt:

Alsoe Mr. Laurens van Oirschot doctor medicine mijn heeren den Burghemeesteren ende Regierders der stede van Delft requeste ghepresenteert ende daerbij te kennen ghegheven hadde hoe dat hij wel van meeninge soude wesen alhier binnen deser stede te blijven wonen ende in der medicine te practizeren tot soulagement ende gherieff van de ghemeente derzelve stede ende allen anderen, die sijne hulpe assistentie ende bijstandt eenichsins van doen zouden moighen hebben/zoe verre mijn heeren den burgemeesteren ende regierders voirseyt in recompense vandyen hem ghelieven zoude wederomme te gratificeren ende eenich subsidie te doen/met een zeeckere jaerlicxe wedde/vrije huys Huyer oft anders/Soe ist dat mijn heeren den Burgemeesteren ende Regierders der voirsz stede den voirn. Mr. Laurens van Oir-

shot/voir den tijt van twee jaeren toegeheylet heben des jaers vieren-
twyntich ponden van xl groten Vlaems tpont tsiaers, te verschijnen
jaerlicx Alreheylighen daghen/waervan teerste jaer verschenen ende
omghecomen zal wesen Alreheylighen daghe anno xvclxxi eerstcom-
mende. Mits conditien dat die zelve Mr. Laurens van Oirschot doc-
tor/ghehouden zal wesen hem mede te vynden in het oude gasthuys
deser stede/des gherequireert ende versocht zijnde ende oick in tijde
van peste die ghemeente deser stede bij te staen ende te dienen/zulcx
een goet legaal ende ghetrou doctor medicine schuldich ende ghehou-
den is te doene.

Of Mr. Laurens als een 'goet legaal ende ghetrou doctor medicine' heeft
gewerkt, is uit de archiefstukken niet bekend.

fig.3.

*Portret van Petrus Tiara, schilderij van onbekende kunstenaar, afkomstig uit de
senatskamer van de Hogeschool te Franeker.*

Petrejus Tiara (1514-1586)

Van de hoogleraren die aan de wieg van de Leidse Alma Mater stonden,
dient ook vermeld te worden Petrejus Tiara, geboren op 15 juli 1514 te
Workum (fig. 3). Over deze Friese medicus, die in Leuven medicijnen
had gestudeerd en die na een reis langs de universiteiten in Frankrijk en
Duitsland gemaakt te hebben in Padua zijn studie afsloot met een promo-
tie, staat in de statuten van de universiteit d.d. 2 juni 1575 vermeld: 'Die
Electie ofte Creatie vanden eerste Rectoir ende Assesseurs hebben wy be-

houden aen ons, ordonnerende sulcx voor dit jegenwoordighe lopende jaer, tot Rector Meester Petrum Thyaram ...'

Tiara heeft op verschillende plaatsen de medische professie uitgeoefend o.a. is hij op 27 mei 1553 door de burgemeesters van Delft tot stadsge-
neesheer benoemd, welk ambt hij tot 1557 heeft uitgeoefend.

Gedurende tien jaar heeft Tiara de Leidse universiteit gediend waar hij colleges gaf in de Griekse taal. In 1575, 1577 en 1578 was hij rector magnificus. Toen in 1585 in Franeker de universiteit werd gesticht is hij naar Friesland teruggekeerd om: 'Totte professie van Griecsche Poeten te enarreren, ende dat op een gagie van vijffhondert carls. guldens jaerlicx'. 81 jaar oud, stierf hij op 9 februari 1586.

Wanneer Banga zegt, dat Petrejus Tiara behalve Graecus en Medicus ook een uitmuntend wis- en werktuigkundige was, die zeer kunstige muzikale, sterren- en landmeetkundige instrumenten wist samen te stellen dan mogen we concluderen, dat deze geleerde behoort tot die kleine selecte groep van universele wetenschapsbeoefenaars, die zo kenmerkend is voor de 15de en 16de eeuw.

Hoewel Tiara maar een betrekkelijk korte periode van zijn lange leven in Delft werkzaam is geweest, dient hij toch niet onvermeld te blijven als iemand die een 'Delftse bijdrage' heeft geleverd aan de jonge Leidse universiteit.

De optocht van 8 februari 1575

De inwijdingsoptocht van de 8ste februari moet op de Leidse burgers bij wie de ellende van het beleg door de Spanjaarden nog vers in het geheugen lag, wel een enorme indruk hebben gemaakt. Orlers vermeldt in zijn geschiedschrijving van de stad Leiden dat: '... een groot gheluyt ende wonderbaerlijck rumoer van Musquetten, Calibers, Pistolen ende Handtroers, behalven het gedonder van 't grof Geschut ...' aan de gebeurtenis van die dag luister bijzetten.

Een bonte stoet van 'Lees-meesteren oft Professoren', hoogwaardigheidsbekleders en militairen, vooraf gegaan door de stedelijke schutterij, begaf zich naar het academiegebouw op de hoek van het Rapenburg en de Lange Brug. Een gravure, de optocht voorstellende, geeft ons een beeld van dit gebeuren. We beperken ons tot dat onderdeel van de optocht dat bekend staat als de Sacra Scriptura (fig. 4), een praalwagen die direct achter de stadsvendels een plaats had in de stoet.

Uit de overgebleven rekeningen en onkostenvergoedingen voor deze festiviteiten blijkt dat de vader van Jan van Hout, welke laatste de organisator was van het spektakel, Cornelis Meesz. samen met Jan van Rijswijk in Delft zijn geweest: 'ummer aldaer te vernemen naer eenige clederen ende accoutrements daer mede men aldaer de voorleden jaeren de triumph van Eloquentie hadde gespeelt ende verthoont mitsgaders naer eenige speelwagens omme dezelve te leenen, te verzuecken ende tot de voorsz.

fig.4.

Detail van de inwijdingsoptocht voorstellende de Sacra Scriptura en de personen die de vier evangelisten voorstellen.

triumphe van de Inauguratie te mogen gebruycken'. Het gaat hier dus om het lenen van kostuums en requisieten die gebruikt zijn bij het opvoeren van mogelijk een spel onder de titel *Triomf van de welsprekendheid*. Mogelijk dat hier de Delftse rederijkers 'Wy rapen gheneucht' een rol hebben gespeeld.

In de betreffende studie over deze Delftse rederijkers wordt echter niet met zo veel woorden gesproken over een opvoering onder deze titel. Over de rol die de Delftse rederijkers speelden bij de talrijke processies en ommegangen om die er jaarlijks in Delft werden gehouden, is wel het een en ander bekend.

In de keur van 1559 inzake de 'Delftsche Ommeganck', waarin sprake is van uit te loven prijzen door het gemeentebestuur aan die groepen, met name bepaalde gilden, die het beste 'spel' opvoeren, worden o.a. de rederijkers uitgesloten; '... des en zullen gheen prijzen mogen winnen die drie schutterien, die brouwers, noch die retrorijckers'. Dit houdt echter niet in dat de rederijkers in het gehele gebeuren van deze kerkelijke feestelijkheden niet een bepaalde rol vervulden, waarbij kostuums en requisieten werden gebruikt die nu door Leiden te leen werden gevraagd.

Of de Delftse rederijkers ook buiten de talrijke Delftse processies om, optochten organiseerden in de stad is niet bekend. Wel namen wagens deel aan de Ommegang van Maria van Jesse, zoals deze tot 1573 jaarlijks in Delft werden gehouden. 'Bij ons trecken die paerden die waghens voort inden ommeghanck daer die maechden ende andere parsenaetgiën opsitte'. In het Journael van de Oude Kerk komen verschillende posten voor betreffende de wagens voor de ommegang.

Met de Delftse beeldenstorm van april 1573 is ook een einde gekomen aan deze ommegang; later is deze Maria van Jesse processie weer in ere hersteld, zij het in een andere vorm.

Het is zeer wel mogelijk dat de Leidse organisatoren van de 'Triumphe van de Inauguratie' op de hoogte waren van het gebruik van praalwagens bij processies die in Delft werden gehouden en zich derhalve naar Delft begaven om een exemplaar te lenen voor het Leidse gebeuren van 8 februari 1575.

De triomfwagen, waarop de Sacra Scriptura, de Heilige Schrift, een plaats zou krijgen in de optocht, is voor deze gelegenheid door de Leidse timmerman Jan Gerijtsz. aangepast aan de toenmaals gebruikelijke renaissancevorm. Het ronde baldakijnmotief, waaronder de godin zit, komen we in een soortgelijke vorm tegen op een prent van Maarten van Heemskerk, voorstellende de triomf van de hoogmoed uit 1561. (fig. 5). Rond de wagen loopt een viertal personen die de vier evangelisten voorstellen, waarmee de theologische faculteit van de universiteit wordt aangegeven. Het lijkt niet uitgesloten dat leden van de Leidse rederijkerskamer de Witte Acolyte waren ingezet om het allegorisch deel van de optocht uit te beelden. Met deze groep onderhield Jan van Hout in deze jaren veel contacten.

fig. 5.
Maarten van Heemskerk, *Triomf van de hoogmoed*.

Uit de rekeningen die van dit feest bewaard zijn gebleven weten wij dat Mr. Willem uit Delft en zijn stadgenoot de 'zangmr. Claes' allegorische rollen vervulden op het schip dat in het Rapenburg mee voer met de stoet. Op dit schip was ook het wapen van Delft aangebracht (fig. 6).

Uit het bovengestelde moge duidelijk geworden zijn de bijdragen die Delft heeft geleverd aan het feestelijk gebeuren waarmee de inwijding van de Leidse universiteit gepaard ging.

Niet alleen waren twee van de pas benoemde hoogleraren, Pieter van Foreest en Laurens van Oirschot, als medici werkzaam in Delft, maar ook de eerste Rector Magnificus, Petrus Tiara, had historische banden met Delft.

Tenslotte heeft Delft met kleding, requisieten en een praalwagen bijgedragen aan het uiterlijk vertoon van deze achtste februari, terwijl als figuranten zelfs twee Delftenaren een rol speelden in de triomfale inwijdingsoptocht van Nederlands oudste universiteit.

fig. 6.
Detail van de inwijdingsoptocht voorstellende de negen muzen, Neptunus en Apollo. Op de boot o.a. de wapens van Delft en Leiden.

Literatuur

Banga, J., *Geschiedenis van de Geneeskunde en van hare beoefenaren in Nederland*. 1868... (Facs. herdruk Schiedam, 1975).

Boheemen, F.C. van, en Th.C.J. van der Heijden, *De Delftse rederijders 'Wy rapen gheneucht'*. Amsterdam, 1982 (Serie-uitgave van het genootschap Delfia Batavorum; nr. 9).

- Houtzager, H.L., Pieter van Foreest en Laurens van Oirschot, twee Delftse medici uit de 16de eeuw. In: *Arts en Wereld* 10 (1977) 12, blz. 10-19.
- Idem, Petrejus Tiara, de eerste rector magnificus van de Leidse Universiteit. In: *Arts en Wereld* 11 (1978) 5, blz. 8-11.
- Idem, *Medicyns, Vroedwyfs en Chirurgyns*. Amsterdam, 1979.
- Luttervelt, R. van, De optocht ter gelegenheid van de inwijding der Leidse universiteit. In: *Jaarboekje voor de geschiedenis en oudheidkunde van Leiden en omstreken* 50 (1958) blz. 87-104.
- Oosterbaan, D.P., *De Oude Kerk te Delft gedurende de Middeleeuwen*. Den Haag, 1973.
- Kroon, J.E., *Bijdragen tot de geschiedenis van het geneeskundig onderwijs aan de Leidsche universiteit 1575-1625* (diss. Leiden 1911).

UW PARTNER BIJ

- ONDERHOUD
- VERBOUW

Naaborg's Bouwbedrijf B.V.
Wateringsevest 21, 2611 AW Delft
Tel. 015-2122416, Fax 015-2121271

LOGEMENT STADS-KOFFYHUIS.

D. SCHAAP in DELFT.

Sinds april 1966 hebben al veel wat klanten dit gezellige koffybus aan de Oude Delft ontdekt. Er zijn mensen die uit alle delen van de wereld komen en bij ieder bezoek aan Delft ook het Stads-Koffybus niet overslaan. De student die bier vroeger kwam, komt nu met zijn gezin, opa komt met zijn kleinkinderen, een stelletje heeft zijn eerste afspraakje.. En iedere eerste dinsdag van de maand wordt er een seniorenochtend gehouden in de oergezellige Opkamer. Kortom de deur van het Stads-Koffybus staat open voor iedereen. Het biedt nog immer ruimte voor exposities maar is ook nog steeds die gezellige buiskamer, waar je rustig je krantje kunt lezen onder het genot van een heerlijk kopje koffie...

Na een puzzeltocht of stadsverdeling is het eindpunt...

KLEYWEG'S
STADS - KOFFYHUIS

Oude Delft 133
2611 BE Delft
Telefoon 015-2124625

En plek om altijd wat af te spreken...

Het silogebouw van Calvé

Ir. W.F. Weve

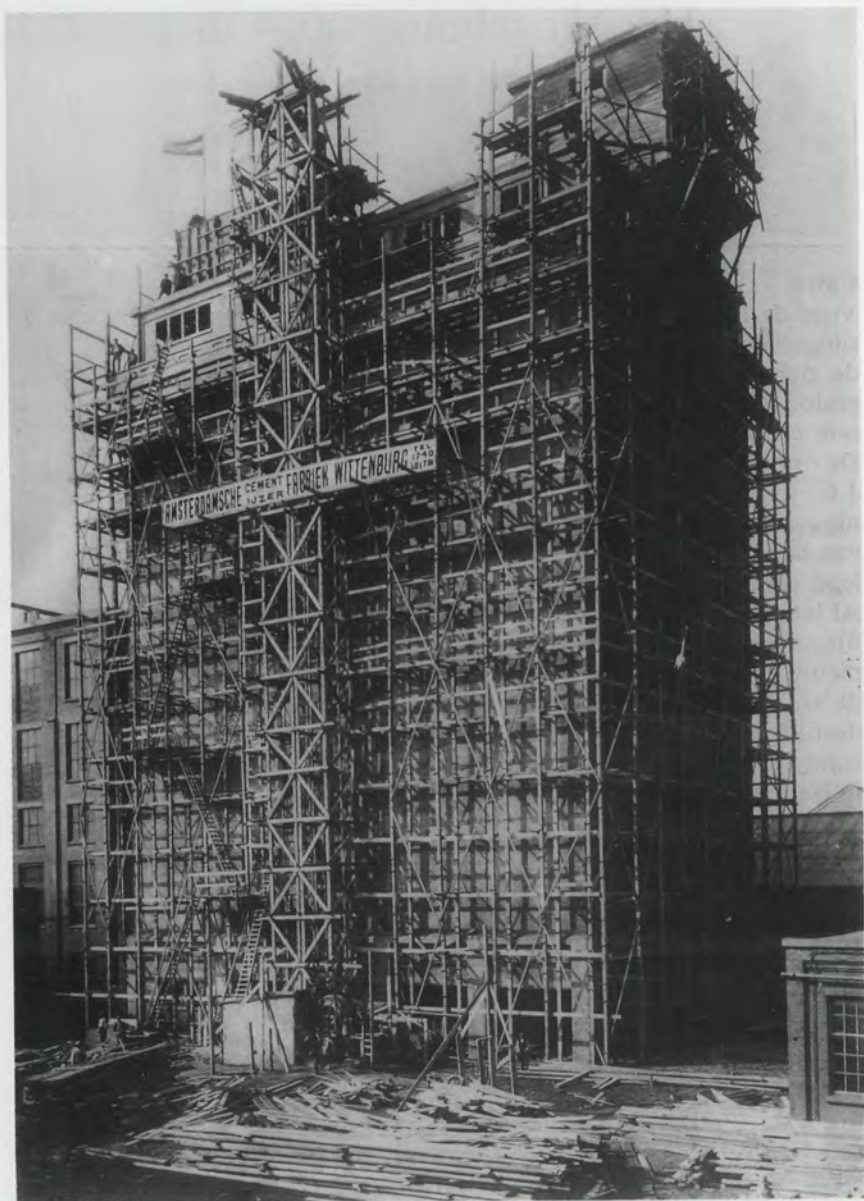
Calvé

Voor de Delftenaren, die vanuit het noorden de stad naderden, was het silogebouw van Calvé bijna 80 jaar lang een baken. Wie Calvé zag, voelde zich al bijna thuis. Dit is nu voorbij. In 1995 werd het silogebouw gesloopt. Daarmee verdween niet alleen een groot en opvallend, maar ook een historisch gebouw uit het stadsbeeld.

De oprichter en directeur van de Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek, J.C. van Marken stichtte in 1883 samen met J.R. Tutein Nolthenius een nieuwe onderneming: De Nederlandsche Oliefabriek. Op enige afstand van de Gist- en Spiritusfabriek werd de eerste steen voor deze fabriek gelegd en in 1884 werd de eerste olie geproduceerd.

Al lange tijd werd in ons land plantaardige olie geperst, bijvoorbeeld uit lijnzaad of raapzaad. De Delftse fabriek was evenwel bedoeld voor een nieuw produkt, olie geperst uit aardnoten (grondnoten, olienoten, pinda's). Die olie diende als grondstof voor de vervaardiging van margarine, destijds nog aangeduid als kunstboter. De produktie van margarine was rond 1870 in Frankrijk van start gegaan en de eerste margarinefabrieken in Nederland importeerden hun olie uit Frankrijk. De vraag naar margarine en daarmee de vraag naar olie steeg steeds sterker en Van Marken kwam op het idee zelf olie te gaan produceren, wat goedkoper zou zijn. In de beginjaren werkte de Delftse fabriek samen met de firma Serpette, Lorois, Lourmand & Cie te Nantes. De benodigde aardnoten werden aanvankelijk via Franse handelsondernemingen uit Franse koloniën in Afrika ingevoerd.

Het bleek dat uit deze noten ook goede tafel- en spijsolie te maken was: de Delftse slaolie. Bovendien ontstond er bij het persen van olie een belangrijk nevenprodukt: de uitgeperste noten bleken in koekvorm een uitstekend veevoeder te zijn. De fabriek had het in het begin niet gemakkelijk want er was veel concurrentie. Bovendien kende de aardnotenmarkt vele onzekerheden. Om risico's te spreiden en om te voorkomen dat ze elkaar dood zouden concurreren, ging de Delftse fabriek in 1897 een associatie aan met de firma E. Calvé & Cie te Bordeaux. De nieuw ontstane vennootschap heette voluit: Nederlandsche Naamloze Vennootschap Fransch-Nederlandsche Oliefabrieken Nouveau Etablissements Calvé - Delft N.V. De fabriek werd in ons land onder de kortere naam 'Calvé', die ook als merknaam werd gebruikt, een begrip.

1. Het silgebouw tijdens de bouw (foto: GAD).

De produktie nam al snel sterk toe. Bovendien werden na verloop van enige tijd ook andere oliën dan die uit aardnoten geperst. Zo verwerkten men bijvoorbeeld sesamzaad en kopra, het gedroogde vruchtvlees van kokosnoten. Die produktie-uitbreiding was niet mogelijk dan na een omvangrijke terreinuitbreiding. In de periode 1892 - 1916 werden stapsgewijs terreinen aangekocht. De meeste ten noorden van de fabriek en tot dan toe in gebruik als weiland. Langs de Wateringseweg werden enkele woningen, waaronder drie nog maar 12 jaar oude huizen en een molen aangekocht, die het veld moesten ruimen. Die molen, tot ca. 1805 Slikmolen geheten en daarna 'Het Fortuin', is overigens na afbraak in 1917 in het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem herbouwd en staat daar sedert 1921 nog steeds in volle glorie.

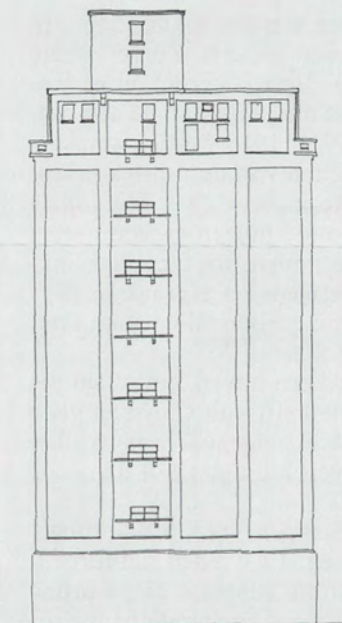
Aan de noordzijde van het fabrieksterrein werd een haven aangelegd die in 1914 gereed kwam. Deze haven was voor de helft van Calvé en voor de andere helft van de Gist- en Spiritusfabriek die eigenaar was van het terrein ten noorden van de haven en van een verbindingstrook langs de spoorbaan.

De terreinuitbreiding diende om ruimte te scheppen voor produktiegebouwen, maar vooral ook voor opslaggebouwen. Er werden natuurprodukten verwerkt en een constante aanvoer kon nu eenmaal niet worden verzekerd. Men was afhankelijk van seizoenen, weersomstandigheden tijdens transport over zee en van politieke omstandigheden, zoals oorlogen. Deze factoren bepaalden ook de prijs van de grondstoffen. Uit economisch oogpunt was het zaak op die momenten grondstoffen in te kopen als de prijs het laagst was en buffervoorraden aan te leggen.

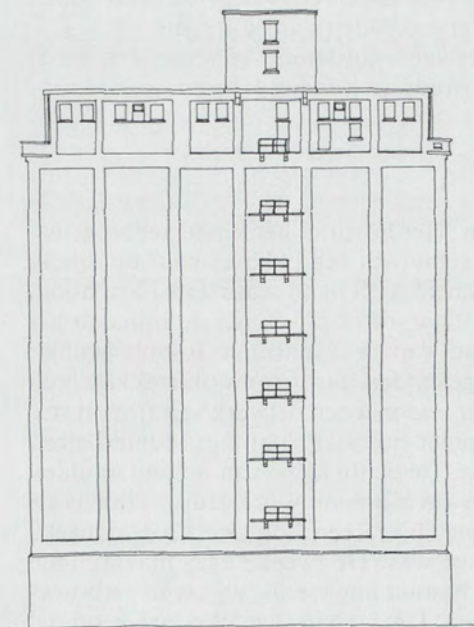
Ook geproduceerde olie werd opgeslagen, totdat een te verzenden partij compleet was of om direct uit voorraad te kunnen leveren.

Beton

In 1905 werd direct achter de molen 'Het Fortuin' het eerste geheel gewapend betonnen gebouw van Calvé gebouwd: een pakhuis voor de opslag van olie. Het had een grondvlak van 15 x 38 m en was ruim 10 m hoog. Het werd aangeduid als Moniergebouw, of ook wel met de bijnaam het Witte Huis. De naam was afgeleid van de Fransman Joseph Monier (1823-1906) die rond 1860 had uitgevonden dat beton ook trekkrachten op kon nemen wanneer het versterkt was met een netwerk van ijzeren staven. Men sprak destijds van de Monier-bouwwijze of van Monierbeton. Nu noemen we dat gewapend beton. De lichte kleur van beton temidden van donkere baksteen zorgde voor de bijnaam Witte Huis. Tijdens de bouw ging er iets mis. De bekisting, bijna een bouwwerk op zichzelf, stortte in, nog vóór er beton gestort was. De tweede keer maakte men geen fouten en ging alles goed. Het bestaat nog steeds, zij het in verbouwde vorm en voorzien van grote ramen. Het is thans het 'Welfare-gebouw'

2. Noordelijke gevel silogebouw
vóór de uitbreiding van 1938
(tekening: W.F. Weve).

3. Noordelijke gevel silogebouw
na de uitbreiding van 1938
(tekening: W.F. Weve).

4. De Calvé-fabriek gezien uit het noordoosten. Rechts naast het silogebouw de lostoren en de ophaalbrug bij de haven. Langs de zijgevel van het silogebouw en vanuit de lostoren kan men de transportleidingen zien lopen (prentbriefkaart uitgegeven door Calvé in of voor 1937).

met de bedrijfskantine, rechts achter de hoofdingang. In recente literatuur wordt het pakhuis wel eens verward met het veel grotere silogebouw.

Het silogebouw

In de jaren 1917 - 1918 verrees het grote silogebouw. Het werd volgens een bestek uit 1906 gebouwd door de Amsterdamse Cement-IJzer Fabriek Wittenburg, een bedrijf dat in 1890 was opgericht als 'Amsterdamse Fabriek van Cement-IJzerwerken, systeem Monier'. Het 42 m hoge bouwwerk had aanvankelijk een grondvlak van 26,50 x 20,40 m en bevatte 20 cellen, de eigenlijke silo's. Dat waren hoge verticale kokers met een vierkante doorsnede die aan de onderzijde door de zwaartekracht konden worden gelost. In 1938 werd het silogebouw naar de oostzijde vergroot, waarbij het grondoppervlak op 26,50 x 30,25 m werd gebracht en het aantal cellen tot 30 werd uitgebreid. De verdikte verticale stroken in de buitengevels gaven de begrenzingen van de cellen aan.

Het gebouw bevatte alleen onder- en bovenaan vensters, daar waar mensen werkzaamheden moesten verrichten bij het vullen of lossen van de silo's. Op het dak stonden twee opbouwen, één ter plaatse van het lift- en trappenhuis en de andere, aan de zijde van de haven, ter plaatse van de

vulinrichting. De vulpijp voerde buiten langs de gevel door de bodem van de dakopbouw. Door die pijp werden de grondstoffen de toren ingezogen door middel van een elevator, een pneumatische zuiginstallatie. Via een transportband werd de gewenste silo gevuld. Overigens was dat niet altijd met aardnoten. In de loop der tijd waren dat bijvoorbeeld ook veevoerders en granen als haver en maïs. Het bedrijf groeide namelijk uit tot een omvangrijk produktiebedrijf van oliën, vetten, levensmiddelen (pinda-kaas !) bakkerij-grondstoffen en veevoerders.

Tussen het silogebouw en de haven stond de lostoren: een gebouw met een hoog uit het zadeldak oprijzend torentje. Het gebouw had ook enige opslagcapaciteit. In stukken betreffende de bouw in 1915 werd het aangeduid als 'het nieuwe silogebouw', een aanduiding die verwarrend is, want slechts enkele jaren daarna werd het eigenlijke silogebouw opgetrokken. Vanuit schepen in de haven werden de grondstoffen door een graanelevator opgezogen en in de lostoren gebracht. Daar konden ze worden gewogen, opgeslagen of doorgetransporteerd naar het grote silogebouw.

Silogebouwen zijn een type gebouw dat eerst tegen het einde van de 19de eeuw in ons land werd geïntroduceerd. Zij vervingen conventionele pakhuizen met verdiepingen toen het technisch mogelijk was geworden om los gestort materiaal als graan in grote hoeveelheden en binnen korte tijd over een grote hoogte omhoog te voeren. De eerste silogebouwen werden opgetrokken in metselwerk. Rond 1890 deed het gewapend beton zijn intrede in Nederland. Dit materiaal bleek bij uitstek geschikt voor silogebouwen. Het silogebouw van Calvé behoorde tot de eerste generatie van betonnen silogebouwen en zelfs van gewapend betonnen gebouwen in het algemeen.

5. Het silogebouw in 1994. Het hoge gebouw op de voorgrond is het in 1905 gebouwde voormalige oliepakhuys (foto: Dienst Stadsonwikkeling).

Reclame

Het silogebouw was functioneel in het productieproces maar het was ook een blikvanger. De naam van het bedrijf was aan de west- en oostzijde, in de vorm van een tegeltafelau aangebracht. De karakteristieke contouren kregen een verlichting zodat ze ook bij duisternis van verre waren te zien. De verlichting is waarschijnlijk in of kort vóór 1924 aangebracht toen Calvé het 40 jaar jubileum vierde. In ieder geval was de contourverlichting er toen al, bestaande uit vele gloeilampen. Na de Tweede Wereldoorlog werden die vervangen door neonbuizen. Toen werd ook een lichtreclame geplaatst met de naam 'CALVÉ' in hoofdletters. Enige tientallen jaren later werd die vervangen door een lichtreclame met 'Calvé', nog maar met één hoofdletter.

6. Tijdens de afbraak in 1955 (foto: Sijthoff Pers).

De sloop

Veranderingen in de bedrijfsvoering leidden er in 1974 toe dat het silogebouw en de lostoren buiten gebruik raakten. De lostoren werd vervolgens gesloopt maar het silogebouw mocht blijven bestaan. Het had voor het

bedrijf en voor de medewerkers een grote symbolische waarde. Calvé zonder silogebouw was eigenlijk ondenkbaar. Bovendien was het nog steeds een belangrijk reclamemiddel. Het onderhoud kostte vele tienduizenden gulden per jaar, wat men er wel voor over had. De technische toestand werd echter geleidelijk zo slecht dat het gebouw in verval begon te raken; er traden scheuren op en er vielen brokken beton af. Het bleek een structureel probleem te zijn. De ijzeren wapening was door vochtindringing gaan roesten en drukte de betonnen buitenschil er af. Bij de bouw was een betondekking van 15 mm toegepast, dat wil zeggen dat de betonlaag tussen wapening en buitenlucht 15 mm dik was. Dat is weinig, zeker voor het minder goede beton dat men destijds toepaste. Tegenwoordig wordt een betondekking van 35 mm gebruikt en wordt het oppervlak bovendien van een waterdichte coating voorzien.

Herstel was in feite niet meer mogelijk. Een eventuele aanwijzing als beschermd monument kon daaraan niets veranderen en was niet zinvol. Er zat helaas niets anders op dan sloopvergunning aan te vragen. Op 16 september 1994 werd deze verleend en in de herfst van 1995 werd het silogebouw gesloopt.

Bronnen

GAD, archief Nederlandsche Oliefabrieken Calvé

GAD, Topografisch Historische Atlas

Archief Bouw- en Woningtoezicht, Dienst Stadsontwikkeling gemeente Delft

Literatuur

75 jaar Calvé 1884-1959, speciale uitgave Personeelsorgaan Calvé, Delft 1959.
Oosterhoff, J. (red.) *Bouwtechniek in Nederland I, Constructies van ijzer en beton. Gebouwen 1800- 1940. Overzicht en typologie.* Delft; Zeist, 1988.

SPECIAALZAAK

„Persoonlijke benadering & deskundig advies met een hoge servicegraad”

Onder dit motto drijft Frans Kempers zijn kantoorvakhandel aan de Kruisstraat. De winkel is volledig ingesteld op de verkoop van alles wat maar in de ruimste zin van het woord te maken heeft met het privé- of zakelijke kantoor.

KANTOORVAKHANDEL
FRANS IN DE VESTE
KEMPERS DELFT

KANTOORMACHINES • TIJDSCHRIFTEN • KANTOORMEBELEN

WINKELCENTRUM "IN DE VESTE"

Kruisstraat 44-46 (achter de Hema) • DELFT • Telefoon: 015-2144042

Fax: 015-2124908

ESPECIAL

Personalized Programs & Services
Offered with Your Special Interest

Delftse topografie op de veiling

In de loop van een jaar komt het altijd wel enkele malen voor dat een bijzondere topografische afbeelding van Delft (tekening, prent of schilderij) geveild wordt. Vaak wordt een foto in de Delftse pers afgedrukt. Hoewel we het wel zouden willen, het is niet altijd mogelijk dat zo'n afbeelding door het Delftse gemeentearchief of door het Stedelijk Museum Het Prinsenhof aangekocht kan worden. Om deze afbeeldingen niet in het vergeetboek te laten geraken heeft de redactiecommissie van het *Jaarboek Delfia Batavorum* deze nieuwe rubriek gestart. Zo veel mogelijk zullen de stukken afgebeeld en kort beschreven worden.

Stadsgezicht door J.F. Spohler

Olieverf op paneel, 20½ x 15½ cm.

Christie's Amsterdam, 26 april 1995

Een genre in de 19de eeuw was het stadsgezicht opgebouwd uit werkelijke elementen in een gefantaseerde opstelling. Een schilder zal in verschillende steden schetsen gemaakt hebben en deze in zijn atelier hebben samengevoegd tot een enkele voorstelling. Dit schilderij van Johannes Franciscus Spohler (1853-1894) toont een gracht met fraaie 17de-eeuwse gevels, die na de brug een bocht naar rechts maakt. Boven de huizen in de verte zien we een toren, die duidelijk naar voorbeeld van de toren van de Oude Kerk geschilderd is: het enige herkenbare Delftse element op dit schilderij.

Delftsche Courant 25 april 1995

Het huis Altena door Jan ten Compe

Olieverf, 26 x 30 cm

Venduehuis der Notarissen, Den Haag, 25 april 1995, aangekocht door het Stedelijk Museum Het Prinsenhof

Dit schilderij van Jan ten Compe is de enige bekende afbeelding van het huis Altena buiten Delft in olieverf. De Amsterdamse schilder en kunsthandelaar Jan ten Compe (1713-1761) is vooral bekend als schilder van stadsgezichten. Ook in Delft maakte hij een aantal schilderijen, voornamelijk van de Markt. Omstreeks 1747 schilderde hij het huis Altena in vervallen staat: een aantal jaren later, in 1761, is het afgebroken.

Stadskrant Delft 8 juni 1995

Foto: Tom Haartsen, Ouderkerk aan den Amstel

Maanverlicht straatje te Delft(?) door J.B. Jongkind

Sotheby's Amsterdam, november 1994

Een maanverlicht dijkje met een onverhard pad, wat kleine huisjes, boschages met op de achtergrond een molen toont dit 'Clair de Lune'. Het is in 1860 geschilderd door Johan Bartold Jongkind (1819-1891), een Nederlandse schilder die het grootste deel van zijn leven in Frankrijk gewoond en gewerkt heeft. Maangezichten, dikwijls met molens, behoorden vooral na 1865 tot zijn oeuvre. Volgens het veilinghuis heeft de schilder als onderwerp voor dit 'Clair de Lune' een maanverlicht straatje te Delft genomen. Bekend is wel dat Jongkind van 1855 tot 1860 in Rotterdam woonde. Een lokatie in de omgeving van Rotterdam is daarom niet onwaarschijnlijk. Het is de redactie van het *Jaarboek* echter onduidelijk waarom het in Delft gezocht moet worden, er staan geen duidelijk herkenbare Delftse elementen op.

Delftsche Courant 28 oktober 1994

Interieur van de Oude Kerk

Olieverf op paneel, 53½ x 60½ cm

Christie's Amsterdam, 7 september 1995

Dit paneel van het interieur van de Oude Kerk wordt door Christie's toegeschreven aan een schilder uit 'de omgeving' van de Delftse schilder Hendrick Cornelisz. van Vliet (ca. 1611-1675), die veelal kerkinterieurs schilderde. Het schilderij toont een blik op het zuidoostelijke deel van de kerk, terwijl op de voorgrond een elegant paar en enkele bedelaars staan afgebeeld.

Delftsche Courant 15 augustus 1995

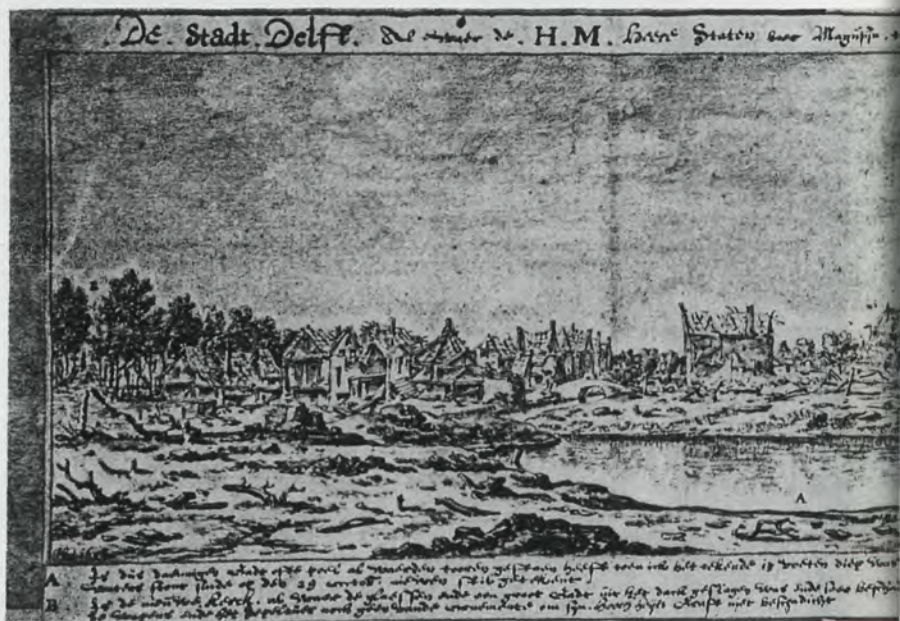
De Wijnhaven door Carl Fahringer

Aquarel, 46½ x 69 cm

Venduehuis der Notarissen, Den Haag, 14 november 1995, aangekocht door het gemeentearchief

Deze gouache van de Oostenrijkse kunstenaar Carl Fahringer (1874-1952) toont marktkooplui bij de Wijnhaven. Op de achtergrond is het rijtje huizen tussen de Nieuwstraat en de Boterbrug te zien. Fahringer verbleef veel in Nederland (vooral in Hoorn), maar maakte ook veel reizen, onder meer in Frankrijk, Italië, de Balkan, Klein-Azië, Egypte en Nederlands-Indië. De tekening van de Wijnhaven dateert vermoedelijk uit 1930.

Delftsche Courant 7 en 23 november 1995

Delft na de ontploffing van 1654 door Herman Saftleven

Tekening in twee delen, totaal 24½ x 74½ cm.

Sotheby's Amsterdam, 14 november 1994, aangekocht door het Metropolitan Museum of Art in New York

De ontploffing van het lands kruitmagazijn op 12 oktober 1654 wekte grote opschudding in Holland. Men meldt dat de klap zelfs op Texel werd gehoord. Herman Saftleven heeft de gevolgen al twee weken later op 29 oktober vastgelegd. Mede vanwege de eigenhandige tekst aan de onder-rand heeft de tekening grote documentaire waarde. Van Herman Saftleven zijn ongeveer 1100 tekeningen bekend. De meeste ervan hebben landschappen tot onderwerp, die veelal op Utrecht, Gelderland en het Rijnland betrekking hebben. Deze Delftse tekening is ook daarom bijzonder. De tekst die Saftleven op zijn tekening schreef luidt als volgt:

Erboven staat:

De Stadt Delft. Al waer de H.M. Heere Staten haer Maguzijn. toeren op den Maendach voorde middach tussen tiennen en half Elf ueren Den 12. octob. 1654 is in de lucht op gesprongen. Als A.

Eronder staat een verklaring van de letters A-E die op de tekening zijn aangebracht:

A Is dus daennighe gadt ofte poel al waer den toeren gestaen heeft toen ick het tekende 13 voet diep was ende vol waters stont sinde op den 29 octob. niesen stil getekent.

B Is de nieuwe Kerck. al waer de glaessen ende een groot gadt uit het dack geslagen was ende seer beschadicht doch de wapens ende het Sepeltuer noch geen vande ornemente om sijn hooch heijts Graft niet beschadicht.

C Is de oude Kerck al waer glaessen ende Mueren sijn wech geslagen. Ick hebbe een Remerkabel dingen in dese kercke gesien dat de muer achter het Wapen vanden Admirael Tromp was wech gesprongen ende sijn wapen bliffen hangen ende niet beschadicht noch vanden Admirael Pier Hein van gelicken niet beschadicht.

D De plaets alwaer de Doellen heeft gestaen en ook al waer de meit vanden Doellen op den 27 octob. op dese plaets van onderen uit de steenen is gehaelt ende met kleeren en al begraven datse soo mijserebel was getrackteert.

E De boomen die op de Stadts Wallen staen sinde als niet oft weinnich beschadicht Et.

(naar: Wolfgang Schulz, *Herman Saftleven 1609-1685: Leben und Werke, mit einem kritischen Katalog der Gemälde und Zeichnungen*. Berlin/New York, 1982, nr. 617).

Visbanken en Koornbeurs door P.G. Vertin, 1891

Aquarel, 36½ x 29½ cm

Sotheby's Amsterdam, 7 november 1995, aangekocht door het gemeentearchief

Een topografisch zeer betrouwbare tekening van de visbanken en wat nu de Koornbeurs is werd in 1891 gemaakt door Petrus Gerardus Vertin (1820-1893). De aquarel diende vermoedelijk als voorstudie voor een schilderij.

Delftsche Courant 23 november 1995

Archeologische kroniek voor Delft juni 1994-december 1994

Epko J. Bult

1. Opgravings- en waarnemingslocaties in de periode juni 1993 juni 1994 vermeld in de tekst. Voor locaties buiten de binnenstad is de richting van de locatie met een pijl aangegeven.

Legenda: 1. Zuideinde; 2. Van der Mastenstraat; 3. Westvest; 4. Doelenplein; 5. Rietveld; 6. Paardenmarkt; 7. Doelentuin. Tekening: E.J. Bult, SMA.

Zuideinde

bewoning Romeinse Tijd en (post) middeleeuwse voorstad
onderzoek: sectie AMA maart 1994 - november 1994

In het kader van een omvangrijke bodemsanering aan het Zuideinde werden dit jaar in aansluiting op eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek uitgebreide waarnemingen verricht. Deze waarnemingen waren mogelijk dankzij de bereidwillige medewerking van de firma Van Eyk uit Leiden die het grondwerk verrichtte en het Milieuburo Geologic uit Alphen a/d Rijn dat de sanering begeleidde. Er werden bewoningsresten gevonden uit de Romeinse tijd en van een (post)middeleeuwse voorstad van Delft langs de Schie.

1. *Sporen uit de Romeinse Tijd*: Op verschillende plekken werd diep genoeg gesaneerd om de top van de Afzettingen van Duinkerke I te bereiken. De top van deze kleilaag lag op ongeveer 100 ;NAP. De bovenste laag bestond uit een donkere laag blauwgrijze licht humeuze klei, de zogenaamde woudlaag, die plaatselijk tot 50 cm dik was. Op deze laag was her en der een laagje zandige zavel afgezet.

Op de hoger gelegen delen van deze afzetting werden op verschillende locaties kuilen en greppels met import- en inheems- Romeins aardewerk waargenomen, die duidelijk maken dat er in de eerste twee eeuwen van

onze jaartelling ter plekke werd gewoon. Eén van deze greppels was 1,6 m breed en de vulling bevatte veel inheems aardewerk. Deze greppel draaide met een bocht naar de huidige Schie. Mogelijk omgrensde het een woonerf en lag het gebouw onder de huidige weg langs de Schie.

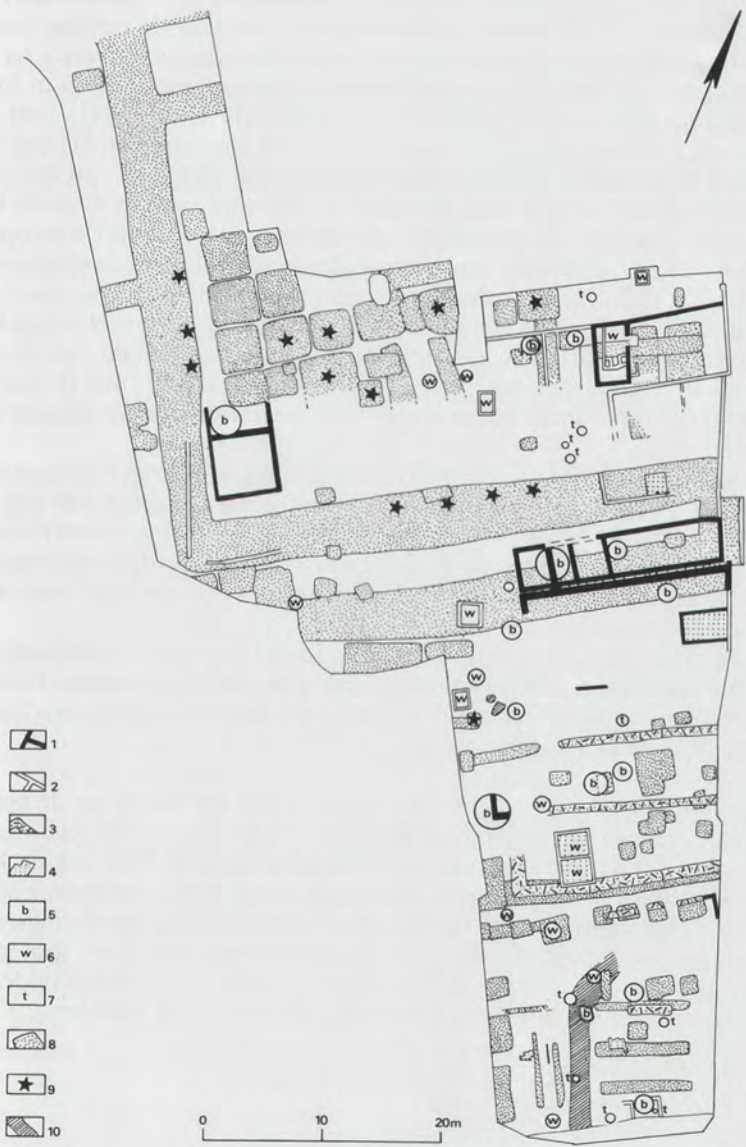
Uit deze nieuwe vondst is de terreingesteldheid in de Romeinse Tijd iets duidelijker geworden. Een jaar eerder was ongeveer 60 m noordelijker een gedurende de Romeinse Tijd openliggende geul met een beschoeide oever aangetroffen. De bovenkant van de Afzettingen van Duinkerke I lag daar een stuk lager, op ongeveer 210 :NAP. Ten noordwesten van deze geul werden in het tracé van de Crommelinlaan wederom greppels en kuilen uit de Romeinse Tijd vastgesteld. Hieruit kan worden opgemaakt dat de bewoning in de Romeinse Tijd op de beide oeverwallen langs een openliggende geul plaats vond, waarbij dit jaar resten van bewoning op de zuidelijke oeverwal werden aangetoond.

De depressie van de geulbedding werd eerst in de Middeleeuwen opgevuld voordat men er huizen op kon gaan bouwen.

2. Sporen uit de Late Middeleeuwen: Door de sloop die aan de bodemsanering voorafging waren vele van de aanwezige funderingen reeds weggespit. Toch bleek het mogelijk om enige hoofdlijnen in de middeleeuwse bewoningsgeschiedenis te achterhalen.

In het meest zuidelijke deel van het onderzochte terrein (40 x 20 m) stond de verkaveling ietwat schuin op de recente rooilijn. Soms was de percelering herkenbaar aan greppels, soms aan uitbraaksleuven van de gebouwen. In één geval lag een uitbraaksleuf boven op een met mest dichtgegooid greppel, waaruit blijkt dat bij de bouw van de huizen delen van de eraan voorafgaande percelering werden gehandhaafd. De oudste stenen bebouwing dateert waarschijnlijk van vlak voor het midden van de 15de eeuw (steenformaat: 22x10x5½). De breedte van de percelen c.q. van de huizen bedroeg ongeveer 5,5 tot 6 m of een veelvoud ervan. Dit wijst erop dat het terrein vermoedelijk is uitgezet met gebruikmaking van de gaarde (5,65 m) als lengtemaat. Deze lengtemaat is in de stad onder meer toegepast bij de stadsuitbreiding van 1355 ten westen van de Oude Delft, ten zuiden van de Binnenwatersloot. De lengte van de huizen is vaak minder duidelijk vast te stellen. Voor het midden van de 16de eeuw kon in één geval de lengte worden bepaald op 19 m, in en ander geval op 17 m. Op de achtererven of onder de uitbreiding van de huizen lagen vanaf het derde kwart van de 15de eeuw beerputten; waterputten uit de periode van voor 1600 zijn niet aangetroffen.

Aansluitend op deze strook grond werd een terrein van 28 m lang en 47 m breed onderzocht. Dit terrein sluit in het noorden aan op een strook grond dat in 1993 werd onderzocht. Deze laatstgenoemde strook grond is in de tekening (afb.2) opgenomen. Aan de zuidzijde van het terrein werd een dubbele sloot van elk minstens 4 m breed gevonden met een tussenliggende afstand van maximaal 3 m. De meest noordelijke van beide

2. Opgravingsplattegrond van het Zuideinde 1994.

Legenda: 1. funderingen en muren van voor 1573; 2. funderingen en muren van na 1600; 3. bakstenen of plavuizen (kelder)vloer; 4. beerput; 5. waterput; 6. tonput; 7. mest en/of humeuze kleivulling; 8. concentratie pottenbakkersafval; 9. vuling Romeinse Tijd. Tekening: E.J. Bult, SMA.

sloten maakt op 43 m uit de rooilijn een haakse bocht in noordelijke richting, om na 34 m (6 roeden!) weer terug te buigen in de richting van de rooilijn. In de zuidwesthoek van het door deze sloot omgeven terrein werd tegen het midden van de 15de eeuw een gebouw van 5,6 m breed en tenminste 8 m lang neergezet (steenformaat: $22 \times 10\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ cm). De schoeiing voorlangs het huis wijst erop dat de aanvang van het pand en de sloot uit dezelfde tijd dateren. In het noordelijke deel van het pand bevond zich een beerput met materiaal uit het einde van de 15de en 16de eeuw. Dit pand maakt onderdeel uit van een perceel grond waarop het bedrijf was gevestigd van een pottenbakker. Zowel in vele rechthoekige afvalkuilen ten noorden van deze strook grond als in de meest noordelijke van de dubbele sloot ten zuiden van het perceel werd veel pottenbakkersafval aangetroffen, waaronder misbaksels. Het perceel van de pottenbakker zelf is nagenoeg zonder kuilen. Mogelijk heeft hier (lichte) bebouwing gestaan, maar zeker is dat niet, omdat dit terrein minder diep is gesaneerd.

Vooraan op het terrein werden de resten gevonden van een huis (steenformaat: $20\frac{1}{2} \times 11 \times 5$ cm) met bijbehorende beerputten. Zuidelijker was een gebouw van 4 m breed en minimaal 17 m lang (steenformaat: $22 \times 9/10 \times 5/4\frac{1}{2}$ cm) over de meest zuidelijke van de dubbele sloot gebouwd, zodat deze sloot omstreeks het midden van de 15de eeuw al in onbruik is geraakt.

De bebouwing heeft tot in 1573 bestaan. In dat jaar werd in opdracht van Willem van Oranje alle bebouwing buiten de stad afgebroken, teneinde de Spanjaarden de gelegenheid te ontnemen om zich erin te verschansen als zij de stad aan zouden vallen.

3. Sporen uit de Nieuwe Tijd: De oudste sporen die wijzen op de hervatting van de bewoning dateren uit het eerste kwart van de 17de eeuw. Alles wijst erop dat de oude percelering werd gehandhaafd. Vele van de 17de-eeuwse gebouwen zijn door de drastische sloop echter verloren gegaan. Alleen in het centrale deel werden langs de straat nog funderingsresten van de huizen teruggevonden. Op de achtererven zijn meer sporen bewaard gebleven: laat 17de- en 18de-eeuwse rechthoekige waterkelders en ingegraven tonnen die of als waterput, of als beerput dienden.

Van der Mastenstraat

(post)middeleeuwse bebouwing

onderzoek: sectie AMA, juni 1994

Bij rioleringswerkzaamheden door de firma Seignette uit Assendelft werd in het midden van de Van der Mastenstraat ter hoogte van de perceel-scheiding van de huisnummers 24 en 26 een 45 cm brede muur aangetroffen die haaks op de gevel stond. Het steenformaat van deze muur bedroeg $? \times 10\frac{1}{2} \times 4/4\frac{1}{2}$ cm maar er kwamen ook ijsselstenen in het metsel-

werk voor. Ten oosten van deze muur lag een dikke laag puin, ten westen lag klei.

Deze muur was de voorgevel van een gebouw of een blinde muur die in het begin van de 17de eeuw aan het einde van een doodlopende steeg stond, die mogelijk de Neel Rechtoppenpoort werd genoemd. Achter dit gebouw of muur lagen tuinen en boomgaarden, daarachter het terrein van de Oude en Nieuwe Doelen. Na de kruithuisontploffing van 1654 werd dit gebied opnieuw ingericht en de steeg verbreed en doorgetrokken tot aan de nieuw aangelegde Paardenmarkt. Getuige de kaart Figuratief van 1675 was de Van der Mastenstraat voltooid voor 1675. De aangetroffen muur dateert derhalve van vóór die datum.

Westvest 11

stadswal, laat-middeleeuwse bewoning
onderzoek: sectie AMA juni 1994

Bij de aanleg van een parkeergarage ter plaatse van de voormalige Topografische Dienst aan de periferie van de middeleeuwse binnenstad van Delft werd tijdens het uitgraven van de bouwput archeologisch onderzoek verricht. Dit onderzoek was mogelijk dankzij de bereidwillige medewerking van de projectontwikkelaar, de firma Slokker, aannemersbedrijf Van Eck uit Den Haag en bureau De Straat Milieu-adviseurs.

De bovenste 2½ m was door sloopwerkzaamheden verstoord, maar op de bodem van de bouwput (180 ;NAP) konden toch nog de resten worden vastgesteld van de middeleeuwse stadswal, afvalkuilen en een slotensysteem.

De top van de ongeroerde grond bestaat uit blauwgrijze klei. Dit is het oorspronkelijk maaiveld uit de Romeinse Tijd en de Middeleeuwen van vóór de stadsophogingen op de top van de Duinkerke I transgressiefase (ongeveer 200 v. Chr.). Dit oude maaiveld helde vanaf het oostelijke deel van het terrein (90 ;NAP) naar het westelijke deel (125 ;NAP). Dit impliceert dat in de richting van de Oude Delft de oeverwal van een kreek moet worden gezocht.

Er werden drie oost-west georiënteerde greppels gevonden. De breedte op de bodem van de bouwput van de noordelijkste greppel was 1,9 m, die van de middelste 1,1 m. en die van de zuidelijkste 1,6 m. De afstand tussen de noordelijke en de zuidelijke greppel bedraagt 17 m. Deze afstand komt overeen met de middeleeuwse lengtemaat van 3 gaarden, dezelfde verkavelingsbreedte als is geconstateerd op het naburige IHE terrein.

Op de percelen komen kuilen gevuld met mest en sterk humeuze klei voor. Deze kuilen bevatten ook slacht- en etensafval in de vorm van dierenbotten en scherven aardewerk. Het aardewerk kan gedateerd worden vanaf de tweede helft van de 14de eeuw.

De greppels worden in het westen doorsneden door een 2½ m brede noord-zuid gerichte sloot. Deze sloot diende om het regenwater dat van

de binnenzijde van de stadswal liep op te vangen. Ten westen van deze sloot ontbreken afvalkuilen. Wel is de schone kleigrond daar sterk verrijkt met fosfaten. Deze hoge concentratie fosfaten wordt op die diepte veroorzaakt door uitspoeling van fosfaten van het aardlichaam van de stadswal. Daaruit zou kunnen worden afgeleid dat de grond waaruit deze wal bestond vooral verkregen was door het afsteken van zoden en klei uit de bovenste 50 cm van oud cultuurland, waarin zich van ouds veel fosfaten ophopen.

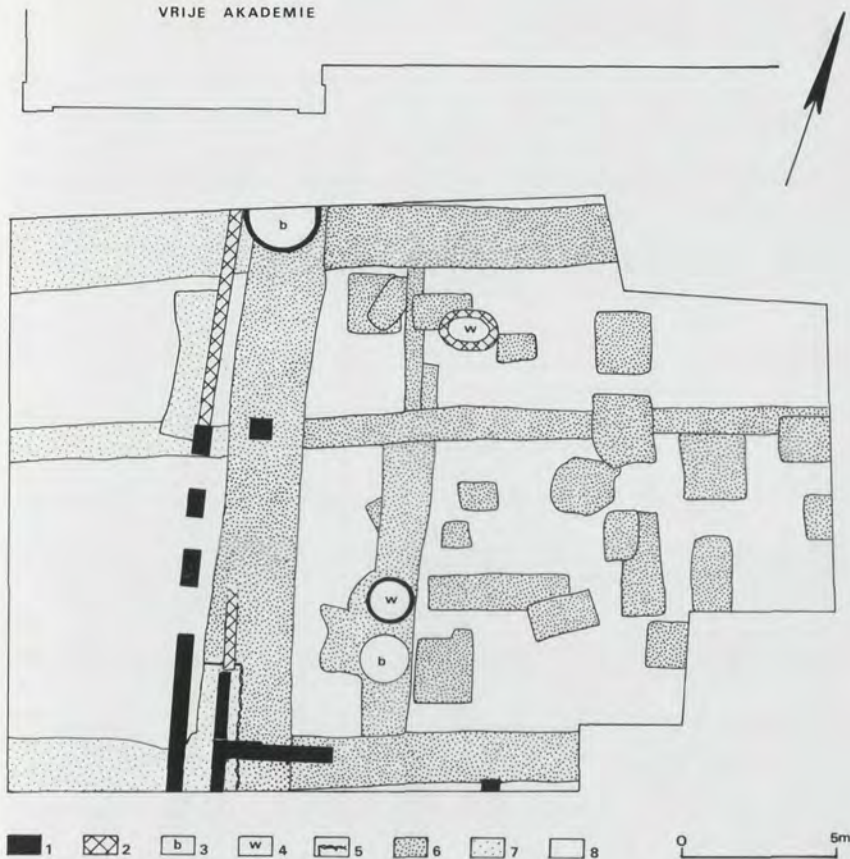
De wal heeft daarmee een andere grondsamenstelling dan die aan de oostzijde van de stad, waar ter hoogte van de St Hubertustoren is vastgesteld dat deze uit (zee)zand bestond.

Voordat het kleilichaam werd aangebracht, heeft men ter plekke eerst de greppels uitgebaggerd en met schoon zand aangevuld om verzakkingen van de wal te voorkomen. Het feit dat onder de wal afvalkuilen ontbreken, wijst erop dat de wal waarschijnlijk vlak nadat deze strook grond in 1355 bij de stad werd getrokken, werd aangelegd.

Langs de binnenrand van de wal, parallel aan de sloot, lag een 50 cm brede fundering die mogelijk als keermuur dienst deed en een platform ondersteunde dat aan de stadszijde in de wal was aangebracht. In het midden bestond de muur uit drie 1 m lange poeren (steenformaat: 26x12x5 cm) waartussen zich grondbogen hebben bevonden. De aansluitende muur ten zuiden hiervan dateert vermoedelijk uit het midden van de 15de eeuw en bestaat uit helder rode baksteen (steenformaat: 21x10x4½ cm). De onderzijde van deze muur lag op 158 ±NAP. Ten noorden van de drie poeren knikt de muur enigszins en bestaat daar uit zachte gele baksteen (steenformaat: 20x10x4½). Deze muur was tot een diepte van 121 ±NAP gefundeerd. Waarschijnlijk dateert deze muur van rond 1500.

In het zuidelijke deel van de sloot, parallel aan de stadswal, op de plek waar deze de zuidelijkste greppel snijdt, ligt de hoek van een fundering in de slootvulling (steenformaat: 21x10x4½ cm). Het is waarschijnlijk de hoek van een gebouw dat zich grotendeels uitstrekt over een gebied ten zuiden van de bouwput. Mogelijk behoorde een stukje fundering dat op 9 m afstand ten oosten ervan is waargenomen ook tot dit gebouw. Tegen de noordwesthoek is in noordelijke richting een muur op de dan inmiddels dichtgegooide slootvulling aangebouwd (steenformaat: 19x9½x4½ cm), die parallel ligt aan de fundering van het platform. De functie van deze muur is onbekend. E.e.a. impliceert dat de sloot langs de binnenrand van de stadswal in de tweede helft van de 15de eeuw al moet zijn gedempt.

Midden op het onderzochte terrein werden de resten van twee beerputten en twee waterputten gevonden. De meest noordelijke beerput dateert uit de 16de eeuw, maar de koepel ervan is in de 17de eeuw vernieuwd met ijsselsteen. In de beerputten is vrijwel geen vondstmateriaal aangetroffen.

3. Opgravingsplattegrond Westvest 11.

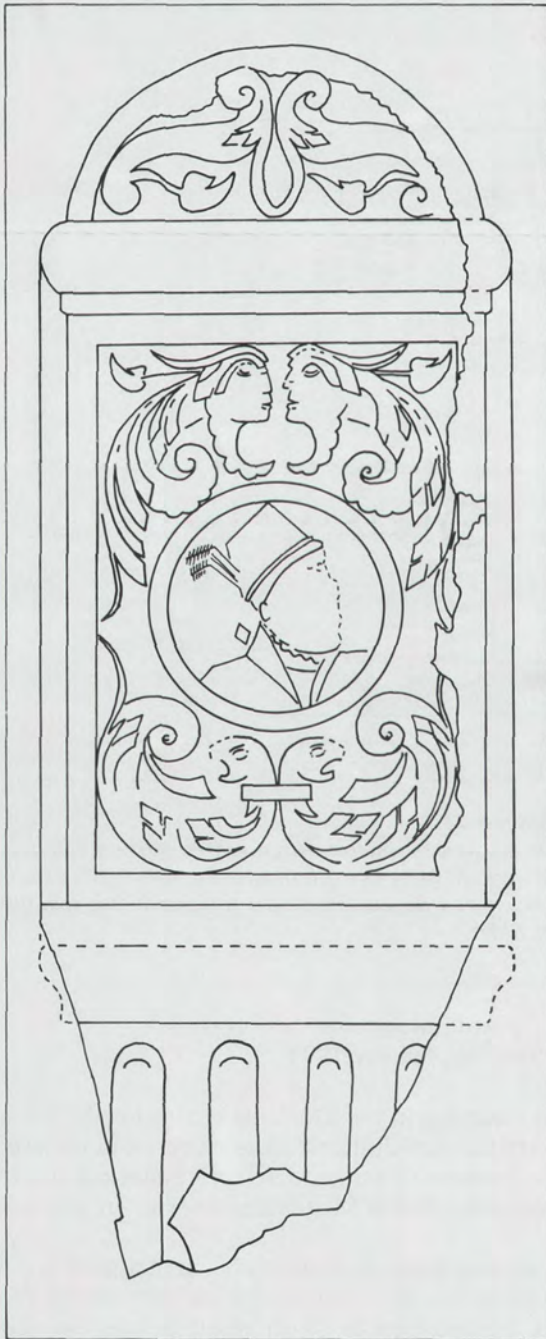
Legenda: 1. funderingen 15de eeuw; 2. funderingen en muren van na 1600; 3. beerput; 4. waterput; 5. vlechtwerk; 6. mest en/of humeuze kleivulling; 7. zandige/zavelige vulling 8. Afzettingen van de Duinkerke I transgressiefase (ca 300 v. Chr.). Tekening: E.J. Bult, SMA.

Doelenplein

laat-middeleeuws klooster, postmiddeleeuwse bebouwing
onderzoek: sectie AMA 1994 - september 1994

Bij het vernieuwen van de riolering in het Doelengebied door de firma Seignette uit Assendelft werd op verschillende locaties rondom en aansluitend op het Doelenplein muurwerk aangetroffen. Het gaat om onder meer restanten van het voormalige Maria Magdalenaklooster en het latere Doelengebouw.

In de rioolsleuf midden in de weg langs de noordzijde van het plein werd in het verlengde van de rooilijn van de oostzijde van de Verwersdijk een uitbraaksleuf aangetroffen. Op deze plek heeft een muur gestaan die oor-

4. Hardstenen stoepsteen gevonden onder de fundering van een 17de-eeuwse kelder gevonden bij het Doelenplein. Tekening: F. Semplonius, SMA.

spronkelijk het kloosterterrein van de Verwersdijk afsloot. Oostelijker, ter hoogte van de kruising met de huidige Vaandelsteeg en het verlengde van de Pluymptot, werden twee waarschijnlijk bij elkaar behorende, 60 cm brede parallel lopende funderingen aangetroffen op een onderlinge afstand van 7 m. Het steenformaat van deze muren, $21/20 \times 10 \frac{1}{2} \times 4 \frac{1}{2}$ cm, dateert deze funderingen in het midden van de 15de eeuw. Mogelijk sluit de meest noordelijke muur aan op een uitgekomen muur die naar verluid in de Vaandelsteeg over een grote afstand kon worden waargenomen. In de rioleringsleuf in het verlengde van de Pluymptot, tussen het plein en de tuin in, werden enige kisten met begravingen waargenomen. Een van de doden was met het hoofd in oostelijke richting begraven. Ook werd er nog een beerput uit omstreeks het midden van de 15de eeuw aangesneden (steenformaat: $21 \frac{1}{2} \times 10 \times 4 \frac{1}{2}$ cm).

Ter hoogte van de achtergevel van het Griekse restaurant aan de zuidzijde van het Doelenplein werd in de Pluymptot in aansluiting op de aanleg van nieuwe riolering een bodemsanering uitgevoerd onder begeleiding van het bureau De Straat Milieu-adviseurs. Daarbij werd een laat 17de-eeuwse kelder van $5,2 \times 3,2$ m aangetroffen (steenformaat: $16 \times 8 \times 4$ cm), waarvan het muurwerk tot onder het restaurant doorloopt. De vloer bestond uit ijsselsteen en was gefundeerd op een pakket daksteenpuin en brokken natuursteen, waaronder een zandstenen waterlijst en een fragment van een hardstenen stoepsteen van 17 cm dik en 30 cm breed.

Op de stoepsteen is het portret van een man met cilinderhoed afgebeeld die en profiel naar rechts kijkt. Rondom het portret zijn fantasiedieren afgebeeld, waarvan de bovenste twee mogelijk gevleugelde engelenkopjes voorstellen, de onderste twee mogelijk dolfijnen. De achterzijde van de steen is vlak. Onder het portret in de bovenzijde van de afgebroken sokkel is nog juist de bovenkant van een hartvormig 'mannelijk' wapenschild waarneembaar. Deze steen stond oorspronkelijk links van de entree van een belangrijk huis. Rechts van de deuropening stond dan een stoepsteen als tegenhanger met daarop het portret van een vrouw afgebeeld, met daaronder een ruitvormig 'vrouwelijk' schildje. Deze schildjes werden soms bewerkt met monogrammen, huismerken of initialen van de eigenaren. Beide portretten stelden de heer en vrouw des huizes voor. Op stilistische gronden lijkt deze steen te dateren uit de 16de eeuw. Voor welk huis deze stoepsteen oorspronkelijk heeft gestaan, is helaas onbekend. Onder de ijsselstenen vloer kwam een beerput tevoorschijn (steenformaat: $19 \times 10 \times 4 \frac{1}{2}$ cm) die grotendeels met zand was afgevuld. Alleen onderin werden enkele fragmenten van een bierkruik met een tinnen deksel gevonden, afkomstig uit het Duitse Westerwald, die uit het laatst van de 17de eeuw dateert.

Rietveld 54-58

laat-middeleeuwse en postmiddeleeuwse bewoning
onderzoek: sectie AMA en OWD augustus - november 1994

Tijdens her- en nieuwbouw aan het Rietveld werden de funderingen van twee panden onderzocht. Het onderzoek was mogelijk dankzij de bereidwillige medewerking van architectenbureau CEPEZED en de eigenaars van het pand, familie Blokland-Mensch.

Het Rietveld behoort tot het stadsdeel dat in 1355 stadsrechten verkreeg. Voor de bouw van de huizen heeft men het oorspronkelijk maaiveld (ca 140 ±NAP) met mest en bagger tenminste 70 cm opgehoogd. In deze ophogingslagen kwam laat-14de eeuws aardewerk voor waaruit kan worden afgeleid dat de eerste huizenbouw op zijn vroegst rond 1400 plaats vond. In totaal is de bouwgeschiedenis van de panden in vijf perioden verdeeld, waarvan iedere periode zo mogelijk in twee fasen werd opgesplitst.

In periode I werden de huizen van aanvang af met een stenen fundering gebouwd. Het meest westelijke pand dat het meest uitgebreid kon worden onderzocht, was 9 m lang en 5,2 m breed (steenformaat: 24/22x11x5½/5 cm). Het oostelijke pand, dat minder diepgaand kon worden onderzocht, was 8,6 m lang en 6,4 m breed (steenformaat: 23/22x11x5 cm). Op grond van de baksteenformaten en de ouderdom van de tot de oudste bewoning gerekende vondsten dateren beide huizen van vlak na de ophoging, uit ongeveer 1400.

De huizen hadden elk een eigen zijmuur waartussen zich een ozendrop bevond. Beide woningen hadden aanvankelijk een ongedeelde ruimte op de begane grond. Hierin bevond zich los van de zijmuur een aparte muur waartegen een stookplek lag. Mogelijk werden deze stookplekken als oven gebruikt door een smid, hoewel slakken die tot deze periode gerekend kunnen worden ontbreken. Het loopvlak bevond zich op 60 à 70 ±NAP.

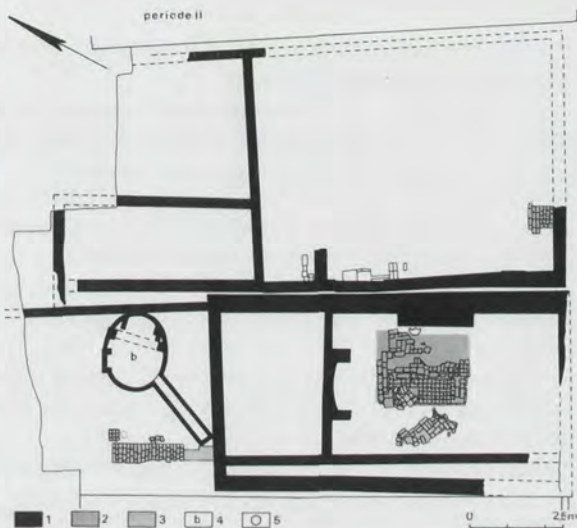
In periode II die aanvangt in de tweede helft van de 15de eeuw, werd de ruimte in het westelijke pand in tweeën gedeeld door een brandmuur met schouw (steenformaat: 21/22x11x5 cm). Langs de westelijke zijmuur werd een smalle gang over de hele lengte van het huis gemaakt. Midden in de voorruimte lag een rechthoekige bakstenen werkvloer van 2,4x2 m op ongeveer 40 cm ±NAP. Achter het huis werd een beerput aangelegd waarin aardewerk werd aangetroffen uit de tweede helft van de 15de eeuw en de eerste helft van de 16de eeuw.

Een belangrijk moment in de bouwgeschiedenis van beide huizen was de stadsbrand van 1536. Volgens het schilderij van de stadsbrand lagen beide panden in het gebied dat door het vuur volledig in de as werd gelegd. Dit lijkt door de gegevens van de opgraving te worden bevestigd. Eén argument daarvoor wordt geleverd door de vroegtijdige beëindiging van het gebruik van de beerput in het westelijke pand. Ook de toegepaste baksteenformaten spreken dit niet tegen terwijl uit bouwhistorische details van de latere achtergevel van het westelijke pand blijkt dat in het midden van de 16de eeuw de panden naar achteren werden uitgebreid nadat eerst alle muren van beide panden tot op de funderingen waren afgebroken.

5. Rietveld 54-56. Reconstructie van de opgravingsplattegrond in de periode II.

Legenda: 1. fundering fase a; 2. bakstenen of plavluizen vloeren fase a; 3. bakstenen of plavluizen vloeren fase b; 4. beerput; 5. ingegraven pot.

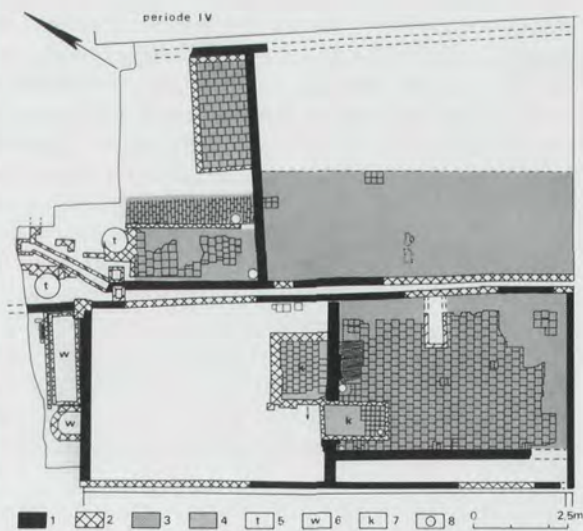
Tekening: E.J. Bult/H.A. Robbers, SMA.

6. Rietveld 54-56. Reconstructie van de opgravingsplattegrond in de periode IV.

Legenda: 1. fundering fase a; 2. fundering fase b; 3. bakstenen of plavluizen vloeren fase a; 4. bakstenen of plavluizen vloeren fase b; 5. tonput; 6. waterput; 7. kelder; 8. ingegraven pot.

Tekening: E.J. Bult/H.A. Robbers, SMA.

In periode III nam de lengte van het westelijke pand toe tot 13 m (steenformaat: 18x9x4,5 cm). Het voorvertrek werd voorzien van een plavuizen vloer (formaat: 16x16x2½/3 cm) op 27 ±NAP. De beerput werd vervangen door een nieuw exemplaar op het achtererf. Deze put werd op de opgraving niet aangetroffen, maar is in het begin van de zeventiger jaren al gelegd [Vriendelijke mededeling Th. van Halderen]. Achter de brandmuur werd in een latere fase een ondiepe kelder gemaakt (50 cm ±NAP).

Op de vloer lagen zandstenen plavuizen van 26x26x4 cm op een vlijlaag van zand en metaalslakken.

In het noordelijke pand werd de vloer, gelegen op ca. 40 cm ±NAP, eveneens voorzien van plavuizen (formaat: 16x16x3 cm). Een in de grond ingegraven houten vat deed dienst als beerput.

In periode IV werd in de loop van de eerste helft van de 17de eeuw in het westelijke pand de haardplek versterkt door daktegels op hun kant in de grond te plaatsen. Naast de haard was een grote aspot ingegraven. De plavuizen vloer in het voorvertrek (formaat: 21x21x2½/3 cm) en in de kelder achter de brandmuur (formaat: 16x16x2½/3 cm) werden opgehoogd tot ongeveer 20 ±NAP. Aan het einde van de 17de of het begin van de 18de eeuw werd er een kelderkast gemaakt in de (deels) afgebroken schouwmuur. De vloer en de wanden van deze kast werden bekleed met delfts blauwe tegels.

Achter het huis werd een rechthoekige, met geglazuurde plavuizen beklede waterkelder van ijsselsteen ingegraven waarin het hemelwater werd opgevangen.

Ook in het oostelijke pand werd omstreeks 1600 de plavuizen vloer opgehoogd tot 24 ±NAP. Achter het huis werd een keuken aangebouwd (steenformaat: 18x9x44 cm) met een plavuizen vloer en een rechthoekige kelder. Er tussenin bevond zich een straatje van baksteen (formaat: 18x9x4 cm). Achter de keuken dienden twee ingegraven houten vaten als beerput. Regenwater werd in twee zinkputten opgevangen en per goot afgevoerd naar een plek buiten het onderzochte terrein.

In periode V is de brandmuur uit het westelijke pand verdwenen en ontstond er één grote benedenruimte. De haard werd verplaatst naar de oostelijke zijgevel in de voormalige achterkamer. Wel bleef de kelderkast nog gehandhaafd. Op de westelijke kastmuur sloot een nieuwe gangmuur aan, die was doorgetrokken tot aan de achtergevel. De voordeur bevond zich in het midden van de voorgevel. De gegevens voor deze periode zijn voornamelijk ontleend aan het bouwhistorisch onderzoek dat voor de sloop werd uitgevoerd. De situatie bleef gehandhaafd tot de sloop in 1994. Het oostelijke pand was al in het midden van deze eeuw afgebroken.

Paardenmarkt

postmiddeleeuwse kademuur

onderzoek: sectie AMA, september- oktober 1994

Bij rioleringswerkzaamheden op de Paardenmarkt door de firma Seignette uit Assendelft werd over vrijwel de gehele lengte van de Paardenmarkt de oostelijke kademuur van de in 1914 dichtgegooide Lakengracht verwijderd. Deze gracht was na de kruithuisontploffing van 1654 in noordelijke richting doorgetrokken tot aan de Kantoorgracht.

De brokstukken kademuur waren aan de basis 110 cm breed en nog ge-

7. Uitgetrokken kademuur van het verlengde deel van de Lakengracht voor het voormalige Artilleriemagazijn op de Paardenmarkt. Foto: E.J. Bult, SMA.

middeld 115 cm hoog. Hogerop versmalde de muur zich tot 38 cm breed. De kademuur was gemetseld uit ijsselsteen (17x9x4 cm). Aan de waterzijde was de muur vlak, aan de landzijde kwamen twee versnijdingen voor. Onderzoek ter hoogte van de affuitenloods van het voormalige Artilleriemagazijn heeft geen sporen opgeleverd van de kapel van het voormalige Clarissenklooster, waarvan bij archeologisch onderzoek op het militaire complex in 1988 wel de zijmuren werden gevonden. Deze muren liepen onder de rooilijn door in de richting van deze gracht. Mogelijk lag de westmuur van de kapel meer in oostelijke richting, tussen de Lakengracht en de rooilijn in.

Bij het graven van een nieuw riool voorlangs de rij huizen aan de zuidzijde van de Paardenmarkt werd juist ten oosten van huisnummer 25 een beschoeiing waargenomen. Ten westen ervan komen puin en bagger voor, die wijzen op een sloot of gracht. Op 75 cm ten westen van huisnummer 27 werd een 70 cm brede muur van ijsselsteen (steenformaat: 18x7x4 cm) gevonden waarin blokken natuursteen waren gemetseld. Deze muur zou het bruggehoofd kunnen zijn dat de tegenhanger is van het bruggehoofd dat in 1981 is opgegraven en dat toegang gaf tot het omgrachte Nieuwe Doelengebouw, dat met grachten was omgeven. Opvallend is wel dat een westelijke muur van dit tweede landhoofd niet werd teruggevonden, evenmin als de daarvoor liggende gracht.

In het rioolsleuf voorlangs de huizen langs de westzijde van de Paardenmarkt werden nabij de Doelenstraat muren in kaart gebracht die hebben toebehoord aan een pand dat op de scheiding stond van de Oude en Nieuwe Doelen, zoals is weergegeven op de kaart van Blaeu uit 1649. De westmuur van het gebouw springt 30 cm uit ten opzichte van de noordelijke gevellijn van de Doelenstraat. Hieruit blijkt dat de situatie ter plekke na de kruithuisontploffing zal zijn veranderd. Het steenformaat van de 40 cm brede muur bedraagt 20x9x4½ cm. Tegen de noordzijde van deze muur werd nog een restant van een beerput (steenformaat: 18x9x4 cm) teruggevonden. Er bevonden zich geen vondsten in deze put, die overigens slechts half was volgegraakt. Dit kan wijzen op een kortstondig ge-

bruik, bijvoorbeeld omdat deze put werd aangelegd vlak voor de ontplofing. De overige muren in het rioolsleuf zijn van 17de-eeuwse ijsselsteen gemetseld. Onder andere werden een waterkelder, een waterput en nog een beerput in meer noordelijke richting aangetroffen. Ter hoogte van waar de rij huizen langs de zuidelijke rand van de Paardenmarkt staan, werd een oost-west gerichte muur van rode steen (formaat: 18x8x4 cm) aangetroffen. Ten noorden en ten oosten ervan werd weer puin aangetroffen, wat erop wijst dat daar weer een gracht of sloot heeft gelopen. Mogelijk is dit de westelijke sloot geweest die de Nieuwe Doelen heeft begrensd.

Doelentuin

laat-middeleeuws klooster en postmiddeleeuwse bebouwing
onderzoek: sectie AMA, OWD november 1994

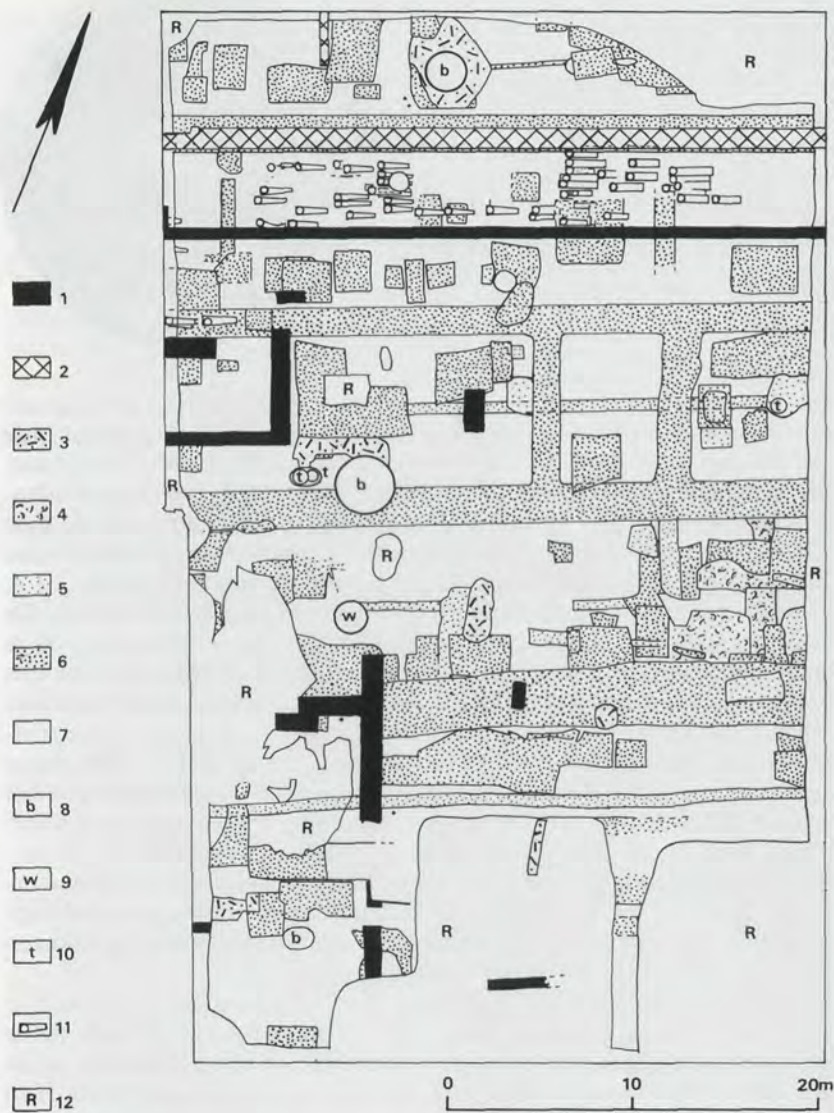
Bij de aanleg van een parkeergarage werd tijdens de ontgraving van de 60 x 35 m grote bouwput archeologische onderzoek verricht. Dit onderzoek werd mogelijk gemaakt door bouwmaatschappij Van Oosten & De Vette B.V. en aannemersbedrijf Van Schie.

Het terrein bevond zich achter de kapel van het voormalige Maria Magdalenaklooster, dat in 1450 al bestond. Het gebouwencomplex fungeerde tot 1566 als nonnenklooster, waarna het tot 1653 nog als Gasthuis diende voor de opvang van pestpatiënten. Daarna werd het terrein benut als Stadsdoelen met bijbehorende schietbanen.

Tot de teruggevonden resten behoren grondsporen zoals mestkuilen en sloten, enkele uitgebroken funderingen, enkele reeds gelegeerde beerputten, waterputten, alsmede een begraafplaats.

Er tekenden zich twee slootssystemen af. Tot het oudste systeem behoren twee smalle, oost-west georiënteerde greppels die gevuld zijn met vuile klei. Vondsten ontbreken erin. De onderlinge afstand tussen deze greppels bedraagt bijna 22 m. Dit perceleringssysteem gaat vooraf aan de tijd dat het terrein tot de stad behoorde en nog tot weiland of bouwland diende. Het moet derhalve dateren uit de periode van vóór 1355.

Van het tweede greppelsysteem zijn 5 sloten teruggevonden die parallel lopen aan het eerste greppelsysteem. Ze zijn aan de basis gemiddeld 2 m breed en overwegend met mest en huisafval gevuld. Hun onderlinge afstand bedraagt 10 m. De in de greppels aanwezige vondsten dateren vanaf de tweede helft van de 14de eeuw, de tijd waarin dit gebied bij de stad werd getrokken. Het is opvallend dat het jongere greppelsysteem zich niets aantrekt van het oudere systeem. Klaarblijkelijk is het terrein toen het bij de stad werd getrokken opnieuw verkaveld. Ook bij het onderzoek aan de Nieuwe Langendijk is geconstateerd dat de breedte van een oost-west georiënteerde perceelsloot 10 m uit de rooilijn van de eerste bebouwing lag. Klaarblijkelijk is dat de maatvoering geweest die in het oostelijke stadsdeel werd gehanteerd bij het uitzetten van het terrein.

8. Doelentuin. Opravingsplattegrond van een deel van het voormalige Maria Magdalenaklooster.

Legenda: 1. funderingen voor 1600; 2. funderingen 17de eeuw; 3. puin en vuile grond; 4. mortel en humeuze klei; 5. vuile klei; 6. mest- en humeuze klei; 7. afzettingen van de Duinkerke I transgressiefase (ca 300 v.Chr.); 8. beerput; 9. waterput; 10. tonput; 11. grafkist; 12. recente verstoring. Tekening: E.J. Bult/ F. Semplonius, SMA.

9. Doelentuin. Pelgrimsinsigne van zilvere witte bijenwas, uitgegeven in Rome in 1484 of 1485. Foto: Fotobureau F. Nijs Delft.

Op de percelen komen mestkuilen voor waarvan het daarin aanwezige afval eveneens dateert vanaf het einde van de 14de eeuw. Een opvallende vondstgroep is het grote aantal teenkootjes en middenhands- en middenvoetsbeenderen van schapen dat in enkele afvalkuilen is teruggevonden. Deze beenderen wijzen op verwerking van schapenvachten waaraan men na het afstropen van de huid de onderpoten liet zitten. De schapehuiden werden mogelijk gebruikt voor de vervaardiging van perkament.

Uit de kloostertijd dateren enige funderingen en uitgebroken muren. De oriëntatie van deze funderingen is parallel aan het slotensysteem of ze staan daar haaks op. Duidelijke bouwplattegronden tekenden zich niet af, maar wel is duidelijk dat de bebouwing zich vooral in de westelijke helft van het terrein concentreerde. Er zijn twee funderingen aangetroffen die zich over de hele breedte van de bouwput uitstrekten. De oudste fundering was een uitbraaksleuf waarin bakstenen voorkwamen met het formaat $22 \times 10\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ cm. De jongste fundering lag bovenop een slootvulling, getuige de resterende uitbraaksleuf (steenformaat: $? \times 9 \times 4$ cm). Het is niet duidelijk of deze muur tot de (late) kloosterperiode moet worden gerekend, of tot de periode van de Stadsdoelen. Laatstgenoemde optie is het meest waarschijnlijk, omdat de uitbraaksleuf enkele grafkisten oversnijdt die tot de kloosterperiode behoren.

Het grafveld telde ongeveer 100 kisten. Deze kisten waren veelal met zijn zessen naast elkaar begraven tussen de uitbraaksleuf van de oude muur en de met mest opgevulde greppel. Er waren soms vijf à zes kisten op elkaar gestapeld. In vrijwel alle kisten werden vrouwen aangetroffen. Hun hoofd was steeds naar het westen gericht en de voeten naar het oosten. Onder hun hoofd lag vaak een baksteen (steenformaat: $20/19 \times 9 \times 4$ cm) die tot hoofdkussen diende. De handen waren nagenoeg steeds beide devoot op elkaar op de buik geplaatst. Vele vrouwen hadden bovendien een bosje takken in hun handen meegekregen. Een apart liggende groep graven bevatte ook enkele mannen- en kinderskeletten. Onduidelijk is of de bijzettingen in een (klooster)gang hebben plaatsgevonden, of op een strook grond tussen de muur en een erfscheiding ter plekke van de grep-

pel ten oosten ervan. Een opvallende vondst in één vrouwengraf was een pelgrimsinsigne van zuivere witte bijenwas, die in een omhulsel van metaal met een bevestigingssoog was vervat en waarschijnlijk aan het doods-kleed genaaid zat. Het insigne stelt Het Lam Gods voor en is voorzien van het randschrift: 'AGNIVS DEI QVI.TOLLIS.PECC.' en aan de keerzijde van het randschrift: 'INNOCEN.VIII.PONTMA.AN.PRI.' Hieruit blijkt dat het pelgrimsinsigne in Rome door Paus Innocentius VIII is uitgegeven in het eerste jaar van zijn regering, dat wil zeggen tussen 29 augustus 1484 en 29 augustus 1485.

Bij het nazoeken van de stort uit de bouwput met behulp van een metaal-detector [het onderzoek met de metaaldetector werd uitgevoerd door Mart Hoffman] zijn overigens nog meer pelgrimsinsignes tevoorschijn gekomen. Het betreft een exemplaar van St. Servatius, patroonheilige van Maastricht, een bloem in een zespuntige ster, en een letter F die mogelijk op de heilige Franciscus sloeg, daar het Maria Magdalenaklooster tot de orde der Franciscanen behoorde.

Gebruikte afkortingen

±NAP: ligging onder Normaal Amsterdams Peil

+NAP: ligging boven Normaal Amsterdams Peil

OWD: Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft

AMA: Sectie Algemene Zaken, Monumenten & Archeologie van de afdeling Bouw- en Woningtoezicht van de Dienst Stadsontwikkeling Delft.

Literatuur:

Beuningen van, H.J.E. & A.M. Koldewey, 1993: Heilig en Profaan. 1000 Laat-middeleeuwse Insignes uit de collectie H.J.E. van Beuningen, *Rotterdam Papers VIII*. Cothen.

Brouwer, H.C., 1979: De verdwenen kloosters uit de Delftse binnenstad, in: I.V.T. Spaander & R.-A. Leeuw (red.), *Delft, cultuur en maatschappij tot 1572*. Delft, blz. 54-59.

Brouwer, T., 1985: *Stoepen, stoepalen, stoephekken*. Zutphen.

Bult, E.J., 1992: *IHE bloeit op een beerput. Archeologisch onderzoek tussen Oude Delft en Westvest*. Delft.

Bult, E.J., 1993: Archeologische kroniek van Delft, juni 1991- augustus 1992, in: *Delfia Batavorum Jaarboek 1992*, blz. 145-162.

Bult, E.J., 1994: Archeologische kroniek van Delft, september 1992-juni 1993, in: *Delfia Batavorum Jaarboek 1993*, blz. 77-88.

Haafden, C.J. van, 1987: *Nieuwe Langendijk Delft. Bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van de panden 22 t/m 28*. Delft.

Knook, H.C., 1988: Bouwhistorisch bodemonderzoek op de Paardenmarkt te Delft, mei 1981, in: H.L.Houtzager ea.(red.), *Kruit en krijg. Delft als bakermat van het Prins Maurits Laboratorium TNO*, Amsterdam, blz. 89-106.

Weve, W.F., 1989: *Het Doelenkwartier. Provisorische morfologische atlas*. Delft, onuitgegeven manuscript.

Wijnhandel Van Dorp bv

Ter gelegenheid van 'Delft 750 jaar'
selecteerde wijnkelders Van Dorp b.v. voor U
drie wijnen, die voorzien werden van unieke
Delft-etiketten naar aquarellen van de
kunstenares Loes Kouwenhoven.

Wijnhandel
Van Dorp BV
Oude Delft 205a
2611 HD DELFT

tel. 015-213 4420

Nieuwe straatnamen in Delft in 1995

Dr P.C.J. van der Krogt

Beekpad

Voordijkshoorn (1402) Ecodus

Rbsl. 26 januari 1995

Zie Waterloop.

Clara van Sparwoudestraat

Vrijenban (1206) Biesland

Rbsl. 7 januari 1970; uitbreiding van het bereik op 26 oktober 1995.

Computerlaan

Wippolder (2807) Delftech-Noord

Rbsl. 26 oktober 1995

Van Dale (11de druk) geeft van dit in onze samenleving onmisbaar geworden apparaat de volgende omschrijving: 'compu'ter (Am.), m. (s), 1. rekentuig, in het bijz. automatische elektronische rekenmachine: *een computer is pas interessant als je er logica mee kunt bedrijven* (G. Krol); - ook: rekenmachine voor het verwerken van gegevens, b.v. voor vuurleiding; - 2. elektronische machine voor het automatisch verwerken van (grote hoeveelheden) gegevens.'

Crommelinlaan

Schieweg (2700) Hooikade

ca. 1847; Rbsl. 26 januari 1995 opnieuw vastgesteld voor iets gewijzigd verloop.

Crommelinpad

Schieweg (2700) Hooikade

Rbsl. 26 januari 1995

Crommelinplein

Schieweg (2700) Hooikade

Rbsl. 26 januari 1995

Delftechpark

Wippolder (2807) Delftech-Noord

Rbsl. 26 oktober 1995

De naam 'Delftech' is een samentrekking van 'Delft' en 'technologie'. Het Delftechpark is een bedrijventerrein, waarin bedrijven worden gehuisvest die een grote mate van affiniteit hebben met geavanceerde elek-

tronische (computer) processen.

De straatnamen in deze buurt hebben een relatie met de opzet en inrichting van dit specifieke terrein: Delftechpark, Computerlaan en Elektronicaweg.

Doelenplein

Binnenstad (1103) Centrum-Oost

Rbsl. 26 januari 1995, naamswijziging gedeelte Verwersdijk

Doelentuin

Rbsl. 26 januari 1995

Het Doelenplein is gelegen aan de oostzijde van de Verwersdijk voor het voormalige theater Doelen. Oorspronkelijk was dit plein het voorplein van de Nieuwe Doelen, die daar ter plaatse aangelegd waren na de buskruitramp van 1654. Na diverse andere gebruikers werd het in 1831 in gebruik genomen als theater, de Stads Doelen. Nadat het oude gebouw in 1904 vervangen was door een nieuw werd dit in 1926 en 1927 verbouwd tot bioscoop, de Doelen Kino. Na een verdere grondige verbouwing in de jaren '60 werd het gebouw in 1988 gesloopt. Het officieel naamloze plein ervoor was aanvankelijk aan de grachtzijde door een muur afgesloten, terwijl erop nog tot 1959 een vrijwel onherkenbaar verbouwd restant van de kapel van het Sint-Maria Magdalenaklooster stond. Na afbraak daarvan was er sprake van een plein voor de Doelen, dat in de volksmond al snel Doelenplein gedoopt werd. Deze naam werd echter eerst in 1995 officieel. Tegelijkertijd is toen de opnieuw ingerichte tuin, die tussen de Doelen en de Raam gelegen was, van de naam Doelentuin voorzien.

Elektronicaweg

Wippolder (2807) Delftech-Noord

Rbsl. 26 oktober 1995

Elektronika is een onderdeel van de elektrotechniek dat zich bezighoudt met het transport van vrije elektronen. De computer is een van de bekendste voorbeelden van apparatuur die werkt met vrije elektronen.

Engelsestraat

Schieweg (2700/01) Hooikade/Bedr. Zuideinde

Rbsl. 31 maart 1926; naam verplaatst 26 januari 1995

De straat is destijds aangelegd naast het *Engelsch Kerkhof*, een plein tussen de Van Leeuwenhoeksingel en Hooikade dat bij de aanleg van de Prinses Irenetunnel verdwenen is. Dit plein was de voormalige begraafplaats van de Engelse lakenhandelaars in Delft. Bij de naamgeving van de Engelsestraat merkte het raadslid W.C. Mandersloot op dat 'het gemeentebestuur de nagedachtenis der eenige eeuwen geleden alhier begraven Engelschen in eere houdt met drie boomen en eene benzinepomp. Het Engelsch Kerkhof kan niemand herkennen. De herinnering daaraan blijft dan tenminste eenigszins bestaan door den naam van deze straat.' Sedert

de aanleg van de Prinses Irenetunnel was de straat nauwelijks herkenbaar, terwijl na afbraak van de bedrijfsgebouwen aldaar ze geheel verdween. In 1995 is om de historische naam te behouden, de naam Engelsestraat gegeven aan een nieuw aan te leggen straat langs de spoorlijn, grotendeels op de plaats van het Spoorbaanpad.

Groenlandsepad

Vrijenban (1206) Biesland

Rbsl. 26 oktober 1995

Nieuw fietspad aangelegd op de plaats van de voormalige Groenlandselaan ten oosten van de Stalpaert van der Wieleweg.

Huyterhof

Binnenstad (1104) Centrum

Rbsl. 26 oktober 1995

Zes nieuwe huizen aan een pleintje in de Huyterstraat konden niet aan deze straat geadresseerd worden zonder de bestaande huisnummering te wijzigen. Wegens de herkenbaarheid en de vindbaarheid in de Huyterstraat kreeg het pleintje de naam Huyterhof.

Het Engelsch Kerkhof (de groep bomen) en de constructiewerkplaats begin deze eeuw. Door de aanleg van de Prinses Irenetunnel en de bouw van een volledig nieuwe Constructiebrug is de situatie thans onherkenbaar veranderd (foto: GAD).

Kandelaarbrug

Ruiven (2902) Ackersdijk en gemeente Rotterdam

Rbsl. 26 oktober 1995

Brug over de Delftse Schie bij de buurtschap De Zweth. De brug is genoemd naar de buurtschap De Kandelaar, die aan de westzijde van de Schie in de gemeente Rotterdam ligt. In het begin van de 17de eeuw was hier de herberg 'De Candelaar' gelegen. De naam herinnert aan de 'kandelaar' die hier vroeger stond ter verlichting van de schepen die in het donker afmeerden (Uit: J. Okkema (red.), *De straatnamen van Rotterdam*. Rotterdam, 1992).

Landschapstraat

Voordijkshoorn (1402) Ecodus

Rbsl. 26 januari 1995

Straat in Ecodus, waar alle namen ontleend zijn aan natuur en milieu. Het landschap is de landelijke omgeving voor zover men die met één blik overziet.

Meerpad

Voordijkshoorn (1402) Ecodus

Rbsl. 26 januari 1995

Zie Waterloop.

Oceanpad

Voordijkshoorn (1402) Ecodus

Rbsl. 26 januari 1995

Zie Waterloop.

Oogstlaan

Voordijkshoorn (1402) Ecodus

Rbsl. 26 januari 1995

Straat aangelegd op de plaats waar voorheen een volkstuincomplex gelegen was. De naam herinnert aan het vorige gebruik van de grond.

Rivierpad

Voordijkshoorn (1402) Ecodus

Rbsl. 26 januari 1995

Zie Waterloop.

Schieweg

vermeld omstreeks 1500 als *Schyewech*; gewijzigd rbsl. 30 juni 1965 en 25 oktober 1984; gedeeltelijk gewijzigd in Kleveringweg 25 juni 1987, dit gedeelte wederom Schieweg 26 januari 1995; noordelijkste stukje (30 m lang) gewijzigd in Zuideinde 26 oktober 1995.

Van Hasseltplein

Buitenhof (2507) Verzetsstrijdersbuurt

Rbsl. 27 oktober 1994, gecorrigeerd vastgesteld 26 januari 1995

Vesteplein

Binnenstad (1109) Zuidpoort

Rbsl. 26 januari 1995

Plein voor het nieuwe stadstheater, dat na een daartoe uitgeschreven prijsvraag de naam 'De Veste' kreeg, naar de ligging 'In de Veste'. De naam van het plein is daaraan ontleend.

Vlietpad

Voordijkshoorn (1402) Ecodus

Rbsl. 26 januari 1995

Zie Waterloop.

Waterloop

Voordijkshoorn (1402) Ecodus

Rbsl. 26 januari 1995

Hoofdstraat in het deel van Ecodus, waar de namen ontleend zijn aan waterlopen en watervlakten. De Waterloop is de toegangsweg tot deze buurt. De naam herinnert ook aan De Kringloop, de hoofdweg van een ander deel van Ecodus. De zijstraat heet Zeestraat. Verder zijn er de niet voor auto's toegankelijke paden: Rivierpad, Oceaanpad, Vlietpad, Meerpad en Beekpad.

Weeshuisplaats

Binnenstad (1106) Centrum-Zuidwest

Rbsl. 20 juli 1995

De straat is gelegen ten noorden van het voormalige Barbaraklooster dat van 1579 tot 1910 als weeshuis in gebruik was.

Zaaihoek

Voordijkshoorn (1402) Ecodus

Rbsl. 26 januari 1995

Straat aangelegd op de plaats waar voorheen een volkstuincomplex gelegen was. De naam herinnert aan het vorige gebruik van de grond.

Zeestraat

Voordijkshoorn (1402) Ecodus

Rbsl. 26 januari 1995

Zie Waterloop.

Zuideinde

Schieweg (2700/01) Hooikade/Bedr. Zuideinde

Rbsl. 26 oktober 1995, verlenging met ca. 30 m ten koste van de Schieweg

Zuidergracht

Binnenstad (1107/09) In de Veste/Zuidpoort

Rbsl. 26 oktober 1995

Voor de adressering van de woonboten was het noodzakelijk dat de gracht langs de Zuiderstraat van een officiële naam voorzien werd. De naam Zuidergracht lag daarbij voor de hand.

Publikaties over Delft en Delvenaren 1995

geselecteerd en verzorgd door J.A. Meter, bibliothecaris G.A. Delft

Inleiding

De Gemeentelijke Archiefdienst Delft beheert behalve archieven en een collectie beeld- en geluidsmateriaal ook een bibliotheek. Laatstgenoemde verzameling omvat ruim 30.000 banden op het gebied van de algemene geschiedenis, de geschiedenis van Delft (in ruime zin), het Huis van Oranje Nassau en de Naundorff-kwestie. Door een actief aanschafbeleid wordt geprobeerd een representatief beeld te geven van wat er in en over Delft werd en wordt gepubliceerd. Aanwezige publikaties worden niet uitgeleend maar zijn, afhankelijk van hun conditie of aard, raadpleegbaar in de studiezaal van de Archiefdienst.

Hieronder volgt een selectie van de publikaties welke in 1995 zijn ingevoerd in het geautomatiseerde bibliotheekssysteem. Criteria om publikaties in dit overzicht op te nemen zijn:

- onderwerp: (de geschiedenis van) Delft of Delftenaren; fictie vervaardigd door inwoners van Delft;
- vorm: zelfstandig verschenen publikaties; artikelen of onderdelen uit grotere publikaties met een eigen titel;
- jaar van uitgave: vanaf 1990;
- aanwezigheid van de publikatie bij de bibliotheek van de G.A. Delft.

Niet opgenomen zijn:

- algemene periodieke uitgaven van Delftse instellingen of verenigingen;
- publikaties van de T.U. Delft over technische onderwerpen.

De opgenomen publikaties zijn te vinden onder de naam of namen van maximaal drie hiervoor verantwoordelijke personen of instellingen (auteurs, samenstellers, uitgevers). Onder de naam van de eerste in de publikatie genoemde verantwoordelijke vindt u de complete titelgegevens. Bij de naam van een eventuele tweede of derde verantwoordelijke vindt u een verwijzing naar de eerstgenoemde.

Mocht u publikaties kennen welke aan voornoemde criteria voldoen maar niet in dit overzicht voorkomen, dan zou ik het op prijs stellen wanneer u mij daarvan op de hoogte wilt stellen. Ik zou het ook zeer waarderen wanneer auteurs over Delftse onderwerpen een exemplaar (of overdruk) van hun publikatie willen afstaan aan de bibliotheek van de Archiefdienst.

Mocht u vragen of opmerkingen hebben naar aanleiding van dit overzicht of andere bibliotheekzaken, dan houd ik mij aanbevolen. U kunt mij op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag tussen negen uur en half vijf telefonisch bereiken bij de G.A. Delft onder telefoonnummer 260.2350.

Publikaties

Mag het 'n beetje scherper, alstublieft? : beelden van Bouwkunde Delft/ [samenst. **Herman Albers** ; red. Herman Albers ... et al. ; foto's Jan Kapenberg ... et al.]. - Delft : Faculteit der Bouwkunde, TU Delft, 1991. - 227 p. : ill. ; 25 cm. - Liber amicorum, uitg. bij het afscheid van H. Albers als beheerder AVM bij de faculteit der Bouwkunde. - ISBN 90-9004785-9.

Bevat o.a. bijdragen over gebouw en inventaris, onderwijs en onderzoek, en een alfabetisch overzicht van de hoogleraren over de periode 1864-1991.

Algemene Stichting voor Ouderen 'Abtswoude' zie: Daalen. A.P.A. van

De kaart van het Hoogheemraadschap van Delfland van Kruikius / [**Frans W. Assenberg**]. - [5] p. : ill. ; 30 cm. - In: Midden-Delfkrant ; nr. 86 (okt. 1995). - Samenvatting van een deel van de door C. Postma geschreven inleiding bij de in 1977 verschenen herdruk van de kaart.

De moffenhoer : 'met oranje verf krijgt ze een hakenkruis op haar kale schedel gekladderd' / [**Hans Auer**]. - In: Panorama ; vol. 82 (1995) 19 (4-11 mei), p. 50-53. - [4] p. : ill. ; 29 cm.

Artikel over de afrekening met een 'moffenhoer' in de Indische buurt.

OD 95 : historische rubriek / samengest. door **H. Baudet**, J.H. Makkink en H.J.A. Duparc. - Delft : T.U.D., [199?]-... - .. afl. : ill. ; 30 cm. - In: Delft integraal : wetenschappelijk onderzoek aan de TU Delft.

De Delftse ambachtsheren van Voorburg / **Joop de Beer**. - [8] p. : ill. ; 23x23 cm. - In: Historisch Voorburg : tijdschrift van de Historische Vereniging Voorburg ; vol. 1 (1994) nr. 1, p. 8-15.

Van sept. 1615 t/m okt. 1828 was het ambacht Voorburg eigendom van Delft. De opeenvolgende ambachtsheren van Voorburg waren (tevens) burgemeester van Delft.

Zicht op de Delftse samenleving : eindrapport / **M.J.M. van den Berg** en A.M.M. Sprinkhuizen. - Utrecht : Universiteit van Utrecht. FSW/ASW. Projectgroep Stad en Staat, 1993. - 252 p. : tab. ; 31 cm. - Lit. opg.: p. 249-252.

Koning Willem II en de verdediging van Nederland (1840-1849) / **W. Be-**

vaart. - [27] p. : ill. ; 23 cm. - In: Jaarboek ... Vereniging 'Oranje-Nassau Museum' ; 1994, p. 92-118.

Bijl, E. zie: Hilkhuijsen, J.

Blankert, A. zie: Wheelock Jr., A.K.

Niet met de stroom mee... : een bedrijfsmonument voor de jaren 1940-1945 / **Adri den Boer**. - [2] p. : ill. ; 30 cm. - In: Nederlands Geodetisch Tijdschrift Geodesia ; vol. 37 (1995) 4 (april) ; p. 211-212.

Beschrijving van de gedenksteen in de ontvangstruimten van de Dienst Weg- en Waterbouwkunde en bij de Meetkundige Dienst, beide te Delft.

Vermeer in het licht : conservering, restauratie en onderzoek / tekst en samenstelling: **Ellen Borger** ; bijdragen van: René Hoppenbrouwers. - Den Haag : Mauritshuis [etc.], 1994. - 24 p. : ill. ; 29 cm. - Met vouwblad.

De 'Allegorie op de Schilderkunst' van Johannes Vermeer / **Jan van Bracht**. - [4] p. : ill. ; 30 cm. - In: Caert-thresoor : tijdschrift voor de geschiedenis van de kartografie in Nederland ; jrg. 9 (1990), nr. 2.

Broos, B.P.J. zie: Wheelock Jr., A.K.

125 jaar Afdeling Delft / [samenstelling tekst: **Bureau Koop & Koot**]. - [Delft : Het Nederlandse Rode Kruis. Afd. Delft, 1995]. - 20 bl. : ill. ; 30 cm. - Jubileumuitgave Afdeling Delft, 1 aug. 1870 - 1 aug. 1995.

Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft 12½ jaar: 1983 - 1995 / samengest. door: **G.Ph.M. Buzing**. - Delft : Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft, 1995. - [39] p. : ill. ; 30 cm. - In ringband.

Volledige alfabetische naamindex op de huwelijken gesloten te Delft in de jaren 1923-1940 / [bewerkt door] **M. Claessens**. - [Delft] : Gemeentelijke Archiefdienst Delft, 1993 [i.e. 1995]. - 256 p. ; 30 cm.

Conze, fam. zie: Schmidt, F.

Abtswoude: eigen wijs : wooncentrum voor ouderen 1969-1994 / door **A.P.A. van Daalen**. - Delft : Deltech., 1994. - 103 p. : ill. ; 25 cm. - Uitg. in samenw. met de Algemene Stichting voor Ouderen 'Abtswoude'. - Met lit. opg. - ISBN 90- 75095-04-X.

Vrouwen in techniek : 90 jaar Delftse vrouwelijke ingenieurs / **Marina**

van Damme-van Weele en Jacobien Rensing-Wolfert ; met bijdragen van: Lilian Schuit en Ellen Vermeulen. - Delft : Deltech, [1995]. - 191 p. : ill. ; 25 cm. - ISBN 90-75095-15-5.

In 1904 studeerde de eerste vrouwelijke ingenieur in Delft af en werd ook de Delftsche Vrouwelijke Studenten Vereniging opgericht.

Het als 'Maria van Jesse' vereerde Mariabeeld te Delft / **H.L.M. Defoer**. - [8] p. : ill. ; 22 cm. - In: Delfia Batavorum jaarboek ; 1994, p. 29-36.

Delftsch Studenten Corps zie: *Nijs, N. de*

Willem van Oranje : een biografisch portret / **A.Th. van Deursen**. - Amsterdam : Bert Bakker, 1995. - 86 p. : portr. ; 20 cm. - ISBN 90-351-1555-4. - Eerder verschenen in: Willem van Oranje : een strijd voor vrede en verdraagzaamheid / A.Th. van Deursen, H. de Schepper. - Weesp, 1984.

Herinneringen aan Delft / door **Jo Dijkman** ; fotobijschriften: Rob Dijkman. - Ljubljana : Van Geyt ; Hulst : Baudeloo Boeken, 1995. - 96 p. : ill. ; 31 cm. - ISBN 961-223-167-2.

Duis, L. ten zie: *Haase, A.*

Duparc, H.J.A. zie: *Baudet, H.*

Een muis in Delft / [door **G.L. Durlacher**]. - [35] p. ; 20 cm. In: Niet verstaan : verhalen. - Amsterdam : Meulenhoff, 1995. - Eerder verschenen in: De Gids.

Sfeertekening van studentenmilieu in de vijftiger jaren.

Delfts blauw en rose : studieloopbanen van vrouwelijke en mannelijke studenten aan de TU Delft / **Edith van Eck**, Pjotr Koopman en Monica Robijns. - Amsterdam : SCO-Kohnstamm Instituut, Universiteit van Amsterdam, 1995. - 213 p. ; 24 cm. - (SCO-rapport ; 394). - Lit. opg. - ISBN 90-6813-444-2.

Bij de wilde planten / **Liesbeth Everaert** ; tek.: Jan Schuur. - [S.l.] : [s.n.], 1990. - [35] p. : ill. ; 22 cm.

Van krantekop en voetnoot / **Liesbeth Everaert**. - [S.l.] : [s.n.], 1990. - [99] p. ; 22 cm.

Witte vlaggen, dode duiven / **Liesbeth Everaert**. - [S.l.] : [s.n.], 1990. - [84] p. ; 22 cm.

Feys, Feijs, Van der Feijs, Van der Feijst, 1500-2000 / bijeengesprokkeld

door **Gustaaf van der Feijst**. - Schiedam : [de samensteller], 1993. - [116, 6] p. : ill. ; 32 cm. - Losbladig in ordner, gedeeltelijk herz. en uitgebreid in 1995.

Delfgauw : herinneringen aan ons dorp... / samengest. door: **Nel Fransoo-Sonneveld**, Rita de Jong en Ton Kerklaan ; teksten: Henk Bukman ... [et al.]. - Pijnacker : Telstar PrePresscentrum en Uitgeverij, 1995. - 228 p. : ill. ; 30 cm.

Delft Kennisstad : werk centraal : koersnota / [**Gemeente Delft**. B & W]. - Delft : Gemeente Delft, 1995. - [2], 49 p. ; 30 cm. - Datering: 25 april 1995. - Aan de kop van de omslagtitel: Scenario's.

Delft Kennisstad : werk centraal : strategienota / [**Gemeente Delft**. B & W]. - Delft : Gemeente Delft, 1995. - 3, 77 p. : tab. ; 30 cm. - Datering: 6 juni 1995. - Aan de kop van de omslagtitel: Scenario's.

Delft Kennisstad : werk centraal : strategienota / [**Gemeente Delft**. Projectgroep Delft Kennisstad]. - Delft : Gemeente Delft, 1995. - 82 p. : ill. ; 21 cm.

Het gemeentebestuur van Delft : hoe wordt Delft bestuurd en wat kan uw inbreng daarbij zijn?. - Delft : **Gemeente Delft**. Bestuursdienst. Concernafd. Communicatie en Onderzoek, 1994. - [6] p. : portr. ; 30 cm.

Omschrijving van taak en samenstelling van het gemeentebestuur. Bevat ook portretten en korte taakomschrijving van het college van B & W en van de raadsleden.

Stadspanel : resultaten meting najaar '94 : basisrapport. - Delft : **Gemeente Delft**. Concernafd. Communicatie en Onderzoek, 1995. - [214] p. : ill., tab. ; 30 cm. - Rapport van de 7e Stadspanelmeting, Delft nov. 1994. Het onderzoek is uitgevoerd door marktonderzoeksbureau Intomart uit Hilversum.

Gemeente Delft zie ook: Berg, M.J.M. van den ; Hal, A. van ; Klats Publiciteit en Reclame ; Uythoven, L.G.H.P van

Gemeentelijke Archiefdienst Delft zie: Claessens, M. ; Hilkhuijsen, J.

Brieven van **P.A. de Genestet** (1829-1861) aan W.B. Bergsma (1826-1900) en hun relatie tussen Delft en Nederlands Oost-Indië / verzorgd door: C.M. Verkroost. - Utrecht : Drukker: OMI Copy, 1994. - 39 p. : ill. ; 21 cm. - Lit. opg.: p. 36- 39. - ISBN 90-800732-8-8.

Genestet, P.A. de zie ook: Verkroost, C.M.

Delfia Batavorum jaarboek ... - 1994 / red.: H.L. Houtzager ... [et al.]. - Delft : **Genootschap Delfia Batavorum**, 1995. - 146 p. : ill. ; 21 cm. - Opgedragen aan A.C. Kleyweg, van het Stadskoffyhuys voor zijn stimulerende inzet om de geschiedenis van Delft uit te dragen.

Oude en nieuwe beelden in Delft / **Annelies Haase** en Leonie ten Duis. - Den Haag : Dekade, [1995]. - 120 p. : ill. ; 18 cm.

12½ jaar milieu in Delft / [tekst en eindred.: **Anke van Hal**]. - Delft : Gemeente Delft. Dienst Beheer & Milieu, 1994. - 44 p. : ill. ; 21 cm.

Gedichtenbundel / **Marijke Heideveld van Veen** ; [ill.: Johann Kleywegt]. - Den Haag : El Pato, 1995. - [27] p. : ill. ; 15 cm. - No. 1. - 1e uitg. ook 1995. - ISBN 90-802765-2-9.

Delft blues : roman / **Denis Henriques**. - Amsterdam : De Bezige Bij, 1995. - 213 p. ; 20 cm. - ISBN 90-234-3493-5.

Komische zedenschets, speelt in 60er jaren in Delfts studentenmilieu.

De beste stellingen zijn van hout : uitspraken van Delftse promovendi / verz. door **Ben Herbergs**. - Delft : Technische Universiteit Delft, 1995. - 42 p. ; 21 cm. - Uitgegeven ter gelegenheid van de jaarwisseling 1995/1996. - ISBN 90-74843-07-7.

Delft : 750 jaar Delftenaren ... / red.: **Jos Hilkhuijsen** ... [et al.] - Zwolle : Waanders, 1995-.... - 18 afl. : ill. ; 30 cm. - Verschijnt in maandelijkse afleveringen, uitg. i.s.m. de Gemeentelijke Archiefdienst Delft en het Stedelijk Museum Het Prinsenhof. - (Ach lieve tijd).

Afl. 1: 750 jaar Delftenaren en hun rijke verleden / tekst: Bas van der Wulp ; bijschriften: Henri W. van Leeuwen. Afl. 2: 750 jaar Delftenaren en hun stadsbeeld / tekst: Wim Weve ; bijschriften: Anders J.H. Rozemond. Afl. 3: 750 jaar Delftenaren en hun dagelijks leven / tekst: Edith Bijl ; bijschriften: Henri W. van Leeuwen.

Oorkonden uit particulier bezit, afkomstig uit het huisarchief van het kasteel Valckensteyn te Poortugaal / door **C. Hoek**. - [2] p. ; 24 cm. - In: Ons voorgeslacht : maandblad van de Zuidhollandse Vereniging voor Genealogie ; jrg. 50 (1995), no. 458.

Betreft 8 oorkonden (1417-1697) met betrekking tot in Delft verrichte transacties.

Het verzweerboek van Hof van Delft, 1569/1579 / door **C. Hoek** en I. Vellekoop. - [26] p. ; 25 cm. - In: Ons voorgeslacht : maandblad van de Zuidhollandse Vereniging voor Genealogie ; jrg. 50 (1995), nr. 459.

Eerder verschenen artikelen van C. Hoek over het verzweerboek,

1532; 1546; 1589 resp. in: Ons voorgeslacht ; jrg. 41 (1986), p. 550-567, jrg. 44 (1989), p. 462-472 en jrg. 41 (1986), p. 721-734.

Van oude merken, de dingen die voorbijgaan : over de restauratie van een reclameschildering in Delft / **Wik Hoekstra-Klein** en Jaap Hoekstra. - Delft : [s.n.], 1995. - 24 p. : foto's ; 21x21 cm. - ISBN 90-9008872-5.

Kleinood aan een Delftse gracht : Museum Paul Tetar van Elven / [samengest. door **Paul G. Hoftijzer** ... et al.]. - [2e dr.]. - Delft : W.D. Meinema ; Museum Paul Tetar van Elven, 1995. - 45 p. : ill. ; 20 x 21 cm. - Lit. opg.: p. 45. - 1e uitg.: 1985. - ISBN 90-211-3509-4.

De edities van het Nieuwe Testament door de Delftse drukker Cornelis Henricz. Lettersnijder / **Aurelius A. den Hollander**. - [23] p. : ill. ; 24 cm. - In: Nederlands archief voor kerkgeschiedenis ; vol. 75 (1995), p. 165-187.

Expeditie naar de grens van Delft : impressies / door **Rineke van Houten**. - Delft : Stichting Skulptoer, [1995]. - [12] bl. ; 30 cm + kaart (49x33 cm, gevouwen tot 25x12 cm).

Beschrijving van 4 wandelingen vanuit het centrum naar resp. de noord- (2 km), oost- (2,5 km), zuid- (4,5 km) en westgrens (2 km) van Delft.

Enkele wiskundigen uit de kring rond Jan Hugo Cornets de Groot / **H.L. Houtzager**. - [12] p. : ill. ; 22 cm. - Lit. opg.: p. 58-59. - In: Delfia Batavorum jaarboek ; 1994, p. 49-59.

Houtzager, H.L. zie ook: Genootschap Delfia Batavorum

Huis van Oranje-Nassau zie: Bevaart, W. ; Deursen, A.Th. van ; Kikkert, J.G. ; Pennings, J.C.M. ; Raak, C. van ; Swart, K.W.

Indische buurt zie: Auer, H.

Mensenwerk : 20 jaar **Instituut Sociaal Raadslieden**. - Delft : Instituut Sociaal Raadslieden, 1995. - 47 p. : ill. ; 21 cm. - Uitg. n.a.v. de gelijknamige studiemiddag t.g.v. het 20-jarig bestaan op woensdag 2 nov. 1994 in het stadhuis van Delft.

Inter-Kultureel Vrouwen Centrum zie: Roemer, A.H.

Jong, R. de zie: Fransoo-Sonneveld, N.

Joris, D. (ca. 1509-1556) zie: Waite, G.K.

Delft's Blauw : gedenkboek Waterleidingbedrijf Delft, 1887-1994 / [auteur: **Joost van Kasteren**]. - Den Hoorn (Z-H) : Effort, [1994]. - 128 p. : ill. ; 28 cm. - ISBN 90-9007921-1.

Kerklaan, T. zie: Fransoo-Sonneveld, N.

Willem III 1817-1890 / **J.G. Kikkert**. - [7] p. : ill. ; 28 cm. - In: Spiegel historicael ; jrg. 25 (1990), nr. 9.

Stadskrant Delft. - Jrg. 1 (1995) - - Delft : **Klats Publiciteit en Reclame**, 1995-... - .. afl. : ill. ; 42 cm. - Verschijnt 1x per week. - Uitg. i.s.m. de Gemeente Delft en de Delftse woningcorporaties. - Hierin opgenomen: Woonmarkt krant Delft.

De zoen van de mimespeler : roman / door **Johann Kleywegt**. - Utrecht : De Stralende Zon, 1995. - 280 p. ; 24 cm. - ISBN 90-5597-023-9.

Koopman, P. zie: Eck, E. van

The triumphant entry of Renaissance architecture into the Netherlands : the joyeuse entrée of Philip of Spain into Antwerp in 1549, Renaissance and Mannerist architecture in the Low Countries from 1530 to 1630 / **W. Kuypers**. - Alphen aan den Rijn : Canaletto, 1994. - 2 dl. : ill. ; 32 cm. - ISBN 90-6469-693-4.

Bevat diverse verwijzingen naar Delftse gebouwen.

Kwakkelstein, C.F. zie: Vellekoop, I.

Erfgenamen van Clara van Sparwoude te Renswoude en omgeving / **S. Laansma**. - [Zutphen : de auteur], 1990. - 50 p. ; 30 cm.

Lange, W. de zie: Legermuseum

Filmflitsen 1944-1945 : Delft tijdens de Tweede Wereldoorlog : filmbeelden van W. de Lange, Delft. - Delft : **Legermuseum**, 1995. - 2 dl. : ill. ; 30 cm. - Lesprogramma, bevat docentenhandleiding basisonderwijs en leerlingenboekje.

Lettersnijder, C.H. zie: Hollander, A.A. den

Lodewijk XVII zie: Petrie, J.H.

De Compagnie in Delft : een beschrijving van VOC-locaties in Delft / [tekst: **Michel P. van Maarseveen**]. - Delft : VVV Delft, [cop. 1995]. - 28 p., [16] p. pl. : ill. ; 30 cm.

Wandelroute door het centrum van Delft met historische informatie.

In het voetspoor van Vermeer : een wandeling door Delft / [tekst: **Michel P. van Maarseveen**]. - Delft : VVV Delft, 1995. - 35 p. : ill. ; 31 cm. - In ringband.

Middeleeuwse 'reclusen' : kluizenaresen en hun besloten bestaan / Michel P. van Maarseveen. - [6] p. : ill. ; 28 cm. - In: Spiegel historiael ; jrg. 30 (1995), nr. 7/8.

Artikel over o.a. Tryedesuster die van 1411/12 tot 1459 in een kluis bij de Nieuwe Kerk in Delft woonde.

Makkink, J.H. zie: Baudet, H.

Maria van Jesse zie: Defoer, H.L.M. ; Winkel, J.C.M. van

Een geur van chloor : gedichten / **Marinus van der Marel** ; [ill. A. Doorgeest]. - Houten : Aaargh, 1995. - 47 p. : ill. ; 24 cm. - Gedeeltelijk eerder verschenen gedichten. - ISBN 90-71522-17-2.

Omtrent Willem de Buyser / **G.M. Mesland** ; met medew. van M.M.Th. Ruigrok v.d. Werve. - 20 p. : ill. ; 21 cm. - In: Ruychrock fragmentaria / Stichting Ruychrockgeschiedenis, ISSN 0928-8406 ; vol. 51 (maart 1995), p. 1-20.

Van Oosterwijck / door **H.M. Morien**. - [19] p. : ill. ; 24 cm. - In: Kronieken : tijdschrift van de Genealogische Vereniging Prometheus ; jrg. 3 (1994), nr. 2.

Begin 17de eeuw waren er in Delft twee predikanten woonachtig welke beiden Alb. (van) Oosterwijck heetten.

Museum P. Tetar van Elven zie: Paul G. Hoftijzer

Naamreeks Nagtegaal : (Rotterdam - Cappelle a/d IJssel - Kralingen - Waddinxveen - Alphen a/d Rijn - Delft) / door **H.K. Nagtegaal**. - [24] p. : ill. ; 25 cm. - In: Kronieken : tijdschrift van de Genealogische Vereniging Prometheus ; jrg. 4 (1995), nr. 2.

Stamreeks Thomée / door **H.K. Nagtegaal**. - [9] p. : ill. ; 24 cm. - In: Kronieken : tijdschrift van de Genealogische Vereniging Prometheus ; jrg. 4 (1995), nr. 1.

Vanaf 2de helft 19de eeuw is de familie Thomée woonachtig te Delft.

Stamreeks Van der Steuijt (Delft) / door **H.K. Nagtegaal**. - [7] p. : ill. ; 25 cm. - In: Kronieken : tijdschrift van de Genealogische Vereniging Prometheus ; jrg. 3 (1994) ; nr. 4).

Stamreeks vanaf Cornelis Jansz. van der Stuit (begraven te Delft in 1649).

Nederlandse Rode kruis. Afd. Delft zie: Bureau Koop & Koot

Maskerades in Delft : de maskerades van het Delftsch Studenten Corps / **Nicolette de Nijs**. - Amsterdam : [de auteur], 1995. - 21, [3] bl., 13 bl. pl., [39] bl. : ill. ; 30 cm.

Oud & nieuw : oude kunst als inspiratie, bron voor nieuwe kunst : Johannes Vermeer, Wim T. Schippers / **Liesbeth van Noortwijk**. - [2] p. : ill. ; 24 cm. - In: Kunstkrant / Rijksmuseum Amsterdam, ISSN 0927-4014 ; vol. 21 (1995) 3 (mei/juni), p. 18-19.

In opdracht van de Johannes Vermeer Stichting ontwierp Wim T. Schippers medio 1974 het beeld 'De Keukenmeid'. Dit is uiteindelijk geplaatst op de hoek Westvest-Binnenwatersloot.

Mijn bezette straatje / door **Henk Nouens**. - [Delft : Stichting Cultuur Dichterbij, 1995]. - 119 p. : ill. ; 21 cm. - Uitg. t.g.v. 50 jaar bevrijding. - ISBN 90-75095-13-9.

Jeugdherinneringen van de auteur aan de Tweede Wereldoorlog.

Oosterwijck, fam. (van) zie: Morien, H.M.

Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft zie: G.Ph.M. Buzing

Heer en meester van Ameland tot De Zwaluwe : beheer en bestuur van de goederen en rechten van het Huis Oranje-Nassau door de Nassause Domeinraad (eind 15de eeuw - begin 19de eeuw) / **J.C.M. Pennings** en E.A.T.M. Schreuder. - [32] p. : ill. ; 23 cm. - In: Jaarboek ... Vereniging 'Oranje-Nassau Museum' ; 1994, p. 45-76.

Lodewijk XVII - Naundorff : een mysterie ontrafeld / **Johan Hendrik Petrie**. - [S. l. : De Bataafsche Leeuw, 1995]. - 320 p. : ill. ; 25 cm. - Proefschrift Groningen 1995. - Met samenvatting in het Duits en Frans. - Lit. opg.: p. 306- 311. - ISBN 90-6707-383-0.

Marriage as a farewell to youth : regional and social differentiation in the age at marriage in the nineteenth-century Netherlands / **Frans van Poppe**. - [32] p. : ill., graf., tab. ; 24 cm. - In: Pedagogica historica, ISSN 0030-9230 ; New Series, 29 (1993) 1, p. [93]-123.

Delft is een van de steden waarop dit onderzoek zich richtte.

Verbreiding van de horizon? : veranderingen in de geografische herkomst

van de huwelijkspartners / **Frans van Poppel**. - [10] p. : tab. ; 27 cm. - Bibliografie: p. 87-88. - In: Acta geographica lovaniensia ; vol. 34 (1994), p. 79-88.

Artikel over een onderzoek van huwelijksakten uit Arnhem en Delft uit de periode 1812-1912.

Heden vredig ontslapen : de funeraire geschiedenis van het Huis Oranje-Nassau / **Cees van Raak**. - Bussum : Toth, cop. 1995. - 96 p. : ill. ; 24 cm. ISBN 90-6868-117-6

Uitgave gebaseerd op het artikel: 'Wij wandelen als op graven ... Oranje-Nassau funerair, een overzicht' in de speciale uitgave van 'Maatstaf' over de monarchie (nr. 11/12, 1992).

Remonstrantse Gemeente Delft zie: *Stichting Remonstrants Vizier Delft*

Ressing-Wolfert, J. zie: *Damme-van Weele, M. van*

Het Kantongerechtsgebouw te Delft : een schets van de ontstaansgeschiedenis van het Kantongerechtsgebouw te Delft / **J.P. van Rigteren**. - Delft [etc.] : J.P. van Rigteren, 1991. - [43] bl. : ill. ; 30 cm.

Robijns, M. zie: *Eck, E. van*

Interkultureel : dertien taalportretten van Delft en zijn vrouwen / samengesteld door **Astrid H. Roemer** ; [bijdragen van: Piera Elena Masuri en anderen]. - Delft : IKVC Delft, cop. 1995. - 112 p. : ill. ; 21 cm.

Verhalen ontstaan tijdens een schrijfprojekt bedoeld om Delftse vrouwen van verschillende culturele achtergrond vorm te laten geven aan hun belevingswereld.

Index Staatscourant 1926 op naam van echtgenoten van vrouwen die een laatste uitkering hebben ontvangen uit het fonds van Clara Jansdr. van Spaerwoude / **E.J. Rollema**. - 's-Gravenhage : [de auteur], 1993. - [48] bl. ; 30 cm.

Bevrijding Delft / [hoofdred.; **J. Schinkelshoek** ; bijdr. van Barry Raymakers ... et al.]. - 10 p. : ill. ; 60 cm. - Speciale bevrijdings-uitgave van de Delftsche Courant (jrg. 154 (1994/95) ; no. 254).

Studeren in oorlogstijd / **Hans Schippers**. - In: De ingenieur, ISSN 0020-1146 ; vol. 107 (1995) 9 (24 mei), p. 16-18. - [3] p. : ill. ; 30 cm.

Artikel beschrijft o.a. het studentenverzet en de reactie op het ondertekenen van de loyaliteitsverklaring bij de T.H. Delft.

Conze : ein Familienbuch / [unter Mitarb. von Ed. Fittig ... ; bearb. von

Ferdinand Schmidt] - Lüdenscheid : Kunstdruckerei Carl v.d. Linnepe, 1931. - 168 bl. : ill. ; 30 cm. - Mit Stammtafeln A, B und C und Ahnentafel. - Fotokopie van de uitgave 1931 met diverse aanvullingen en originele foto's.

Vanaf de 19e eeuw waren leden uit deze familie werkzaam en woonachtig te Delft.

Schreuder, E.A.T.M. zie: Pennings, J.C.M.

Sparwoude, Clara Jansdr. van zie: Laansma, S. ; Rollema, E.J.

Sprinkhuizen, A.M.M. zie: Berg, M.J.M. van den

Sted. Museum Het Prinsenhof zie: Hilkhuijsen, J.

Steuijt, fam. van der zie: Nagtegaal, H.K.

Stichting Cultuur Dichterbij zie: Nouens, H.

Bouwen aan dienstverlening : beleidsplan 1991-1995. - Delft : **Stichting Patrimonium's Woningbouw**, [1995]. - 56 p. : ill. ; 24 cm.

Bezinningsboek : duurzame technologie, geestelijke aanvaarding, gedichten van ingenieurs / [**Stichting Remonstrants Vizier Delft** ; met bijdr. van P. Kalma ... et al.]. - Delft : Stichting Remonstrants Vizier Delft, 1994. - 103 p. : ill. ; 25 cm. - Verslag van de bezinningsdag t.g.v. de viering van het 375-jarige bestaan van de Delftse Remonstrantse Gemeente op 6 mei 1994.

Stichting Skulptoer zie: Houten, R. van

Willem van Oranje en de Nederlandse Opstand 1572-1584 / **K.W. Swart** ; ingel. door A. Duke en Jonathan I. Israel ; bezorgd door R.P. Fagel, M.E.H.N. Mout en H.F.K. van Nierop. - Den Haag : Sdu Uitgeverij Koninginnegracht, 1994. - 311 p. : ill. ; 26 cm. - Lit. opg.: p. 285-299. - ISBN 90-12-08135-1.

Technische Universiteit Delft zie: Albers, H. ; Baudet, H. ; Damme-van Weele, M. van ; Eck, E. van ; Herbergs, B. ; Schippers, H.

Thomé, fam. zie: Nagtegaal, H.K.

Delft, cultuurstad : handout bij de presentatie 'De stad als kunstwerk, Delft Cultuurstad in 1996' / **L.G.H.P. van Uythoven**. - Delft : Gemeente Delft, [1995]. - [16 bl.] ; 22 cm. - In ringband.

De boerderij van Van der Burch in Hof van Delft in de 16de eeuw / **Ingena Vellekoop** en C.F. Kwakkelstein. - [11] p. : ill. ; 22 cm. - In: Delfia Batavorum jaarboek ; 1994, p. 37-47.

Vellekoop, I. zie ook: C. Hoek. Verzweerboek ...

Ver. Oostindische Compagnie zie: Maarseveen, M.P. van

Nog een preek van P.A. de Genestet (ca. 1857) over de voetwassing vergeleken met het boek van C.P. Tiele over hetzelfde onderwerp (1855) / verzorgd door **C.M. Verkroost**. - Utrecht : Brouwer Uithof, 1995. - 30, [8] p. : ill. ; 21 cm. - Met lit. opg. - ISBN 90-802434-2-6.

P.A. de Genestet (1829-1861) en het Evangelie van Johannes en het Evangelie van Lukas / verzorgd door **C.M. Verkroost**. - Utrecht : Brouwer Uithof, 1995. - 46 p. : ill. ; 21 cm. - Met lit. opg. - ISBN 90-802434-1-8.

P.A. de Genestet en de kritiek van zijn tijd / **C.M. Verkroost**. - [Krimpen a.d. IJssel : de auteur], 1990. - 106 p. : portr. ; 21 cm. - Oorspr. doctorale scriptie Universiteit van Amsterdam 1960. - ISBN 90-9003750-0.

Verkroost, C.M. zie ook: Genestet, P.A. de

Vermeer, Johannes zie: Borger, E. ; Bracht, J. van ; Maarseveen, M.P. van ; Noortwijk, L. van ; Wheelock Jr., A.K.

Er is meer dan alleen 'Blauw' in Delft / **Rina Visser-Rotgans**. - [4] p. : ill. ; 26 cm. - In: Mededelingenblad Vrienden van de Nederlandse Ceramiek ; 1990/3, p. 23-26.

VVV Delft zie: Maarseveen, M.P. van

Man is a devil to himself : David Joris and the rise of a sceptical tradition towards the devil in the early modern Netherlands, 1540-1600 / **Gary K. Waite**. - 30 p. ; 24 cm. - In: Nederlands archief voor kerkgeschiedenis ; vol. 75 (1995).

Artikel over de Delftse glasschilder en hervormer D. Joris (ca. 1501-1556).

Waterleidingbedrijf Delft zie: Kasteren, Joost van

Weve, W. zie: Hilkhuisen, J.

Johannes Vermeer / **Arthur K. Wheelock Jr.**, Albert Blankert, B.P.J. Broos and Jørgen Wadum. - Zwolle : Waanders, 1995. - 232 p. : ill. ; 31

cm. - Uitg. i.s.m. The National Gallery of art, Washington D.C. & Het Mauritshuis, Den Haag. - Catalogus bij de overzichtstentoonstelling in het Mauritshuis 1 mrt. - 2 juni 1996. - ISBN 90-400-9793-3.

Knegtsbussen : drie eeuwen sparen voor sociale zekerheid / **Kees van der Wiel**. - [33] p. : ill. ; 22 cm. - In: Delfia Batavorum jaarboek ; 1994, p. 61-93.

Maria van Jesse / **J.C.M. van Winkel**. - [6] p. : ill. ; 22 cm. - Lit. opg.: p. 28. - In: Delfia Batavorum jaarboek ; 1994, p. 23-28.

Wulp. B. van der zie: Hilkhuijsen, J.

Het gemeentebestuur van Delft

Toestand 1-1-1996

Burgemeester: mr. H.V. van Walsum

Gemeentesecretaris: drs. U. Sijtema

Wethouders:

B.J. Boelens (VVD), Stadsontwikkeling, beheer, regiobeleid

A.J. van der Hout (D66), Financiën, economische zaken, werkgelegenheid en onderwijs

C.A. Bonthuis (Stadsbelangen), Welzijn, cultuur, sport, recreatie, communicatie en onderzoek

W.A.G. van Leeuwen (CDA), Sociale zaken, volkshuisvesting, milieu en personeelszaken

Gemeenteraad

PvdA

mw. C.M. van der Bie-van Vliet (1982)

mw. E. Boogaard-Kreszner (1986)

J.D. Rensen (1994)

C. Scalzo (1986)

J.P. Torenstra* (1986)

mw. J. Zomervrucht (1986)

mw. L.C.A. Zweekhorst-de Rooij (1994)

CDA

L.J.M. Borghols* (1991)

N.A.J.M. van Doeveren (1994)

W.A.G. van Leeuwen (1986)

mw. M.E.H. Koop (1988)

A.H.J. Meeuwis (1990)

A. Plooij (1987)

D66

mw. Y.S. Auwerda-Meister (1990)

P.A. de Graaf (1994)

A.J. van der Hout (1986)

mw. C.E. Lourens (1994)

K.H. Oey (1994)

M.P. Oosten* (1990)

Stadsbelangen

C.A. Bonthuis (1986)
J.P. Lisset (1990)
W. Meijer (1994)
C. van der Pot (1986)
H. Smithuis* (1990)

VVD

B.J. Boelens (1982)
R. de Boer* (1990)
J.J.H. Ploeg (1994)
mw. W.C. Steffen-Hoogendoorn (1982)

Groen Links

W. Bot (1994)
H.J. Grashoff* (1994)
mw. C. Heuvelman (1990)
mw. J.M.J. Schoone (1994)

SGP/GPV/RPF

J. van den Doel* (1991)

SP

R. Dingler* (1995)

STIP

mw. G.J. Boers* (1995)

CD

mw. W.J.M. van Es-van der Spek (1994)
G.J.A. van der Spek* (1994)

* = fractievoorzitter

het jaartal geeft aan wanneer men raadslid geworden is

De Delftse bevolking

Op 1 oktober 1995 telde Delft 93.042 inwoners, 48.580 mannen, 44.462 vrouwen.

Bron: Gemeente Delft, Concernafdeling Communicatie en Onderzoek

Over de auteurs

Drs. E.J. Bult (Den Haag 1954) studeerde sociale geografie aan de Vrije Universiteit en culturele pre- en protohistorie aan de Universiteit van Amsterdam. Daarna werkte hij van 1985 tot en met 1990 bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in Amersfoort. Sedert 1 januari 1991 werkt hij als gemeentelijk archeoloog bij de dienst Stadsontwikkeling van de gemeente Delft.

Dr. H.L. Houtzager (Delft 1935) studeerde geneeskunde in Leiden en werd in Nijmegen opgeleid tot vrouwenarts. Hij promoveerde in 1968 op het proefschrift *De vorming van oestrogenen in geval van mola-zwangerschap*. Sedert 1971 is hij werkzaam als gynaecoloog in het Reinier de Graaf Gasthuis te Delft. Hij publiceerde tal van artikelen over gynaecologie en verloskunde, alsmede over de geschiedenis van de geneeskunde.

Dr. P.C.J. van der Krogt (Delft 1956) studeerde fysische geografie en kartografie te Utrecht. Hij promoveerde in 1989 op het proefschrift *Globi Neerlandici: De produktie van globes in de Nederlanden*. Hij publiceerde diverse artikelen en boeken over de historische kartografie en over de geschiedenis van Delft, met name over de naamkunde.

Drs C.G.M. van Kruijning (Delft 1956) studeerde Duits en geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Leiden. Hij is medewerker van het festivalbureau Delft 750 jaar Cultuurstad en vice-voorzitter van het bestuur van de Stichting Digitale Stad Delft.

J.A. Meter (Den Haag 1952) studeerde MO-A Nederlands en was van 1978 tot 1993 verbonden aan de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, waarbij hij de vereiste bibliotheek-opleiding heeft gevolgd. Vanaf februari 1993 is hij als bibliothecaris werkzaam bij de Gemeentelijke Archiefdienst van Delft.

Drs. A.J.H. Rozemond (Leiden 1934) was na het behalen van het diploma wetenschappelijk archiefambtenaar 2e klasse sedert 1958 in diverse functies werkzaam bij het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. In zijn vrije tijd studeerde hij rechten te Leiden, waar hij in 1972 voor zijn doctoraal examen (vrije studierichting) slaagde. In 1973 verwierf hij het di-

ploma hoger archief-ambtenaar. In dat jaar werd hij benoemd bij de Gemeentelijke Archiefdienst te Delft, werd in 1974 adjunct-archivaris en was van 1977 tot 1994 gemeentearchivaris.

Dr G. Verhoeven (1958) studeerde geschiedenis aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij promoveerde in 1992 op het proefschrift *Devotie en negotie. Delft als bedevaartplaats in de late middeleeuwen*. Sinds 1994 is hij gemeentearchivaris van Delft.

Ir. W.F. Weve (Delft 1947), studeerde bouwkunde aan de T.H. te Delft en was enige jaren student-assistent bij prof.dr.ir. C.L. Temminck Groll. Hij is thans werkzaam als bouwhistorisch medewerker sector monumenten en archeologie, afdeling Bouw- en Woningtoezicht van de Dienst Stadsontwikkeling van de gemeente Delft. Sinds 1969 is hij actief werkzaam als amateur-archeoloog en als zodanig bestuurslid van de Stichting Altena. Van 1976 tot 1985 was hij lid van de Coördinatiecommissie voor archeologisch bodemonderzoek in Delft, waarin hij Delfia Batavorum vertegenwoordigde. Van 1978 tot en met 1984 maakte hij deel uit van de commissie Behoud stadsschoon van genoemd genootschap.

De VVV-infowinkel is er ook voor Delftenaren!

In de infowinkel van VVV Delft vindt u een groot aantal ideeën om uw kostbare vrije tijd zo aangenaam mogelijk door te brengen. Niet alleen in Delft en omgeving, maar ook in de rest van Nederland.

Aan de balie van de VVV koopt u souvenirs, VVV-geschenkbonnen, dagparkeerkaarten voor de Delftse binnenstad, telefoonkaarten, strippenkaarten en museumjaarkaarten, reserveert u plaatsen voor theaters in Nederland, sluit u een reis- en annuleringskostenverzekering af en huurt u auto's van Hertz en Avis.

In de VVV-infowinkel vindt u diverse routes voor stadswandelingen in de historische binnenstad van Delft. **Nieuw zijn de wandelroutes in het kader van Johannes Vermeer en de VOC in Delft.**

Natuurlijk vindt u in de infowinkel ook reisgidsen, kaarten, plattegronden en routes voor wandelen, fietsen, kanoën en autotoeren in de rest van Nederland (bijvoorbeeld het volledige Nederland-assortiment van de ANWB).

Programma's voor een gezellig dagje uit met uw familie, kinderen, vereniging of bedrijf

U kunt bij VVV Delft ook terecht voor de organisatie van uw jaarlijkse familie-uitje, personeelsdag of bedrijfsfeest in Delft of elders in Nederland. Wij hebben talloze tips om uw dag tot een succes te maken! Vraag naar onze brochure '**Programma voor groepsbezoek aan Delft en omgeving 1996**'. Speciale kinderprogramma's (bijvoorbeeld voor een kinderfeestje) vindt u in de brochure '**Kinderprogramma Delft en omgeving 1996**'.

VVV Delft, uw zakelijke partner bij uitstek!

VVV Delft kan u helpen bij de organisatie van uw congres of symposium. De VVV verzorgt gratis alle logies, maar ook complete ontspanningsprogramma's voor uw congresgangers en partners in Delft en omgeving.

Originele souvenirs uit onze VVV-infowinkel en VVV-geschenkbonnen zijn een leuk cadeau voor uw gasten, medewerkers en relaties. Vraag naar onze **catalogus VVV-souvenirs** met prijslijst.

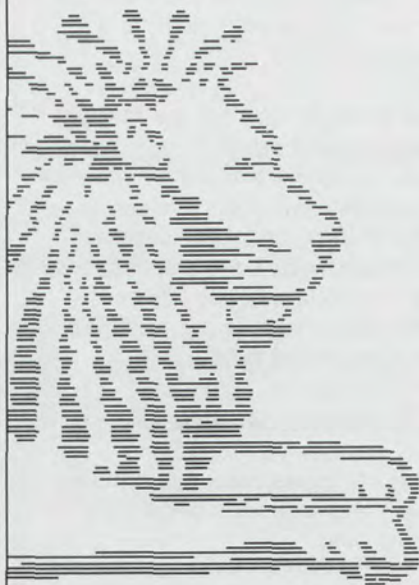
VVV Delft
Markt 83/85
2611 GS Delft
telefoon (015) 2 126 100
fax (015) 2 158 695

Leeuwendaal advies bv

bureau voor management en organisatie

Leeuwendaal advies is een Nederlands adviesbureau, zelfstandig en onafhankelijk met ruim twintig adviseurs. Onze opdrachtgevers zijn overwegend overheids- en andere non-profit organisaties.

Leeuwendaal advies is gericht op de volgende vakgebieden waarvan de kennis en ervaring in eigen huis aanwezig zijn.

- organisatie-onderzoek en -verandering
- werving en selectie
- psychologisch onderzoek en assessment center
- ambtenaren- en arbeidsrecht
- functiewaardering en formatiebeleid
- onderzoek voor beleidsontwikkeling
- opleiding en training
- interim- en projectmanagement

Kwaliteit en de zekerheid van een praktisch resultaat.

Geen sjablonen maar maatwerk.

Een snel en rechtstreeks contact met uw adviseur.

*Nadere informatie
over onze aanpak en
specialismen zenden wij
u gaarne toe.*

Leeuwendaal advies bv

Haagweg 201, 2281 AM Rijswijk

Tel. (070) 319 20 62, Fax (070) 319 11 21

Naamregister

Persoonsnamen, topografie en Delftse instellingen en verenigingen. De namen in de noten, in de bibliografie (blz. 117-130) en de namen van de leden van de gemeenteraad (blz. 131-132) zijn niet in dit register opgenomen.

- Abels, J.K. 11
Altena 17, 86
Archiefdienst, Gemeentelijke 17,
23, 24
Banga, J. 69
BelMobil 19
Berg, Jan J. van den 21
Berg, Kees van den 19
Berg, Wouter en Piet van den 19
Bernhard, prins 24
Bijkerk, A. 17
BIMO 13
Bisschop, Rik 19
Blokland-Mensch, fam. 102
Boelens, B.J. 14
Bonthuis, C.A. 14, 20
Bouwmeester, P. 11
Brandt, C.D.J. 25
Bronmeijer, Kees 20
Bult, Epko 6, 15, 22, 93, 133
Burgers, J.M. 13
Calvé 20, 23, 75-82
Carr, sgt. Harry 18
Ceilkol, Z. 23
Cepezed 102
Compe, Jan ten 17, 86
DAS 16
Delfland, Energiebedrijf 15
Delfland, Hoogheemraadschap
19
Delftsche Singers, Die 15
Delftse Tennis Bond 16
Deo Sacrum 14
DHC 21, 23
Dijk, Bea en Arie van 21
Dijkman, J. 23
Dillenburg, de 13
Doelenplein 99-101, 112
Doelentuin 106-109, 112
Dröge, J.F. 5
Duncanus, Martinus 67
Eck, fa. van 97
Emeis, E.M.C. 11
Excelsior 19
Eyk, fa. van 93
Fahringer, Carl 89
Flits, De 21
Foreest, Pieter van 63-67, 72
Fortuin, Het 77
Freinetschool 21
Gelder, Olaf 19
Gelder, Paul Jan van 19
Gerards, Balthazar 66
Gerijtsz., Jan 71
Gerrevink, A.J. van 20
Geus, John 17
Gist- en Spiritusfabriek, Ned.
75, 77
Goltzius, H. 65
Goudappel, C.D. 11
Grakist, J. 11
Groot-Op den Brouw, G.W.A.
de 11
Haan, A. de 20

- Halderen, Th. van 104
 Hazelhorst, De 21
 Hazeveld, M.W. 6
 Heel, J.F. van 11
 Heemskerk, Maarten van 71
 Hees-Rijsterborgh, I. 16
 Heijden-Wolfshagen, P.C. van
 der 11
 Heijnen, H.J. 23
 Hooijmans, J. 13
 Hout, Jan van 69
 Houtzager, H.L. 11, 133
 Hudito 20
 Hugo Grotius, scholengem. 20,
 22
 Ierschot, Th.J.J. van 19
 Jan Vermeerschool 13
 Jansz., Symon 67
 Jonge, C.H. de 11
 Jongkind, Johan B. 87
 Jonker, Anna 17
 Kamps, P. 19
 Kandelaarbrug 15, 114
 Ketelaar, ir. 20
 Kleyweg, Arie C. 7, 16
 Kloeg, fa. 17
 Kohl, Helmuth 19
 Koops, P. 11
 Koornbeurs 92
 Koplopers, De 16, 19
 Koppen, P.A. van 5, 11
 Korvezee, Antonia 15
 Krogt, P.C.J. van der 11, 111,
 133
 Kruijing, K. van 25, 133
 Kruisheer, J.G. 27
 Kruithuis 22
 Kunz, G.G. 11
 La Hey, Hans 15
 Laatste Eer, De 20
 Landman, Anke-Janine 15
 Leeuwen, A. van 14
 Leeuwen, H.W. van 11
 Leeuwen, W.A.G. van 15, 20
 Leonardo da Vinci, Studievere-
 niging 18, 24
 Leupen-van den Bosch,
 W.J.B.I. 11
 Loef, J.J. van 11
 Maeterlinckschool, Maurice 16
 Mandersloot, W.C. 112
 Maria Magdalenaklooster 99,
 112
 Maria van Jesse 70
 Marken, J.C. van 75
 Mastenstraat, van der 96-97
 Max Havelaar, Basisschool 15
 Meesz., Cornelis 69
 Meter, J.A. 117, 133
 Mierlo, Th.M. van 6
 Moerman, J.W. 6
 Monier, Joseph 77
 Mooi Weer Spelen 15
 Mozaïek, Het 21
 Noort, M. van 11
 Oel, J. van 11
 Oirschot, Laurens van 63-68, 72
 Oosten & de Vette, fa. van 106
 Oosterdag, M.A.P. 22
 Oppermann, O. 25
 Oude Kerk 85, 88
 Paardenmarkt 105
 Peer, A.J.J.M. van 11
 Phaff, H.E. 11
 Philips de Goede 27, 28, 55
 Philips II, koning van Spanje 63
 Politiebureau 15, 22
 Potter, Jan Jansz. 6
 Prieëlle, burg. de 20
 Prinsenhof, Stedelijk Museum
 Het 17, 22, 23
 Raymakers, B.W. 11
 Reijen-Mienis, W. van 11
 Rieten Dak, Het 20
 Rietveld 102-104
 Rijswijk, Jan van 69
 Rikarde, jkvr. 46, 48
 Roermund, J.A.C.E. van 13
 Roos, Molen de 18
 Roosjes, I.J.R.H.J. 16

- Rozemond, A.J.H. 11, 13, 133
 Rutgers Stichting 14
 Ruyter, P. de 7
 Saftleven, Herman 90
 Sasbout Vosmeer, Kath. Techn.
 School 19
 Schaakclub, Delftsche 23
 Schie, fa. van 106
 Schoolvereniging, Delftsche 20
 Scouting Willem de Zwijger 13
 Seignette, fa. 96, 99, 105
 Serpette, Lorois, Lourmand &
 Cie 75
 Sint Hubertustoren 98
 Slikmolen 77
 Slokker, fa. 97
 Smor, Stichting 18
 Soli Deo Gloria 23
 Soutendam, J. 27
 Spohler, Johannes F. 85
 Stokvis, Joost 17
 Strelitski, Ed 21
 Sultan Ahmetmoskee 24
 Sylvius, prof. 65
 Thor 18
 Tiara, Petrejus 68-69, 72
 Tienstra, M. 11
 Tillema, M. 11
 Timman, Jaap 23
 Turksma, B. 6
 Tutein Nolthenius, J.R. 75
 Verbrugge, B.D. 11
 Verhoeven, G. 23, 25, 134
 Verschuyf, M.A. 11
 Versmissen-van Winckel,
 M.C.F. 17
- Vertin, Petrus G. 92
 Vesalius, Andreas 65
 Veste, Theater de 20, 23
 Visbanken 92
 Visser, P.C. 11
 Vitesse Delft 21
 Vliet, Hendrick Cornelisz. van
 88
 Voogd, N. 22
 Vos, H.H. 11
 Vrijenban, obs 21
 Vroom, F.N. 11
 VVD 20
 VVV Zuid Holland 17
 Waagtheater 11, 20
 Wadum, J. 6
 Walsum, G.E. van 11
 Walsum, H.V. van 15-17, 19, 20,
 22, 23
 Wegner, J.G. 11
 Weijers, Herman 13
 Westvest 97-99
 Weve, W.F. 75, 134
 Wijbenga, D. 5, 13, 14
 Wijnhaven 89
 Wijs-Kamp, J.M. de 11
 Willem Felsoord 14
 Willem I, prins van Oranje 63,
 66
 Willem II, graaf van Holland 25,
 26, 30, 48, 49
 Wittenburg, Fabr. 79
 Zuideinde 93-96
 Zweden, Jaap van 23
 Zwennis, W.C.M. 8, 11

Index adverteerders

- Wijnhandel Van Dorp BV 10
 Drogisterij J.W. Elsenaar 12
 Kantoorvakhandel Frans Kempers 83
 Kleyweg's Stads-koffyhuys 74
 Leeuwendaal advies bv 136
 Naaborg's Bouwbedrijf 73
 VVV 135

Activiteiten

Om de belangstelling voor de geschiedenis van de stad levend te houden, ontplooit Delfia Batavorum diverse activiteiten.

De vereniging brengt een **jaarboek** uit, met gevarieerde bijdragen over historische onderwerpen, aangevuld met een kroniek over belangrijke gebeurtenissen die in het afgelopen jaar in Delft hebben plaatsgevonden, een rubriek met recente publikaties over Delft en Delftenaren, een overzicht van archeologische vondsten en een verklaring van nieuwe straatnamen. Het jaarboek wordt beschikbaar gesteld aan leden, zonder extra kosten.

Delfia Batavorum reikt de **J.W. Blok-penning** vanaf 1993 uit. Deze erepenning wordt toegekend aan een persoon of instelling die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor het bevorderen van de kennis van en de belangstelling voor de geschiedenis van Delft en/of het bevorderen van het behoud en herstel van het cultureel erfgoed.

Gemiddeld acht keer per jaar verzorgt de vereniging voor de leden een **lezing**. Deze lezingen gaan veelal over specifiek Delftse onderwerpen, maar ook over algemene thema's. Introducés zijn welkom.

Jaarlijks organiseert Delfia Batavorum minstens één **excursie** buiten Delft, waaraan leden en introducés tegen betaling kunnen deelnemen.

De vereniging houdt leden op de hoogte van deze activiteiten door middel van een **nieuwsbrief**.

Lid worden

U kunt het werk van het historisch genootschap Delfia Batavorum steunen door lid te worden. U levert daarmee een bijdrage aan het behoud van het historisch erfgoed in Delft. Bovendien kunt u dan deelnemen aan de activiteiten van de vereniging.

Aanmelden kan bij het secretariaat: **Delfia Batavorum Pater Doumenstraat 9 2286 PP Rijswijk.**

